

7b
85-B
18195

DOOR DE EEUWEN

TENTOONSTELLING

VAN

Oud Tin

in het

MUSEUM HET PRINSENHOF

van 15 Juli tot 1 October

CATALOGUS

WERKCOMITE

J. A. F. van Adrichem
H. J. E. van Beuningen
A. J. Brouwer
J. A. Gondrexon
J. Leeuwenberg
D. F. Lunsingh Scheurleer,
J. G. N. Renaud
A. J. G. Verster
Mr. L. J. F. Wijsenbeek

REDACTIE CATALOGUS

Petra Clarijs, litt. dra.
J. Leeuwenberg
D. F. Lunsingh Scheurleer
J. G. N. Renaud
J. van der Werff
Mr. L. J. F. Wijsenbeek

INZENDERS

Musea en Overheidsinstellingen:

Stedelijk Museum, Alkmaar.

Museum Fléhite, Amersfoort.

Rijksmuseum, Amsterdam.

Stedelijk Museum, Amsterdam.

Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, Amsterdam.

Het Nederlandse Openluchtmuseum, Arnhem.

Stedelijk Van Abbe-Museum, Eindhoven.

Gemeente Enkhuizen.

Dienst voor Schone Kunsten, 's-Gravenhage.

Museum van Oudheden voor Provincie en stad Groningen, Groningen.

Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, 's-Hertogenbosch.

West-Fries Museum, Hoorn.

Gemeente Kampen.

Fries Museum, Leeuwarden.

Stedelijk Museum „De Lakenhal”, Leiden.

Oudheidkundig Museum N.O.-Polder, Middelbuurt.

Gemeente Nijmegen.

Rijksmuseum Kröller-Müller, Otterlo.

Gemeente Rhenen.

Museum Boymans, Rotterdam.

Historisch Museum, Rotterdam.

Stedelijk Museum, Schiedam.

Gemeente Schoonhoven.
 Centraal Museum, Utrecht.
 Aartsbisschoppelijke Musea, Utrecht.
 Oud-Katholiek Museum van Kerkelijke Kunst en
 Geschiedenis in Nederland, Utrecht.
 Stedelijk Museum, Vlissingen.
 Gemeente Woerden.
 Overijssels Geschiedkundig Museum, Zwolle.

Particulieren:

Gebr. N. en A. Aronson, Amsterdam.
 Bachstitz Gallery N.V., 's-Gravenhage.
 Firma A. C. Beeling, Leeuwarden.
 Jhr. I. F. den Beer Poortugael, Veere.
 J. W. E. Beumer, Amsterdam.
 H. J. E. van Beuningen, Amsterdam.
 Dr. C. H. Brandsma, Hilversum.
 A. Cornelius, Rotterdam.
 Firma J. Denijs, Amsterdam.
 J. Dirven, Eindhoven.
 R. Dreesmann, Zeist.
 Mr. J. W. Frederiks, 's-Gravenhage.
 J. H. Guillot, Rotterdam.
 F. W. van der Haagen, Arnhem.
 Jac. Hageraats en Zoon, Amsterdam.
 N. Huppés, Leeuwarden.
 B. de Kock, Rotterdam.
 E. A. Kramers, 's-Gravenhage.
 G. J. G. Leonhardt, Laren.

Ir. F. J. Philips, Eindhoven.

H. P. Titsingh, Hilversum.

A. J. G. Verster, 's-Gravenhage.

J. Wiegersma, Utrecht.

Mevrouw C. A. v. d. Wielen-Huber, Hilversum.

TER INLEIDING

Vele eeuwen lang is het tin het materiaal geweest, waaruit onze voorouders met voorliefde de voorwerpen, die zij gebruikten, plachten te vervaardigen. Met al de rijke schakeringen van vorm en kleur, waarin het tin voorkomt, is het een materiaal, dat alleszins waardig is om zo nu en dan voor het voetlicht gebracht te worden.

Nu het al weer een kwart eeuw geleden is, dat door de zorgen van Mr. H. C. Gallois, Conservator van de afdeling Oude Kunstnijverheid van het Gemeentemuseum te 's-Gravenhage, aldaar een tentoonstelling van oud tin gehouden is, prijzen wij ons gelukkig, dat door het initiatief van de heren J. A. F. van Adrichem en D. F. Lunsingh Scheurleer de mogelijkheid geboden werd, om dit zo fascinerend materiaal weer eens tezamen te brengen. Fascinerend in velerlei opzichten. Niet alleen dat vorm en kleur van uit tin vervaardigde voorwerpen ons steeds weer een vreugde voor het oog zijn, maar de studie van het materiaal kan ons een inzicht geven in de maatschappelijke verhoudingen in vervlogen eeuwen, zowel voor wat betreft de ambachtelijke organisatie van de middeleeuwse stad als voor wat betreft de levenswijze van de gebruikers der bijeengebrachte voorwerpen.

Dat wij zo gelukkig waren om de N.V. Billiton Maatschappij bereid te vinden ons de winning van het tin voor ogen te brengen, terwijl de firma Meeuws & Zn. te 's-Gravenhage de bewerking van het tin in werkelijkheid voor ons demonstrenen wilde, kan juist dit inzicht in de

maatschappelijke kant van het tinbedrijf ten zeerste verdiepen.

Vele verzamelaars en musea in ons land waren zo bereidwillig, hun fraaiste stukken aan ons af te staan. Wij zijn hun zeer dankbaar voor de hulp, die zij ons geboden hebben, waardoor wij een naar onze smaak en mening inderdaad vrij volledig overzicht van dat, wat uit tin vervaardigd werd, kunnen bieden.

Het contact met de commissie van voorbereiding en de vele tinverzamelaars, die wij gedurende de voorbereidingen hebben gesproken, hebben ook ons in het enthousiasme betrokken, waarmede zij hun collecties opbouwden. Wij zijn gaan begrijpen, welk een heerlijk materiaal tin is om te verzamelen en onze hoop is, dat deze tentoonstelling aan velen in den lande, evenals dat ons geschiedde, het genot van het tinverzamelen moge duidelijk maken.

Deze catalogus beoogt een inventaris van de voornaamste stukken tin, welke op het ogenblik in Nederland aanwezig zijn. Indien hij waarde zal blijken te hebben bij de verdere studie van het tin, dan is dit niet in de laatste plaats te danken aan Mejuffrouw Dra. Petra Clarijs en de heer J. G. N. Renaud.

L. J. F. WIJSENBEEK

TINERTS

Tinerts, het materiaal waar tinmetaal uit vervaardigd wordt, duidt men ook wel aan met het woord tinsteen of cassiteriet. Dit laatste is de mineralogische naam en is afgeleid van het Griekse „κασσίτερος”, dat „tin” betekent. De oudste, bekende vindplaatsen van tinerts waren Cornwall, Portugal en Spanje.

De tinertswinning in Midden-Europa, nl. in Saksen en Bohemen is van veel later datum. De eerste ontginningen nabij Graupen, in het Ertsgebergte, dateren van de 12e eeuw. In Midden-Europa is gedurende bijna zeven eeuwen tinerts gewonnen. De diverse oorlogen (o.a. de dertigjarige oorlog) hebben deze industrie echter vaak voor tientallen jaren stil gelegd. Uit diverse gegevens zoals belastingopbrengst, weeg- en andere boeken, heeft men vrij nauwkeurig kunnen nagaan, hoe groot de tinproducties in dit gebied geweest zijn. Zo bedroegen deze in 1400 ongeveer 2.000 Zentner, in 1500 ongeveer 20.000, in 1550 ongeveer 16.000, in 1600 ongeveer 8.000, in 1650 ongeveer 1500, in 1700 ongeveer 5.000, in 1800 ongeveer 6.000 en in 1850 ongeveer 2.500 Ztr. (1 Ztr = ca 50 kg). Tegen het eind van de 19e eeuw waren hier practisch alle tinertsontginningen gestopt.

Het ligt voor de hand, dat door de ontwikkeling van de zeescheepvaart op den duur ook min of meer regelmatig contact met de gebieden buiten Europa ontstond, o.m. met Z.O.-Azië. Oorspronkelijk voorzag alleen

Malakka in de tinbehoefte van het Verre Oosten. Immers, volgens de oude verhalen wordt het voorkomen van tinerts op Banka eerst omstreeks 1710 ontdekt.

Alhoewel de aanwezigheid van tinerts op het eiland Billiton reeds lang voor de Chinezen vaststond, bestond voor de overheid geen stimulans om de ontginning ook hier ter hand te nemen. Daarom moest gewacht worden op het particuliere initiatief, dat bereid zou zijn alle risico's van pioniersarbeid en investering in een object van onbekende waarde te aanvaarden. In 1850 werd een concessie voor de ontginning van het eiland door Z.K.H. Prins Hendrik en Baron van Tuyll van Serooskerken bij de regering aangevraagd, welke op 23 Maart 1852 werd verleend. In 1860 ging deze concessie over in handen van de toen opgerichte Billiton Maatschappij.

De tinertswinning op het eiland Singkep werd in 1889 door de Singkep Tin Maatschappij ter hand genomen. In 1934 werd deze exploitatie in een dochtermaatschappij van de Billiton Mij., de N.V. Singkep Tin Exploitatie Maatschappij, ondergebracht. De productie op het eiland Banka was in handen van het Gouvernement.

Hieronder volgen enkele productiecijfers in long tons tin in erts:

	Banka	Billiton	Singkep
1860	5.034	243	—
1880	4.418	4.798	—
1900	12.323	4.629	667
1920	13.376	7.836	650
1939	15.812	9.580	1.262

Gedurende de Japanse bezetting werd een soort roofofbouw gepleegd en na de bevrijding dienden de diverse installaties grondig herzien of geheel vernieuwd te worden. Momenteel heeft de Billiton Maatschappij o.m. acht super-baggermolens in bedrijf, welke tot 30 m diep kunnen baggeren. De capaciteit van het grondverzet van één zo'n molen bedraagt ca drie miljoen m³ per jaar. Dit betekent, dat in een jaar tijd drie van zulke super-baggermolens Engeland in tweeën zouden kunnen delen door middel van een kanaal, dat een diepte zou hebben van 5 meter en een breedte van 25 meter.

De voornaamste hedendaagse tinleveranciers zijn: Malakka, Bolivia, Indonesië, Belgisch Congo, Nigeria en Thailand. De productie van deze gebieden bedroeg in 1948 resp. 44.815, 37.336, 30.613, 12.859, 9.236 en 4.240 long tons. De totale wereldproductie was in dat jaar ca 151.500 long tons.

De ertswinning, zowel op het eiland Banka als die op Billiton en Singkep, staat momenteel geheel onder leiding van de Gemeenschappelijke Mijnbouwmaatschappij Billiton.

TINMETAAL¹⁾

De beschaving dateert uit de tijd dat het vuur en de metalen ontdekt werden. Het eerste gebruik van metalen was het begin van de ontwikkeling der mensheid.

De Griekse mythologie verhaalt, dat Prometheus het vuur uit de hemel stal, maar niemand heeft de moeite genomen ons te vertellen, wie het bestaan van tin heeft ontdekt. Wel is er aan de hand van opgravingen en dergelijke, het een en ander bekend omtrent tin in de zeer oude tijden, zeer zeker meer dan over de tinerts-winning.

Voor zover men weet werd tin in den beginne meestal niet als zelfstandig metaal gebruikt, doch in de vorm van brons.

Bronz is een legering van tin en koper, en analyses van de oudste specimen wijzen uit, dat het vroeger vervaardigd werd uit één deel tin op negen delen koper. Bij het oud-keizerlijk paleis in Peking kan men b.v. negen grote bronzen schalen vinden, die in opdracht van Keizer Yu van de Hsia dynastie (2213 v. Chr.)

---

¹⁾ In het Engels kent men de woorden „tin” en „pewter”. Het eerste woord is de benaming voor de grondstof tin, terwijl het tweede de aanduiding is voor tin in de vorm van tinnen voorwerpen, die evenwel niet uit zuiver tin bestaan, doch uit een legering van veel tin met wat antimoon en soms een beetje koper. In het Nederlands bestaat een dergelijk onderscheid niet. Ter vermijding van eventuele misverstanden is als opschrift voor dit hoofdstuk „Tinmetaal” gekozen. Kortheidshalve wordt in de verdere tekst echter steeds van „tin” gesproken.

vervaardigd zijn van metalen, afkomstig uit de negen provincies. Het is practisch zeker dat tin en koper de speciale bijdragen van de provincie Yunnan voor deze schalen waren. Nog 1500 jaar eerder, in de Wong Di periode (3700 v. Chr.) maakte men in China reeds gebruik van tin voor de vervaardiging van munten en gereedschappen.

In Europa waren het de Phoeniciërs, die omstreeks 1200 jaar v. Chr. het tin verhandelden. In den beginne haalden zij het metaal o.m. uit Spanje, waar zij handelskantoren hadden gevestigd te Gades (het tegenwoordige Cadiz). Toen Rome oppermachtig werd in de landen om de Middellandse Zee, verdwenen de Phoeniciërs van het toneel. Spanje ging onder de Romeinse overheersing zeer sterk achteruit en de tinproductie onderdond hiervan de nadelige invloed, doch Cornwall bloeide op. In die tijd werd het tin door Gallische kooplieden van Cornwall naar het Middellandse Zeegebied vervoerd. Acht jaar voor Chr. schrijft Diodorus Siculus, die ten tijde van Julius Caesar en Augustus leefde, hoe eerst het tin naar Ictis (Vectis, waarschijnlijk het tegenwoordige eiland Wight of Mount Michael) verscheept werd en vandaar overgeladen op schepen, die het tin naar de Westkust van Gaul (Frankrijk) brachten. Het transport over land naar de Rhône, met behulp van pakpaarden, duurde dertig dagen. In die tijd was Marseille de opslagplaats en de markt voor het tin. Ongeveer in deze periode werd het tin, dat tot dusverre Kassiteros of Plumbum Album genoemd was, omgedoopt in „Staen” of „Istaen”, een Keltische benaming, die al

spoedig verlatijnst werd tot Stannum, welke naam het tot op heden behouden heeft.

In Cornwall treft men nog enkele overblijfselen van smelterijen aan, die dateren uit dit tijdperk en door de bevolking met „Jodenhuizen” worden aangeduid. Deze benaming is waarschijnlijk te danken aan het feit, dat in het begin der Middeleeuwen het smeltbedrijf en de handel in handen der Joden waren.

Dat men ook „in de goede oude tijd” begrip had van belasting heffen, blijkt wel uit gegevens, die ons ter beschikking staan. In de dertiende eeuw werd op elk blok tin, dat geëxporteerd werd, een stempel gezet. De belasting bedroeg 1 Mark per blok (1 Mark = $13\frac{1}{8}$ shilling). Edward I wijzigde die belasting in 1305 en bracht deze op 4 shilling per 50 kg, welke stempelbelasting bijzonder hoog was, daar de marktprijs schommelde om 13 shilling per 50 kg.

In 1570, gedurende de regering van koningin Elizabeth, werd een aantal Duitse mijnwerkers naar Engeland gezonden, om mede te helpen de Engelse mijnbouwmethoden te verbeteren. In die tijd bedroeg de productie ongeveer 1400 ton per jaar.

Omstreeks 1720 kwam het eerste tin in Europa uit het Verre Oosten. Wij zullen dit gebied eens nader onder de loupe nemen.

In den beginne dekte de Verenigde Oost-Indische Compagnie haar vraag naar tin voor handelsdoeleinden in Malakka. Doch omstreeks 1710 begonnen de aankopen van Bankinees tin, welke gedaan werden bij de

Sultan van Palembang. Door de V.O.C. werden o.m. de volgende hoeveelheden gekocht:

In 1718	.....	271,78	pikol
1730	.....	4.566,20	„
1750	.....	16.826,90	„
1770	.....	35.225,99	„
1790	.....	22.043,59	„

(1 pikol = ± 61 kg).

Werd in vroeger tijden het tinerts van Banka en Billiton ter plaatse gesmolten, heden ten dage wordt de gehele ertsproductie, voor zover deze niet gedeeltelijk naar elders wordt verkocht, verwerkt in de fabriek van het Billiton Concern te Arnhem, de N.V. Hollandsche Metallurgische Bedrijven, welke de grootste tinsmelterij op het continent van Europa is. Hier worden uit de ertsen, afkomstig van de eilanden Billiton en Singkep, de welbekende merken Billiton, Tulp en Lam & Vlag geproduceerd. Deze worden verhandeld door de verkooporganisatie van de Billiton Maatschappij, de N.V. Nederlandsche Tinhandel Maatschappij. Verder wordt er uit de ertsen, afkomstig van het eiland Banka, Bankatin vervaardigd, hetwelk wordt verkocht door het Kantor Pendjulan Hasil Tambang Negeri (Verkoopkantoor van 's Lands Mijnbouwproducten).

Zelfs het afvalproduct tinslak, hetwelk ontstaat na de verwerking van tinerts tot tin, wordt nog nuttig gebruikt. Er wordt namelijk sinds korte tijd Estanisol tinslakkenwol uit vervaardigd, een thermisch en acoustisch isolatiemiddel, dat een uitgebreide toepassing kan

vinden bij de woningbouw en voor industriële doeleinden.

Naast tin en tinslakkenwol, worden in Arnhem nog tinsoldeer, witmetaal, lettermetaal, hardlood, zachtlood en brons gefabriceerd. Ook deze producten worden verkocht door de N.V. Nederlandsche Tinhandel Maatschappij.

Was tin sinds de 15e eeuw in hoofdzaak bestemd voor de vervaardiging van tinnen voorwerpen, momenteel maakt deze vorm van verwerking slechts een gering percentage van de totale wereldconsumptie uit, hetgeen uit onderstaande cijfers moge blijken.

De wereldconsumptie van tin bedroeg in het jaar 1948 ca 140.000 long tons, waarvan voor:

blik	48.500	long tons	(34,7 %)
soldeer	37.400	„ „	(26,7 %)
witmetaal	20.200	„ „	(14,4 %)
brons	13.400	„ „	(9,6 %)
vertinnen enz.	8.400	„ „	(6 %)
chemicaliën en diversen (w.o. tin voor de vervaardiging van tinnen voorwerpen)	6.200	„ „	(4,4 %)
foelie en tuben	5.900	„ „	(4,2 %)

- Bronnen : Statistical Year Book 1937 en 1949 — (International Tin Research and Development Council — 's-Gravenhage)
 A History of the trade in tin — Philip William Flower (George Bell and Sons, London) — 1880
 Tin mining — C. G. Moor, M. A. (Cantab.) (Sir Isaac Pitman and Sons, Ltd., New York) — 1928
 Encyclopaedia Britannica
 Encyclopaedie van Nederlandsch Indië — D. G. Stibbe (Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, N.V. v/h E. J. Brill, Leiden) — 1921

INZENDING VAN DE N.V. BILLITON MAATSCHAPPIJ

- I MODEL VAN DE EMMERBAGGER V „LANDJI”.
- De tinbaggermolen „Landji” is in 1925 gebouwd door de N.V. „W erf Conrad” te Haarlem.*
- Van ongeveer 20 Augustus af zal een model van een van de nieuwste tinbaggermolens, de „Mendanau”, welke in 1948 in bedrijf werd gesteld, tentoongesteld worden.*
<i>Grondverzet:</i>	<i>3.000.000 m³ per jaar</i>
<i>Grootste baggerdiepte:</i>	<i>30 m</i>
<i>Lengte ponton:</i>	<i>66 m</i>
<i>Breedte ponton:</i>	<i>20 m</i>
<i>Diepgang:</i>	<i>3.20 m</i>
<i>Aantal emmers:</i>	<i>128</i>
<i>Inhoud emmers:</i>	<i>400 l</i>
<i>Baggersnelheid per minuut:</i>	<i>22 emmers</i>
- II ZAKKEN TINERTS.
- BLOKKEN BILLITON TIN, *gegarandeerd 99,9 % Sn,*
- BLOKKEN TULP TIN, *gegarandeerd 99,85 % Sn,*
- BLOKKEN LAM & VLAG TIN, *gegarandeerd 99,5 % Sn,*
- BLOKKEN LAM & VLAG TIN, *gegarandeerd 99 % Sn.*

III FOTO: *Losspuiten van de grond door middel van een z.g. „Monitor”. (Billiton).*

IV MODEL VAN EEN POMPINSTALLATIE MET BIJBEHOORENDE „MONITOR” (Waterkanon).

Zie ook de foto nr. III aan de wand en foto nr. 1 in deze catalogus.

V ZAKKEN TINERTS.

BLOKKEN BILLITON TIN, *gegarandeerd 99,9 % Sn,*

BLOKKEN TULP TIN, *gegarandeerd 99,85 % Sn,*

BLOKKEN LAM & VLAG TIN, *gegarandeerd 99,5 % Sn,*

BLOKKEN LAM & VLAG TIN, *gegarandeerd 99 % Sn.*

VI FOTO: *eindmontage van de tinbaggermolen „Kalmod”. (Billiton).*

VII VITRINE.

a) *diverse soorten gesteenten, welke op het eiland Billiton gevonden worden;*

b) *afbeelding van het goudschip „Lutine”.*

In 1799 is het goudschip „Lutine” op de Terschellinger gronden gestrand. In de loop der tijden is er reeds een gedeelte van de kostbare lading geborgen, doch ten tijde dat de tinbaggermolen „Karimata” zijn pogingen ondernam, moest er naar schatting nog minstens voor een waarde van 3.500.000 vooroorlogse guldens op de zeebodem liggen.

Op 10 Juni 1938 begon de „Karimata” met het graafwerk en op 29 Juli werd de eerste en, helaas, enige goudstaaf gevonden. Op 12 September werden de pogingen definitief gestaakt.

Een copie van de gevonden goudstaaf, die 3 kg woog, alsmede een afbeelding van de „Lutine” en enige door de „Karimata” opgegraven kogels en spijkers van het goudschip, zijn in de vitrine tentoongesteld.

c) twee oude tinblokken, uit de tijd, dat het tinerts nog ter plaatse gesmolten werd.

De merken L 55 en L 10 geven aan, dat het erts afkomstig moet zijn geweest uit de mijnen Gemoeroe en Kloelang (District Lenggang-Billiton).

VIII FOTO: een tinbaggermolen voor de kust aan het werk. (Billiton).

IX FOTO: uitladen van zakken tinerts. (H.M.B.-Arnhem).

X MAQUETTE VAN HET EILAND BILLITON.

De oppervlakte van het eiland Billiton is ruim 4000 km². De hoofdweg, welke het eiland van Oost naar West doorsnijdt, is ca 90 km lang.

In het Noord-Westen, aan de baai, ligt de hoofdplaats Tandjong Pandan, waar de Gouvernementskantoren en het plaatselijk hoofdkantoor van de N.V. Gemeenschappelijke Mijnbouwmaatschappij Billiton zijn gevestigd. In het Noord-Oosten is de diepmijn Klappa Kampit, welke momenteel niet in bedrijf is, aangezien deze tijdens de bezetting door de Japannezen geheel onder water is gezet. In het Oosten, ongeveer in het midden van het eiland aan de kust, ligt de plaats Manggar, waar o.m. de grote elektrische centrale is, welke de stroom levert voor die baggermolens, welke tot de op de maquette donkergroen gekleurde bergen Zuidwestwaarts werken en tot de Klappa Kampit-mijn Noordwestwaarts. De overige baggermolens hebben eigen krachtinstallaties aan boord.

XI MAQUETTE VAN HET EMPLACEMENT SAMAK.

(Een deel van Manggar op Billiton).

Dit emplacement heeft zijn naam ontleend aan de Goenoeng Samak, welke in het Zuid-Oosten ligt (goenoeng = berg). Op de top van deze berg bevindt zich het huis van de administrateur. Noordwestelijk daarvan zijn enkele tennisbanen. Ten Noorden van de laatste

tennisbaan is het Chinese hospitaal en de polikliniek. In het Noord-Westen is een gebouwencomplex van de elektrische centrale met in het midden de watertank, welke het koelwater voor de dieselmotoren bevat. Daar voor is de ijsfabriek met de drinkwatervoorziening, alsmede het zwembad. In het Noorden zijn de onderkomens (tangsi) van de veldpolitie gelegen.

XII FOTO: *puddelen in een vlamoven. (H.M.B.-Arnhem).*

XIII FOTO: *aftappen van tin uit een vlamoven. (H.M.B.-Arnhem).*

XIV VITRINE.

Overige Billiton-producten:

Estanisol tinslakkenwol

Tinsoldeer (tininhoud 40—50 %)

Witmetaal (tininhoud 80—90 %)

Lettermetaal (tininhoud 3—9 %)

Brons (tininhoud 5—20 %)

Hardlood

Zachtlood

XV FOTO: *polen (raffineren) van tin. (H.M.B.-Arnhem).*

XVI FOTO: *gieten van tin in vormen. (H.M.B.-Arnhem).*

XVII MAQUETTE VAN EEN KOELIT- EN KOLLONG-ONTGINNING. (Ouderwetse wijze van tinertsontginning).

Van links loopt een beek, welke zijn oorsprong heeft aan de voet van een heuvelterrein en waarvan de bedding tinerts bevat. Dit tinerts werd door het stromende water aangerijkt, doordat het bezonk in de riviervallei (het gehele middenstuk van de maquette), terwijl de lichtere bestanddelen, zoals zand, klei, e.d. werden meegevoerd.

Ter weerszijden van de vallei werd de rivier omgelegd en links van de maquette ziet men de bovenstroomse afdamming.

Midden in het woud, dat in het moerasgebied groeide, wordt volgens een systematisch plan een grondboring uitgevoerd, waarvan de resultaten bepalen of de grond voldoende tinertshoudend is om ontginning te wettigen. Ter hoogte van de boorplaats, meer op de voorgrond, ziet men een koelit-ontginning op de hoge oever van de vallei. De bovenste grondlaag is tinertshoudend. Het tinerts, in de vorm van fijne korreltjes, is door het zand vermengd. Om de scheiding van het erts en het zand te verkrijgen, wordt gebruik gemaakt van het feit, dat de tinertskorreltjes ruim drie maal zwaarder zijn dan de zand- en kleideeltjes. De grond wordt in bellende goten, waar water door stroomt, vermodderd, zodat de lichtere zand- en kleideeltjes worden meegevoerd en het tinerts bezinkt.

In het midden van de maquette is een oude kollong-ontginning. In dit geval komt in de bovenste grondlaag meestal geen tinerts voor. Dit bevindt zich op een zekere diepte en wordt kaksalaag genoemd. Om dit erts te kunnen winnen, moet dus eerst de bovengrond verwijderd worden. Een speciale moeilijkheid hierbij vormt het drooghouden van de put. Vóór de kollong-ontginning ligt de ertshoop (kaksa toi). Daar voor is een Chinese smeltoven. Geheel rechts is het noempang-huis (Chinese werkliedenwoning). In het midden van het achterste gebouw is een tempeltje, met ter weerszijden woningen voor de Chinese leiders van de ontginning. Rechts de keuken met voorraadkamer. Op de voorgrond de eetruimte. Links de woningen van de Chinese werklieden.

XVIII FOTO: gereedzetten van partijen tin.
(H.M.B.-Arnhem).

EEN TINGIETERIJ IN BEDRIJF

Het zal wel niet veel voorkomen, dat op een tentoonstelling van oude kunst, of zoals in dit geval van de schoonheid van het oude tin, tegelijkertijd aan de bezoekers de methodes en de middelen worden getoond, waarmede en waardoor de betreffende kunstproducten werden gemaakt.

Daarom is deze expositie voor leken zo interessant, aangezien de enige overgebleven tingieterij uit de gilden-tijd in een aparte ruimte het tingieten zal demonstreren, met de oude gereedschappen en met gebruik van de originele gietvormen. De techniek die de vroegere gildebreeders toepasten bij het gieten van hun schotels, bierkannen, bekers, enz. is nog steeds de juiste gebleken en wordt dan ook heden ten dage gevolgd.

De Oud-Hollandsche-Tingieterij, Meeuws & Zoon uit Den Haag, die onlangs haar 175-jarig bestaan kon herdenken, is n.l. in het bezit van een zeer uitgebreide collectie bronzen gietvormen uit de 17e en 18e eeuw. Een groot gedeelte van deze verzameling is dan ook tentoongesteld met de ruwe tinnen gietstukken, zoals deze uit de vormen komen. Door ook het gieten zelf te laten zien krijgt men een goed inzicht hoe nu eigenlijk een voorwerp tot stand komt. Diverse gereedschappen, alsmede vele merkijzers completeren deze verzameling.

Alvorens verder in te gaan op de techniek en de historie van het tin zullen wij eerst iets mededelen over de

geschiedenis van dit unieke bedrijf en haar vermaarde collectie vormen.

Het was in het jaar 1775, dat door het Haagsche Tingieters-Gilde toestemming werd gegeven tot het vestigen van een tingieterswinkel met werkplaats aan de westzijde van de Schoolstraat, één der oudste straten van Den Haag, gelegen in de schaduw van de oude St. Jacobskerk. Den Haag telde toen nog geen 40.000 inwoners, dus ongeveer 8 % van het tegenwoordige aantal.

Dat het ook in die tijd niet zo eenvoudig was een bedrijf te beginnen blijkt wel uit artikel No. 5 van het Haagsche tingieters-reglement, dat luidde als volgt:

„Niemand mag het tingietersambacht of nering
 „doen dan die in het gilde is en zijn proef gedaan
 „heeft en drie jaar achtereen alhier voor leerling
 „of knecht gewerkt heeft”.

Door het verlenen van deze toestemming nu werd de grondslag gelegd voor de tingieterij van Meeuws. Na 175 jaar is zij nog steeds in vol bedrijf, uitgebreid met moderner gereedschappen en steeds aangepast aan de veranderde tijden. Vijf generaties hebben angstvallig gezorgd, dat de zeldzame collectie bronzen gietvormen intact bleef en door het geregeld gebruik niet verloren ging. Bij de tingieter draait nu eenmaal alles om de vormen. Hij is er trots op, doch het zijn tevens zijn zorgenkinderen. Is er een beschadiging of sluit de vorm niet zuiver meer, dan is ook het gietstuk dat er uitkomt onbruikbaar. Dat de tingieters hun initialen met de jaar-

tallen op de vormen lieten gieten, was een blijk van zekere eerezucht, doch deze is te verklaren als men weet wat een zorg en geduld vereist werden alvorens hun kunststuk gereed was. En wanneer men dan ziet met wat voor primitieve middelen in die tijd zo'n vorm tot stand kwam, kan men niet anders dan respect hebben voor hun vakmanschap. Er zijn b.v. vormen, zo zwaar, dat ze bijna niet te hanteren zijn. En toch werden deze op houten draaibanken, voortgedreven door een „rad-draaier” aan het wiel, zó afgedraaid dat ze op 1/10 mm zuiver waren. Een getrouw model van een Oud-Hollandse Tingieterij compleet met draaibank en rad geeft een en ander duidelijk weer. Deze miniatuur-gieterij is van gegoten tinplaat geheel uit de hand vervaardigd.

Hoe is het nu mogelijk dat zo'n zeldzame collectie bijeen is gekomen en gebleven?

Jan Meeuws huwde de dochter en tevens enig kind van Jan Druy, de grootste tingieter uit Rotterdam in de 18e eeuw. Met de dochter kwamen ook al zijn vormen en gereedschappen naar Den Haag. Doordat in vroeger eeuwen vooral in Rotterdam het tingieten een bloeiend ambacht was en vele vormen door Druy van inmiddels opgeheven tingieterijen waren overgenomen, ontstond deze uitgebreide verzameling. Doch ook Jan Meeuws zat niet stil en wist vele vormen voor vernietiging te behoeden. Uit het debiteurenboek van één der laatste tingieters blijkt, dat hij in 1845 b.v. een complete werkplaats had gekocht met vormen en gereedschappen voor het, voor die tijd, zeer hoge bedrag van f 5.000,—.

De oudste gesigioneerde vorm is van Dirk Messchaert,

tingieter van 1630 tot 1655. De gehele verzameling bestaat uit ongeveer 300 bronzen gietvormen. Hiervan zijn er 87 gesigneerd en gedateerd door de betreffende gieters. Zeer mooi zijn de schotel-vormen voor het gieten van diepe en platte schotels vanaf 17 cm tot 50 cm. Deze zijn in hoofdzaak afkomstig van drie generaties Messchaert, Rotterdamse tingieters van 1630 tot 1740. Verder zijn er vormen voor bierkannen van Jan v. d. Pol, wijnbekers uit 1650 van Arnoldus Hakkenbroek, drinkkroezen, lepels, peperbussen, mosterdpotten, trechters van 1 cl. tot 2 Liter, kandelaars, enz.

Dat de ontwerpers hun vak verstonden, wordt wel bewezen door het feit, dat na eeuwen hun modellen nog bij ieder in de smaak vallen. Het interessante van dit bedrijf is nu juist, dat dezelfde vormen, waarin de Messchaert's, Jan en Hendrik v. d. Pol, Arnoldus Hakkenbroek, Jan en Coenraad Timmers, Jan Druy, Jan Meeuws, enz. hun nu antieke kannen en schotels goten, nog steeds door deze tingieterij worden gebruikt. Zo worden de oude modellen inktkokers, in gebruik bij de Eerste- en Tweede Kamer, de Departementen, het Vredespaleis, enz., nog steeds gegoten in vormen van Jan Messchaert uit de 17e eeuw. Bier- en wijnkannen van Jan v. d. Pol uit 1745 zijn nog steeds gewild, evenals diens theeservies van dezelfde datum. Een mooie stijl-kandelaar van deze gieter, Louis XIV, met losse dop, laat zien tot wat voor prestaties deze ambachtslieden in staat waren.

Hoe werd nu een vorm vervaardigd?

De tingieter maakte eerst het gekozen model met de

hand uit tinplaat en werkte dit zo zuiver mogelijk af. Door het opgieten van gips in de gewenste dikte verkreeg hij het model voor de bronsgieter. Sommige vormen bestaan uit 4 of meer delen, die naderhand weer precies in elkander moesten sluiten, zodat het een zeer secuur werk was. Nadat de bronzen gietstukken van het nog aanhangende zand waren ontdaan, werden eerst de z.g. rusten, dat zijn de uitstekende stiften, die de diverse delen bijeen houden, passend gemaakt. Dit is één van de hoofdbewerkingen, aangezien een goed sluitende vorm voorkomt, dat er tin uit de naden vloeit. Voor zover het nu ronde voorwerpen waren die gegoten moesten worden, was de zaak niet zo ingewikkeld; op de draai-bank werden de vormen dan zo afgedraaid, dat er tussen de beide stukken een ruimte overbleef van ongeveer 2 mm. Hoofdzaak was, dat b.v. een schotel over de gehele middellijn vlak bleef en daarin toonden zij zich ware meesters. Heel anders was de zaak wanneer het niet een rond voorwerp betrof, dan moest het harde brons met de hand worden uitgehakt en bijgewerkt totdat de vorm zo glad was, dat het tinnen gietstuk er ook zuiver uit kwam. Een voorbeeld hiervan is de kandelaarvorm van Jan v. d. Pol; het duurde soms zeer lange tijd, voordat een dergelijk werkstuk gereed was. Hierop aansluitend is een korte beschrijving van de techniek van het tingieten wel gewenst.

Het gieten in de „blanke” vorm is niet mogelijk, het tin „pakt” niet. Eerst moet deze zo bewerkt worden, dat hij niet kan vertinnen en dan wordt door het opbrengen van „bestrijksels” de vorm geprepareerd om hem iets

ruw te maken, hierdoor voorkomt men het ontstaan van gaten. Alvorens het tin in de vorm gegoten wordt, moet deze eerst vóórverwarmd worden; is de temperatuur juist, dan kan begonnen worden het tin er in te gieten.

De vorm wordt op de gietbank geklemd of bij kleinere vormen op de schoot genomen. Het hangt nu van de juiste hitte af, zowel van de vorm als van het tin, of het gietstuk er goed uitkomt. Dit alles is een kwestie van feeling en pas na jaren van oefenen en ondervinding kan iemand zich vakman noemen.

Wanneer het gieten goed is verlopen en het voorwerp is zonder gaten, kraken of andere onzuiverheden, dan wordt eerst de braam afgevijld. Is het nu een stuk zonder versierselen en enkel rond, dan kan begonnen worden met het draaien. Het gereedschap hiervoor werd meestal door de tingieter zelf gemaakt. Nadat voorgedraaid is met een beitel, wordt met een zeer dun mesje, een z.g. slis, het voorwerp zeer glad afgewerkt. Zolang het een enkelvoudig model betreft is de zaak nogal gemakkelijk, doch de meeste voorwerpen bestaan uit meerdere onderdelen. Neem b.v. een kan, hier heeft men een voet en een hals; eerst worden de beide stukken voorgedraaid en dan kan men de naden aan elkander wellen. De naad wordt afgedraaid en de romp is gereed. Nu kan men gaan monteren. De tegenwoordige werkwijze verschilt nogal met die van vroeger. Tot in de helft van de 19e eeuw werden alle onderdelen aan het voorwerp vastgegoten. Dit ging als volgt in zijn werk:

Een vorm van een oor b.v. werd tegen de kan gedrukt en het hete tin er in gegoten. Aan de binnenzijde werd

de kan opgevuld met zemelen om te voorkomen, dat het tin er doorzakke. Bij oude tinnen voorwerpen ziet men dan ook altijd op deze plaatsen een ruwe plek; het is een van de technische kentekenen, waaraan te zien is, dat men met oud tin te doen heeft. Deze methode van opgieten was wel zeer solide, doch tevens tijdrovend en dikwijls nadelig, want had de gieter een ongelukje met het ingieten van het zeer hete tin, dan was soms het gehele voorwerp waardeloos. Het tegenwoordige solderen gaat niet alleen veel sneller, maar de diverse onderdelen sluiten zuiverder aan het werkstuk; daarbij komt, dat wanneer de juiste kwaliteit soldeer wordt gebruikt, het niet voorkomt, dat b.v. een onderdeel loslaat. Alvorens de oven, pijpen of sneppen werden gemonteerd, moest eerst alles met de hand worden opgemaakt; hiervoor gebruikte men driekante schaafmessen en bruineerstenen, nu vereenvoudigt de slijpmachine alles. Toch was het wel eens onmogelijk onderdelen op te gieten; men gebruikte dan de z.g. candeerbout, hiermede werden ook de naden in elkander gesmolten, nadat het betreffende stuk eerst met zemelen was opgevuld.

Tot zover over de techniek van het tingieten. En nu iets over het materiaal. Hoe kan een leek het beste zien, met wat voor kwaliteit tin hij te maken heeft?

Nieuw tin moet een zilverachtige glans hebben en oud tin een zachte grijze kleur; wanneer men het buigt, hoort men het zacht kraken en het mag bij buigen niet afbreken, terwijl het een heldere klank behoort te hebben. Bij geforceerd tin kan men dit laatste niet constateren.

In de laatste jaren is er veel z.g. antiek tin gefabriceerd, vooral in België; deze voorwerpen zijn in hoofdzaak gemaakt van een alliage van lood en antimonium, vooral schotels zijn van dit materiaal vervaardigd. Wanneer het gebogen wordt of valt, breekt het. Het vooral in ons land veel voorkomende Indische tin is wel zeer zuiver, doch daar er geen verhardingsmaterialen in verwerkt worden, veel te zacht.

Wat is nu de oorzaak, dat er zo weinig tin uit de Middeleeuwen is overgebleven?

Om deze vraag te beantwoorden moeten wij eerst nagaan, wat er zo al in die tijd van tin werd gemaakt. Een blik op de schilderijen van onze oude meesters zegt reeds voldoende. De meeste gebruiksvoorwerpen, zoals kannen, schotels, bekers, lepels en allerlei tafelgerei waren van tin, en dan niet te vergeten de prachtige gildekannen en stadskannen, die voorbeelden waren van het zeer bijzonder vakmanschap van de oude tingieters.

Eén van de hoofdoorzaken van het verdwijnen van zoveel tin was de gewoonte om bij aankoop van nieuw tin het oude tin in te leveren. Wij zien dan ook steeds in de oude boeken bij de posten voor nieuw tin een bedrag afgetrokken voor ingeleverd oud tin. Verder is er door de hoge prijzen, die soms voor het oude tin als grondstof werden gegeven, heel veel in de smeltpot terecht gekomen.

Men moet ook bedenken, dat de waarde die thans aan een antiek stuk wordt toegekend uit historisch oogpunt, in die tijd niet bestond, tin was nu eenmaal een alledaags artikel en een tinnen kan of schotel werd met

evenveel gemak in de smeltpot gegooïd als nu een defecte aardewerk schotel of kan in de asemmer. Ook verkeerd onderhoud is schuld aan veel verlies.

Moge deze beschouwing over het tin velen wat geleerd hebben en er toe bijdragen, dat het tingietersvak de waardering krijgt, die het verdient.

Wij kunnen wellicht niet beter eindigen dan met de aanhef van het reglement van het Haagsche Tingietersgilde in 1750:

„Mits ons metaal evenals die van de Silversmede
 „aan een keur en wel dieerlij assaay onderhevig is
 „geven wij in overweging of ons hantwerk niet
 „welgevoeglijker bij de Silversmede, dan bij de
 „Ijzersmitse zou gerangschikt kunnen worden”.

J. A. F. VAN ADRICHEM.

VORMEN EN GEREEDSCHAPPEN IN DE TINWERKPLAATS DER FIRMA MEEUWS AANWEZIG, TEVENS HAAR EIGENDOM

500	Kandelaar L. XIV 3-delige vorm		
		J.V.D.P.	1745 (Jan v. d. Pol)
501	Bierkanhals	„ „	1753 („ „ „ „)
502	„ „	„ „	1751 („ „ „ „)
503	„ „	„ „	1753 („ „ „ „)
504	Bierkanvoet	„ „	1763 („ „ „ „)
505	„ „	„ „	1755 („ „ „ „)
506	„ „	„ „	1753 („ „ „ „)
507	„ „	D.L.	1760 (Dirk Lokermans)
508	Trechter	P.V.H.	1670 (Pieter v. Hof)
509	„	A.V.D.	1764 (Andreas v. Duyveland)
510	Halve Bol	m. 2 engelen	I.D.H.
511	„ „	W.V.B.	1764
512	Platte voet	H.V.D.P.	1783 (Hendrik v. d. Pol)
513	„ „	J.V.D.P.	1751 (Jan v. d. Pol)
514	Voetje	A.V.D.	1757 (Andr. v. Duyveland)
515	Bakje	H.V.D.P.	1765 (Hendrik v. d. Pol)
516	Miniatuur-bakje	H.I.V.K.	1773
517	Bakje	J.V.D.P.	1755 (Jan v. d. Pol)
518	„	H.V.D.P.	1783 (Hendrik v. d. Pol)
519	Kinderbordje	A.V.D.	1769 (Andr. v. Duyveland)
520	Hals van theepot	J.V.D.P.	1754 (Jan v. d. Pol)
521	Klein halsje	C.T. ±	1760 (Coenraad Timmermans)
522	„ „	A.V.D.	1757 (Andr. v. Duyveland)
523	Deksel van Kraankan	J. v. d. P.	1751 (Jan v. d. Pol)
524	Zeeppot	D.L.	1760 (Dirk Lokermans)

- 550 Vijf vormen voor het gieten van blokken tin
I.D.M. ± 1690 (Jan, Dirk Messchaert)
- 551 Vijf vormen voor het gieten van blokken tin
D.I.M. ± 1640 (Dirk Jansz. Messchaert)
- 552 Platte schotel 48 cm middellijn
D.M. 1737 (Dirk Messchaert)
- 553 Platte schotel 44 cm middellijn
D.M. 1737 (Dirk Messchaert)
- 554 Platte schotel 41 cm middellijn
D.M. 1737 (Dirk Messchaert)
- 555 Platte schotel 38 cm middellijn
C.V.D. 1731 (Corn. v. Duyveland)
- 556 Platte schotel 35 cm middellijn
D.M. 1737 (Dirk Messchaert)
- 557 Platte schotel 31 cm middellijn
D.M. 1737 (Dirk Messchaert)
- 558 Platte schotel 29 cm middellijn
D.M. 1738 (Dirk Messchaert)
- 559 Platte schotel 27 cm middellijn
D.M. 1737 (Dirk Messchaert)
- 560 Platte schotel 25½ cm middellijn
D.M. 1737 (Dirk Messchaert)
- 561 Platte schotel m. platte rand 24½ cm middellijn
D.M. 1737 (Dirk Messchaert)
- 562 Platte schotel 24½ cm middellijn
D.M. 1737 (Dirk Messchaert)
- 563 Platte schotel 23½ cm middellijn
I.D.M. 1694 (Jan, Dirk Messchaert)
- 564 Diepe schotel 43½ cm middellijn
I.D.M. 1696 (Jan, Dirk Messchaert)
- 565 Diepe schotel 41 cm middellijn
D.M. 1735 (Dirk Messchaert)
- 566 Diepe schotel 38 cm middellijn
C.V.D. 1731 (Corn. v. Duyveland)
- 567 Diepe schotel 31 cm middellijn
J.V.D.P. 1735 (Jan v. d. Pol)

- 568 Diepe schotel 27 cm middellijn
J.V.D.P. 1753 (Jan v. d. Pol)
- 569 Soepbord 23½ cm middellijn
JT 1755 (Jan Timmers)
- 570 Soepbord 23½ cm middellijn
T.V.L. 1747
- 571 Scheerbekken onbekend
- 572 Groentebak 34 cm middellijn
I.D.M. 1697 (Jan, Dirk Messchaert)
- 573 Groentebak 34 cm middellijn
J.V.D.P. 1753 (Jan v. d. Pol)
- 574 Diepe bak 30 cm middellijn
I.M. 1699 (Jan Messchaert)
- 575 Drinkkroesje
W.C.V.L. 1661
- 576 Diepe bak 30 cm middellijn
J.L.P. 1655 (Jan Leendertz. Pot)
- 577 Miniatuur Oud-Hollandse Tingieterij (21 onderd.)
- 578 Kast met grote tingieters-hamers
(z.g. strekhamers) omstreeks 1750
- 579 Kast met kleine tingieters-hamers
(z.g. diephamers) omstreeks 1750
- 580 Merkenplaat met 20 merkijzers o.a. 5 „Roosjes”,
5 „Engeltjes” en 2 viermerken 17de en 18de eeuw
- 581 Gietbank voor het gieten van grote schotels
Omstreeks 1600
- 582 Weegschaal Smeedwerk, P.D.M. 1732
- 583 Tien grote draaiklossen voor schotels
- 584 Twee vormen-rekken
- 585 Diverse kleine vormpjes voor het gieten van
onderdelen
- 586 Diverse vormen voor vulling van de vormen-rekken.
Hieronder behoren de meeste uit de gilde-tijd doch
zijn niet gesigneerd
- 587 Diverse merken
- 588 Documenten : reglement Gilde ± 1750

EEN EN ANDER OVER OUD TIN

Inleiding

Reeds een kwarteeuw is het geleden, sinds de eerste grote tentoonstelling van oud tin in ons land georganiseerd werd. Alleen al het feit, dat er een jonge garde van tinverzamelaars en tinbewonderaars opgegroeid is, zou voldoende kunnen zijn om alle aarzelingen bij de initiatiefnemers van deze culturele gebeurtenis in het Prinsenhof weg te nemen. Maar er is meer. Door de grote grondwerken in steden als Rotterdam zijn tal van belangrijke stukken aan het licht gekomen, die ons bezit aan 16de eeuws en mogelijk vroeger tin wel zeer verrijkt hebben.

In het algemeen is ons bezit aan antiek vrij constant. Er kunnen wel eens verschuivingen plaats hebben; op gezette tijden komt de een of andere grote collectie — hetzij hier, hetzij in het buitenland — op de veiling en bestaat de gelegenheid voor musea en verzamelaars hun verzameling met nieuwe stukken aan te vullen. Maar, het zijn dan toch meestal stukken, die althans in de vakliteratuur reeds lang bekend waren. Zo heeft een tentoonstelling van het oeuvre van een groot kunstenaar niet zo zeer de bedoeling iets nieuws te brengen, dan wel velen in de gelegenheid te stellen er van te genieten en het te bestuderen.

Bij tentoonstellingen als van oud tin ligt de zaak heel anders. Tin vormt een boeiend en zeer belangrijk hoofd-

stuk uit het grote boek der cultuurhistorie. Wat weten we eigenlijk over het geheel nog af van de ontwikkeling der gebruiksvoorwerpen. Wanneer we de inhoud van een voor-historische hutkom vergelijken met een inventaris van een burgermans huis uit de zestiende eeuw, springt een verbazingwekkende vermeerdering van het huisraad in het oog. Er moet dus een differentiatie zijn opgetreden; in plaats van één voorwerp met haast onbekende gebruiksmogelijkheden zijn er vele voorwerpen met beperkte mogelijkheden getreden. De vorm heeft zich daarbij ontwikkeld tot een doelmatige vorm; dat wil zeggen, doelmatig ten aanzien van het speciale gebruik, dat men van het voorwerp in kwestie maakt.

Langs welke wegen deze differentiatie tot stand kwam, welke invloeden van hoog ontwikkelde culturen op jonge, zich ontplooiende gemeenschappen daarbij een rol gespeeld hebben, zal de cultuurhistoricus hebben na te vorsen. Hij behoeft daarvoor ten slotte geen tentoonstelling, hoewel het bijeen zijn van zoveel materiaal hem het bestuderen zeker vergemakkelijkt.

Belangrijker echter is, dat slechts op deze wijze de belangstellende leek geconfronteerd kan worden met de altijd weer verrassende waarheid, besloten in het „alles vloeit”. Met opzet wordt hier niet van „vooruitgang” gesproken, om de problematiek, verbonden aan dit begrip, te ontkomen. Toch moet men er op verdacht zijn, dat de veranderingen zich vaak langzaam voltrekken. Een bepaald soort kan vindt men soms honderden jaren vrijwel onveranderd in gebruik.

Dit heeft natuurlijk zijn reden. In de eerste plaats

bedenke men, dat het gewone gebruiksgoed zijn ontstaan dankt aan een behoefte. Is eenmaal de vorm gevonden, die voldoende aan de behoefte tegemoet komt, dan wijzigt zich deze practisch niet meer. De mode oefent op de alledaagse dingen slechts een zeer beperkte invloed uit; een zeer veel kleinere dan b.v. op het meubel. Een simpel voorbeeld is de beker, die zich naar boven toe ietwat trechtervormig verwijdt. Treedt deze beker eenmaal onder het gebruiksgoed van een zich ontwikkelende samenleving op, dan kan men dit serviesstuk in latere stadia steeds weer terugvinden.

In de tweede plaats spelen de mogelijkheden van de grondstof, waaruit het voorwerp werd vervaardigd, een grote rol.

Tenslotte moet men rekening houden met de traditie: mysterieuze grootheid, die sterk remmend werkt op alle krachten, die naar vernieuwing dringen.

Een overwegend aesthetisch aangelegd beschouwer zal de vraag stellen, of ook niet het gevoel voor schoonheid in dit verband van grote, misschien wel overheersende betekenis kan zijn geweest. Men zij voorzichtig, bijzonder voorzichtig met dit zo zeer aan tijd en plaats gebonden schoonheidsgevoel. De verschillen in waardering die zelfs al een betrekkelijk gelijk gerichte groep mensen vertoont ten opzichte van een of ander bouwwerk, behoren ons te herinneren aan het sterk subjectieve van een aesthetisch oordeel. Subjectief, omdat het onverbrekkelijk verbonden is aan ontwikkeling, aard en aanleg.

Zonder nu over te gaan tot het uiten van een uitge-

sproken waardering der schoonheid van gebruiksvoorwerpen — want dat zijn toch de zaken, die we onder de verzamelnaam „oud tin” brachten — mag zeker iets te berde gebracht worden ten aanzien van het vormgevoel. Zoals een samenleving op den duur bepaalde wezens-trekken gaat vertonen — hoe moeilijk ook vaak onder woorden te brengen — krijgen ook de dingen, die deze samenleving op zijn tocht door de Tijd vergezellen, kenmerkende eigenschappen. Want hoewel bij gebruiksvoorwerpen overal en te allen tijde de doelmatigheid het beslissende woord gesproken heeft, aan het eind van een historische ontwikkeling zijn verschillen onmiskenbaar. En dit te beter, naarmate een gemeenschap zich sterker heeft geïsoleerd. Zet men een Hollandse, Franse, Engelse en een Duitse kan uit de 18e eeuw naast elkaar, dan demonstreert zich onmiskenbaar, dat er verschil in voorkeur geweest moet zijn. Er zijn zelfs aanwijzingen, dat dit verschijnsel eveneens opgemerkt moet worden voor de verschillende steden van ons kleine land en dientengevolge spreken verschillende verzamelers over Leidse, Amsterdamse en Bossche kannen; aldus een bepaald type localiserende te Leiden, Amsterdam en 's-Hertogenbosch. Het is nog niet de tijd om uit te maken, of dit wetenschappelijk wel geheel te verantwoorden valt.

Hoe schaars het materiaal uit de late middeleeuwen ook nog blijkt, toch ontkomt men niet aan de indruk, dat in die dagen van een politiek kristallisatieproces nog van een betrekkelijke eenheid van materiële cultuur in tenminste een groot deel van Europa gesproken kan

worden. Zeker is dit ten aanzien van het tin meer juist dan ten opzichte van het meestal sterk plaatselijk gebonden aardewerk. Wellicht heeft de Hanse daartoe het hare bijgedragen. Het gevolg is evenwel, dat de toeschrijving van vroege stukken aan een of andere landstreek — om van een stad maar niet te spreken — meestal een onmogelijkheid wordt. Aan de andere kant bood deze omstandigheid een gretig aanvaard excuus, om niet enkel Nederlandse stukken op de tentoonstelling te brengen. Een bescheiden aantal exemplaren van elders biedt een helaas nog te beperkte gelegenheid tot vergelijking. Men gelieve deze stoutmoedigheid van de Commissie echter tevens te beschouwen als uitvloeisel van de uit het archiefmateriaal opgedolven wetenschap, dat onze voorouders niet te chauvinistisch waren om vreemde waar op hun tafel te dulden.

Zo is dan in het Prinsenhof een grote verzameling bijeengebracht uit alle delen van het land, uit particuliere en openbare collecties. Het is boven reeds gezegd: niet in de eerste plaats ten gerieve van de cultuurhistoricus, maar ten behoeve van de belangstellende leek. Ja, zijn we dat eigenlijk niet allen. Ook de „deskundigen” weten in de grond van de zaak nog heel weinig van de ontwikkeling van het gebruiksvoorwerp. En naast de wetenschappelijke belangstelling is er nog een vreugde aan het materiaal, die we allen gemeen hebben. En het verlangen, het moderne kunstambacht mede de weg te wijzen naar de voortbrenging van goede gebruiksvormen. Ook nog de wens, dat het oog van het opgroeiend geslacht geschoold worde aan de uitgebalanceerde vormen

van een inderdaad doelmatig gebruiksvoorwerp. En dan nog — onverbeterlijke romantici, als we nu eenmaal zijn — de onweerstaanbare drang, om de weemoed van lang voorbije tijden te ondergaan.

Historische notities

De Romeinen moeten het tingieten beoefend hebben. Anders zou het Britsch Museum niet in het bezit kunnen zijn van enkele exemplaren Romeins tinwerk. Maar het bleef toch een uitzondering. Des te verrassender is het, dat de tentoonstelling een Romeins stuk rijk is: een kan uit de verzameling Verster (nr. 1). Na deze kan ontstaat er een grote leegte, die we enkel kunnen trachten op te vullen met archivalische gegevens. En die zijn er, al blijken ze dan nog niet rijkelijk voorhanden.

De oudste vermelding schijnt nog steeds een post in de stadsrekeningen van Dordrecht over de jaren 1284/85 te zijn, waarin gesproken wordt over de aanschaffing van 10 tinnen kannen. De vroedschap van het welvarende Dordrecht besprak het wel en wee van de goede stede dus in de voorname sfeer van een blankgeschuurde eiken tafel en mild glanzende tinnen kannen. Ook bij de rijke kooplieden zal er wel tin te vinden zijn geweest. Waar ter wereld kunnen rijke kooplieden zich niet minstens datgene veroorloven, waartoe vroede vaderen zich met het oog op de penningsac gerechtigd achten?

De wijsheid van een Gelderse graaf ging zo ver, dat hij zich in de echt liet verbinden met een Mechelse koopmansdochter. Is het aan haar afkomst uit het cul-

tureel meer ontwikkelde Zuiden te danken, dat Sophia van Mechelen de vreugde van veel tin in haar huishouden gekend heeft? Haar testament uit 1326 geeft waarschijnlijk nog maar een zwakke weerschijn van deze rijkdom.

De stadsrekeningen van Deventer verraden een weinig over de betrekkingen van het stadsbestuur met meester Gerard gezegd Kanneghieter. Hij zal zich omstreeks 1339 als jong meester gevestigd hebben. Soms krijgt hij opdracht van twee oude versleten flessen twee nieuwe te gieten en mag dan bovendien wat in rekening brengen voor het tin, dat hij er zelf nog aan toe moest voegen. Een andermaal worden hem twee flessen gebracht, waar hij de bodem uit zal nemen om ze vervolgens goed te reinigen. Ook komt de bode wel eens bij hem met wijnflessen, waarin „der stad aerne” gegrift moet worden.

Wij hebben bij deze „vlesschen” ongetwijfeld te denken aan voorwerpen als het prachtige stuk uit de verzameling van Ir. Philips (nr. 323).

Er zijn trouwens omschrijvingen in de rekeningen, die aan duidelijkheid niets te wensen over laten. Men oordele zelf:

„item noch eyn schroeve gemaickt aen eyn vlessche aen die eyn zijd ront, ind die ander zyd platt is”.

De vormenrijkdom is zeker groter geweest, dan men uit deze enkele aantekeningen wellicht zou willen besluiten. Enkele rekeningen spreken ook van kroezen en plattielen. Wanneer men de inhoud van een reiskist van Floris V doorneemt — de inventarislijst is ons

bewaard gebleven dank zij de activiteit van de Proost van Oudmunster te Utrecht — komt men onwillekeurig onder de indruk van zo een uitgebreid servies. Neen, niet in tin, maar in zilver. De tingieters zouden echter geen handige handelaars geweest zijn, wanneer zij niet alle zilveren tafelerei in tin geïmiteerd hadden. De mate van welstand bepaalde in hoeverre de gegoede burger de gebiedster van zijn huis met tin kon gerieven.

In de wellicht zeer bescheiden woning van een arme priester uit het Groningse, die in 1420 het tijdelijke zegende, vond men naast enig schamel huisraad slechts een tinnen kan en een dito kroes. Zijn collega, die in 1432 de reis van elckerlyc moest aanvangen, baadde zich in vergelijking met de Groninger in weelde. In zijn pastorie te Hazerswoude vond Heer Egken Graet — de man die de inboedel naar eer en geweten moest beschrijven — de volgende zaken van tin:

„vijf tinnen kannen, twee cleyn vleschen, XII plattelen, XI moesscuttelen, XIII saucieren, vier soutvaten, drie tinnen candelaers”.

Dank zij de vondsten, tijdens de onderzoekingen op het Huis te Merwede bij Dordrecht gedaan, kunnen we ons tenminste van één kan en één kroes een voorstelling maken. Het huis is verwoest door geweld van de St. Elisabethsvloed in 1421, die een onbewoonbare, moeras-sige streek schiep. Slechts een gedeelte van de donjon bleef staan. De vondsten dateren met mathematische zekerheid van de jaren vóór 1421 en aldus is het met grote stelligheid, dat kan en kroes, geëxposeerd onder

de nrs. 3 en 90, omstreeks 1400 gedateerd worden.

Hetgeen uit de oude stukken werd medegedeeld vormt uiteraard slechts een bescheiden keuze uit het beschikbare materiaal. Gebogen over de oude vergeelde perkamenten voelt de onderzoeker zich als een ontdekkingsreiziger. Een nieuwe wereld ligt aan zijn voeten en zolang niet alle archieven hun geheimen hebben prijsgegeven, zal de ontdekking moeten worden voortgezet. Hij leest over tin in de afrekening van de executeurs testamentairs van Vrouw Jacob; hij noteert dankbaar gegevens over de stadswijnkannen, die Arnhem zich liet maken in 1399; hij ontdekt, dat men reeds vroeg kannen met een bepaalde inhoud maakte. Verschillende benamingen, die in de bronnen van de zestiende eeuw geregeld terugkeren, blijken ook in de vijftiende eeuw al voor te komen.

Hoewel de gebruikelijke toenaam voor de ambachtsman — kannegieter — geen twijfel laat over de wijze, waarop hij zijn producten vervaardigt, lezen we weinig of niets over de techniek van het vak. Slechts een aantekening uit 1391 bewijst, dat men toen de bewerking, door de vakman bruinieren genoemd, ongetwijfeld toepaste.

Uit Franse bronnen kennen we de werkplaats van een tinnegieter te Rouen in 1402. De inventaris vermeldt allerlei werktuigen om te draaien en te solderen; verschillende vormen ontbreken niet. Uit de keukenrekening van Charles IV over het jaar 1390 blijkt, dat deze vorst de luxueuse gedachte iets bijzonders voor het hof te laten maken in een daad heeft omgezet. De tinnegieter

Goupil krijgt volgens de afrekening een beloning voor het vervaardigen van een vorm; de daarin gegoten potten mogen buiten het hof niet gebruikt worden.

In de keur- en ordonnantieboeken van onze goede steden vindt men weinig of niets van dien aard. De oudste aantekening betreffende een tinvorm vindt men waarschijnlijk in de keur voor het gilde der kramers en tinnegieters, door het stadsbestuur van 's-Hertogenbosch in 1503 afgekondigd. Toen werd namelijk bepaald, dat slechts hij meester kon worden, die een schotelvorm en een kanvorm te maken verstond en die „opte selve forme een loifbaer stuck wercks” vermocht te gieten.

Voor degene, die mocht menen dat schotels alleen maar uit een zware plaat geslagen werden, moge het volgende ter overdenking worden aangeboden. De ordonnantie op de tinnegieters te Amsterdam uit 1533 bepaalde, dat hij zich als meester mag vestigen, die een plateelvorm kan maken en daarmee een goed plateel van drie pond gieten.

Wel laat zich aan verschillende stukken op de tentoonstelling demonstreren, dat grote borden na het gieten door hameren versterkt zijn. Het hameren immers brengt een verdichting van het materiaal te weeg en veroorzaakt aldus een versterking.

Maar genoeg over de technische kanten van het vak. De bijdrage van de Heer Van Adrichem moge de technisch belangstellenden aanbevolen worden.

De historieschrijver is zo langzamerhand de zestiende eeuw genaderd; de tijd, waaruit voldoende tinnen voorwerpen tot ons gekomen zijn om het geschreven docu-

ment met kans op succes zijn overheersende positie te kunnen betwisten.

Laten we temidden van de papierwinkel niet vergeten, dat omstreeks het midden van de vijftiende eeuw de schilderijen een bescheiden woordje gaan meespreken. De werken van Dirc Bouts en Jeroen Bosch — om maar enkele namen te noemen — zijn het bestuderen volkomen waard.

De Zestiende Eeuw

Dit is de eeuw, die de onderzoeker voor de taak stelt, namen en voorwerpen aan elkaar te verbinden. Een zure taak! Om alle misverstand nu maar meteen uit de weg te ruimen: de in de handel gebruikelijke benamingen missen in bijna alle gevallen een historische rechtvaardiging. Soms zijn de benamingen niet zo raadselachtig. Een mengelkan is ongetwijfeld een kan met een inhoud van ongeveer 1,2 liter. En een stoepkanne heeft niets met de mooie blauwe hardsteen voor de deur van Uw patriciërshuis uit de 18de eeuw te maken; de Nijmeegse notarisklerk uit 1533 bedoelde daarmee een kan met de inhoud van een stoop; volgens onze maat een hoeveelheid van om en nabij 2,5 liter. Zo ontmoet men in de papieren natuurlijk ook wel eens een „tynne pyntskan” en daaronder hebben we dan een kannetje van een pint — d.i. ongeveer 0,6 liter — te verstaan. Wie zijn oog niet vertrouwt, neme het maatglas ter hand en onderzoek de stukken, waarvan hij zich de gelukkige bezitter mag noemen.

Het „pypkenneken”, dat we in 1543 in het huis van Claes van Gent aantreffen, stelt ons evenmin voor een onoplosbaar vraagstuk. Men pleegt deze kannetjes tegenwoordig schapekannetjes te noemen. Er zijn er op de tentoonstelling verschillende (nrs. 114, 136).

Maar wat zijn de negen dobbelieren, die Maerten van Rossum in 1534 op het Huis te Bredevoort aantrof? Een inventaris van 1440 maakt ook al melding van „dobbieren”, zonder ons nader in te lichten. Volgens de geleerde Kiliaen heeft de naam iets uitstaande met doppen, indopen. Een dobbelieke moet dus een schaalte zijn met enige inhoud. Met deze wetenschap gewapend valt het nochtans niet gemakkelijk onder de tentoongestelde voorwerpen een dobbelieer aan te wijzen. Wellicht vinden we onder de nrs. 223 en 256 enige dezer kleine onbekenden.

Heel wat minder hoofdbrekens kosten ons de soutvaeten; sinds Dirc Bouts kan de aandachtige beschouwer ze op bijna elk schilderij met een gedekte tafel gemakkelijk terugvinden. De tentoonstelling brengt verschillende exemplaren, waaronder een wellicht nog 15de eeuws uit de collectie Verster (nr. 331). Een curieus stuk berust in de collectie Philips, hier te vinden onder nr. 333. Het deksel, opengeklapt, blijft vrijwel horizontaal op de lange buisvormige knop rusten. Wat het voordeel van een dergelijke inrichting is, bleef tot nu toe voor de onderzoekers verborgen. Minder problematisch doet ons het stuk uit de collectie van Beuningen aan (nr. 334). Met welk een zorg is het leeuwte op het deksel gemodelleerd.

En nu aan de gang met de saucieren. Ze komen in vrij grote aantallen in alle boedelbeschrijvingen voor. Blijkbaar een onontbeerlijk stuk op een ordentelijke tafel. Saucieren waren in 1432 reeds uitgevonden; de pastoor te Hazerswoude bezat er dertien stuks van. Een schriftuur van 1568 licht een tipje van de sluier op: saucieren zijn „mostaertschotelten”. Ziezo, dat weten we tenminste. Het kunnen nauwelijks grote schotels geweest zijn. Daarom maken de schoteltjes, geëxposeerd onder de nrs. 264 en 260 een redelijke kans, voortaan met de naam saucieren aangeduid te worden. Wellicht zal eens een schilderij het overtuigend bewijs leveren.

„Papkommen” noemen de verzamelaars de voorwerpen, die men onder de nrs. 215, 218 en 221 tentoongesteld vindt. Zij denken daarbij waarschijnlijk aan het schilderij met de H. Familie aan tafel, toegeschreven aan Jan Mostaert. Maria voert het Kindeke uit een kom met verticaal geplaatste oren. Om heel eerlijk te zijn: op het schilderij is er maar één te zien. De bekende exemplaren hebben alle twee oren. Men vergelijk het stuk uit de coll. van Beuningen (nr. 218). De papkom uit Den Bosch is zelfs enigermate gedateerd door een jaartal in het merk: 1576. Waren de zestiende-eeuwen niet zo erg op pap? Uit de papieren zijn wel op te diepen „commekens met 2 oren”, maar aanduidingen voor een bijzondere bestemming ontbreken.

De zestiende eeuw is de tijd van de grote dorst en daarom iets over drinkgerei. Met de omschrijvingen „wijncannen” en „biercannen” is toch feitelijk niet veel aan te vangen. Wijn dronk men ook toen niet zo gul als

bier en daarom zullen de meeste wijnkannen wel schenk-
kannen geweest zijn met een tamelijk nauwe hals. Soms
waarschijnlijk met een sneb of zelfs met een tuit, zoals de
kan, die wij Jan Steenkan plegen te noemen (nr. 130).
„Biercannen” hebben wij ongetwijfeld te zoeken onder
de rondborstige kannen van een pint of mengel met de
gulle monden en royaal achterovervallende deksels.

Toch zijn er bierkannen en bierkannen. Claes van
Gent bezat omstreeks 1540 bierkannen, die met de
bijzondere naam „sleepgens” werden aangeduid. Ze
komen elders ook onder de naam „sleepcannetgens”
voor. Indien we de taalkundigen mogen geloven — en
waarom zou men aan de hooggeleerde Verdam twijfelen
— heeft dat woord „sleep” iets te maken met helling.
Sleepkannetjes onderscheiden zich dus waarschijnlijk van
andere door een ietwat kegelvormig lichaam. Ze zijn op
de tentoonstelling ook vertegenwoordigd; men bekijke
de nrs. 97 en 107 maar eens.

Het kan niet goed zijn alle raadselen op te lossen en
de zesde sluijer blijve onaangeraakt. Niets over moes-
schotelen, platielen, teljoren, boterscotelen, freuytscha-
len, coppen mit oeren. Nog slechts één ding: wat zijn
struylpotten? Men vergeve het mij, het moet gezegd
worden. De voorwerpen onder de nrs. 40 en 42 terug
te vinden, zijn struylpotten. Om het nu maar iets netter
te zeggen dan eenvoudigen van geest, die indertijd de
boedelbeschrijvingen opstelden: kamerpotten. Ho, ho,
sacht wat, beschaafde kunsthistorici en ietwat gecho-
queerde collectionneurs. De bewijzen zijn onweerlegbaar.
Een schilderij in het Rijksmuseum Twente met de voor-

stelling van een gasthuiszaal heeft mij reeds vele jaren geleden het geheim onthuld. We zien er de potten onder de bedden staan; verplegers sluipen er mee door de zaal. Diverse schilderijen bevestigden deze eerste waarneming. Zeer mooi een overigens niet zo best paneel met een voorstelling van de kuise Joseph en de vrouw van Potiphar. Naast het bed zien we een kandelaar en kamerpot.

Voor de zestiende eeuw blijkt de schilder- en tekenkunst in staat te zijn onschatbare bijdragen te leveren in oplossing van het vraagstuk, welke benamingen en voorwerpen bij elkaar horen.

De zeventiende en achttiende eeuw

Er zou een boekdeel te vullen zijn met allerlei wetenswaardigs over het tin; de zeventiende eeuw zou daarin zeker nog met een uitgebreid hoofdstuk bedacht moeten worden. De liefde, waarmee de schilders het tin behandeld hebben, schept verplichtingen. Trouwens, de grote hoeveelheid 17de eeuwse stukken biedt gelegenheid te over voor een uitvoerige behandeling.

Toch beperkt zich gedurende onze Gouden Eeuw de vormenrijkdom. Er komen kapers op de kust. Glas en ceramiek wordt een plaats op de gedekte tafel ingeruimd als nog niet te voren. Toch bevond zich onder het huisraad van Judith Toulemont in 1666 nog heel wat tin. Men oordele zelf: 16 groote en kleine tinnen schotelen — 28 groote en kleine tinnen schotelen, Engelschen tin — 11 tinne schotelen, so groot als klein, slechten tin —

11 tinnen waterpotten — 17 tinne taefelborden — 3 middelmaetige tinne schotelen — 6 tinne taefelborden — 1 tinne comp met een tinnen schavotjen — 1 tinne soudtvatt — twee tinne kandelaers — een tinne steeckbecken — een tinne bierkan.

Wanneer men deze opsomming nog eens doorleest, krijgt men de indruk van een zekere versobering in de vormenschat. Ook andere archiefstukken uit de dagen van Hooft en Huygens noden weinig dringend tot uitvoerige bewerking. Zeer veel aantrekkelijker zijn de stukken zelve; de bekers en kroezen, de kannen en drinkpotten, de kardinaalschotels met hun brede vlakke randen (nr. 295). Er is geen problematiek om deze stukken; zij vragen even Uw aandacht voor hun demonstratie van goed vakmanschap en de beste bovendien voor hun eerlijke en uitgebalanceerde vorm.

De versieringsdrang, die nog in de zestiende eeuw leidde tot de kunst van Briot en Enderlein, uit zich later slechts in graveerwerk. In plaats van het edeltin met zijn reliefs, die de schotel eigenlijk tot sierschotel zonder practische mogelijkheden stempelden, treedt eigenlijk niets vergelijkbaars. Het graveerwerk blijft vaak bescheiden en belemmert de bruikbaarheid van het stuk niet.

De tingschiedenis van de zeventiende en achttiende eeuw krijgt een bijzonder aspect, doordat we nu gaan kennismaken met de persoon van de gieter. De merken vermelden soms de naam van de meester en allerlei archiefstukken brengen de onderzoeker nader tot de man en zijn levensloop. Langzamerhand verdichten feiten en

feitjes zich tot een stukje economische geschiedenis.

Sedert het midden van de zeventiende eeuw mist de mode zijn invloed op het tin niet. De Lodewijkstijlen beïnvloeden ook de vormgeving van kandelaars en tabakspotten (nrs. 83 en 312). Soms gaat men er toe over het tin te lakken. Al deze verschijnselen wijzen er op, dat er een harde concurrentiestrijd gaande was en dat de tinnegieters alle zeilen moesten bijzetten om de zaken gaande te houden. In deze strijd op leven en dood ziet de tinnegieter er niets kwaads in om buitenlandse vormen over te nemen. Bepaalde de ordonnantie op de tinnegieters te Haarlem van 1750 niet, dat de meesterproef onder meer zou bestaan uit het maken van een kanvorm voor een Rouaanse kan en het gieten van twee proeven met behulp van dezelve?

Ook nieuwe gebruiksvoorwerpen ontstaan. Het à jour bewerkte olie- en azijnstel (nr. 43) dateert eerst uit de achttiende eeuw, zo ook de meeste peperbusjes.

Waarschijnlijk ook eerst uit deze tijd stamt een beker, heden ten dage bekend onder de naam kloosterbeker. De hier tentoongestelde exemplaren (o.a. nr. 25) zijn gemerkt met het engeltje, hetgeen op zichzelf al voldoende is om alle verband met de kloostertijd met klem te ontkennen. Wellicht voelt men de neiging te wijzen op het unicum uit de collectie van Beuningen (nr. 6). Er zij op gewezen, dat deze bekervorm klaarblijkelijk ontstaan is onder invloed van de glaskunst. Een zestiende-eeuwse berkemeyer heeft peet gestaan over het model, waarop de bronzen gietvorm vervaardigd is.

De Heer van Adrichem, zoals uit zijn bijdrage blijkt,

tussen het tin geboren en getogen, verklapte, dat de z.g. kloosterbeker heel goed te vervaardigen is met behulp van de halspartij van sommige kanvormen of met de vorm voor een zeepbak.

Boven werd er reeds op gewezen, dat benamingen als Jan Steenkan en Rembrandtkan eerst betrekkelijk laat ontstaan zijn; op zijn vroegst in het eind van de vorige eeuw. Geen enkel oud pampier vermeldt de naam. Intussen is het type van de Rembrandtkan een zeer veel voorkomend type, dat we onder de gildekannen zelfs aantreffen. Men zie de Bakkerskan uit Nijmegen (nr. 175).

Waarschijnlijk voornamelijk door invloeden van buiten komt de hoge cilindervormige kan onze vormenschat uitbreiden (nr. 119). En deze opmerking moge het relaas betreffende de zeventiende en achttiende eeuw besluiten.

Pantheon

Er staan nog heel wat opmerkelijke stukken in de zalen van het Prinsenhof, die tot nu toe aan de belangstelling ontsnapt zijn. Vaak zijn het unica, zoals het zeskantige kannetje uit de collectie Philips. Een wonderlijk stukje, vroeger in de collectie Figdor en waarschijnlijk niet Hollands. De Heer van Adrichem, de technicus, zou U er dadelijk op wijzen, dat oor en tuit niet afzonderlijk zijn aangezet. De gietnaad loopt over oor en tuit, zodat we waarschijnlijk moeten denken aan een vorm, waarin kanlichaam met oor en tuit was uitgespaard (nr. 88).

Ook de haastige bezoeker moet niet vergeten even te kijken naar de kannen der Zwanebroeders uit 's-Hertogenbosch. Een van deze kannen behoorde volgens de inscriptie aan Willem de Zwijger, die in 1562 tot de Broederschap toegetreden zou zijn. De kannen dragen alle het merk van Den Bosch; zij zijn het prototype geworden van wat men nu in verzamelaarskringen de Bossche kan noemt (nr. 96).

De prachtige verzameling stadskannen (nrs. 301, 303 en 307) herinnert ons aan de tijd, dat de stadsboden hoge gasten de erewijn thuis brachten. De vroedschap van Arnhem bepaalde in 1593, dat graven met acht kannen bedacht behoorden te worden; jonkeren en stede-vriende waren met zes kannen ruimschoots vereerd.

Van stadswijnkannen naar het oudste stukje tin, in Nederland ooit gevonden, is wel een grote stap. Het kannetje werd gevonden op het strand te Domburg (nr. 192). Wellicht staat het aan de aanvang van de tingeschiedenis in Nederland. We weten het niet en niemand zal het wagen het stuk met zekerheid te dateren, al wekt het verticalisme bepaalde vermoedens.

Het museum te Zwolle stond een paar kostelijke kandelaars voor de tentoonstelling af (nr. 63); stukken, die ruimte vragen. Het zijn trouwens eigenlijk altaarkandelaars.

Uit de coll. Philips moet nog een stuk genoemd worden, dat we gewoonlijk in ander materiaal uitgevoerd vinden. Een lavabo van tin behoort tot de zeldzaamheden (nr. 38). Het voorwerp behoort te hangen in een nisje; door de ketel te kiepen loopt het

water uit een der tuiten. Een kostelijk stukje, dat velen in verrukking brengt, werd tussen de funderingen van het slot te Egmond opgedolven (nr. 205). Een sierlijk emmertje, zoals er nog geen tweede gevonden werd bij de vele na-oorlogse opgravingen.

Cultuur-historisch belangwekkend is het plakje met huismerken, gevonden op het Huis te Merwede (nr. 248). Het dateert van omstreeks 1400. Hierop werd het brood gesneden. Oorspronkelijk deed men dat op de eerste plak, die van het brood werd afgesneden. Later gebeurde dit op een plankje. In de zestiende eeuw vindt men rechthoekige en ronde plakjes met een opstaand randje. Ze zijn op vele schilderijen vereeuwigd. Een mooi exemplaar van Egmond draagt op de achterzijde een ingekraste datum: 1566.

Er is eigenlijk nog zo veel, het noemen waard. Bijzondere kannen uit de collectie Frederiks, het drinkschaaltje uit Egmond, de merkwaardige bordjes uit de collectie Guillot (nr. 264), het late goed uit de collectie Titsingh en de tabakspotten uit de collectie Van der Haagen. Er moet een eind aan komen. Echter niet zonder nog even in het voorbijgaan te wijzen op de enorme schotel met een middellijn van ruim zestig centimeter uit de collectie Dirven (nr. 289).

Ook niet zonder de aandacht te vragen voor de kleine, maar excellente groep kerkelijk tin. Het flapkannetje uit de coll. Philips (nr. 196) met de letter A op het deksel laat geen twijfel omtrent zijn bestemming over. Er is een ingenieus chrismatorium (nr. 184) en men neme zeker

even tijd voor het wonderlijk fijne hostiedoosje uit de collectie Verster (nr. 189).

Iets over de merken

In verschillende kannen vindt men aan de binnenzijde van de hals een pennetje, soms afgesleten tot een onaanzienlijk knopje. Dat is de pegel. De pegel geeft aan, hoe ver een kan gevuld behoort te zijn om een stoop, een mengel of een pint te bevatten. De stedelijke regering moet er al vroeg op bedacht zijn geweest om de poorters een goede maat te waarborgen. De bepalingen betreffende het pegelen van wijnkannen en bierkannen schijnen zelfs ouder dan de ordonnanties betreffende het gehalte van het tin. Het Keurboek van Nijmegen bevat op het jaar 1413 een streng voorschrift op het tappen: „men sal tappen totter pegelen toe”.

Kampen stelde nog in 1579 een uitgebreide ordonnantie op de stadswijnkelder. Er behoorden 70 gepegelde kannen met deksel beschikbaar te zijn van een mengel en acht van een quarte. De kannen werden klaarlijkkelijk wel eens gebruikt om een betoog krachtadig te ondersteunen. Opdat een iegelijk met één oogopslag zou kunnen zien of de pegel te naastebij goed stond, bepaalden de vroede vaders bovendien, dat de pegel in mengelkannen twee vingers breed onder de rand zou staan en in quartkannen drie „vingerbriet diep in den halse”. De Amsterdamse regeerders trachtten stoutigheden op een andere wijze tegen te gaan; namelijk door de tinnegieters te verplichten hun merk bij wijze van

ijkteken aan de buitenzijde van de hals te slaan ter plaatse van de pegel. De oudste verordeningen vestigen de indruk, dat het stadswapen hoofdzakelijk gebruikt wordt als waarborg voor de ijk. Langzamerhand echter krijgt het stadsmerk het karakter van kwaliteitsmerk. De Groninger keur uit 1437 bepaalde, dat de lieden, die „cannen, crosen, potten, quarten van tyne gheten en drayen” hun werk moeten „tekenen mit onser stad teken en mit des meisters teken”.

Blijkbaar nam het geknoei met lood hand over hand toe, zodat de ene stad na de andere er toe over gaat een ordonnantie uit te vaardigen, waarin de toelaatbare verhoudingen van lood en tin voor twee of drie kwaliteiten wordt vastgelegd. Vrijwel overal onderscheidt men fijn tin, zonder lood en keurtin of kannewerk. Het tingehalte van deze tweede soort liep nog al uiteen. In Roermond bestond keurtin uit drie pond fijn en een pond lood; in Bergen op Zoom echter uit 92 pond fijn en 8 pond lood; in Delft 84 pond fijn en 16 pond lood.

Even weinig uniformiteit heerste er ten aanzien van de voorgeschreven merken en hun betekenis. Stadswapen en meesterteken schijnen de oudste rechten te hebben. Het stadswapen maakt het gemakkelijk de herkomst van een stuk vast te stellen. Tenminste, wanneer men beschikt over een uitgebreide verzameling afbeeldingen van oude stadswapens, want de hedendaagse wapens zijn lang niet altijd identiek aan de wapens, zoals zij voorkomen op de zegels uit de vijftiende en zestiende eeuw. Delft en vooral Rotterdam hebben in dit opzicht heel wat moeilijkheden veroorzaakt.

Met de meestertekens valt voor het merendeel weinig aan te vangen. Het laconische „Jan” brengt ons bij gebrek aan gilde-archieven uit de dagen van „Jan” niet verder. Soms helpt het onberekenbare lot wel eens een handje. Het zou kunnen zijn, dat we de meester tinnegieter in de afrekening van de baljuw terugvonden, beboet voor vechten in de taveerne.

Naast stadsmerk en meesterteken verschijnt, wellicht reeds in de tweede helft van de vijftiende eeuw, de kroon als kwaliteitsmerk voor fijn tin. Een Utrechtse keur uit 1517 legt vast: „ende op die fijn crusen (kroezen van fijn tin) sell men die croen slaen”. Bovendien gaat men onder de drang der omstandigheden — concurrentie van buiten — er toe over het hamermerk als kwaliteitsmerk te gebruiken. Meestal vergezeld van de kroon. Het hamermerk komt uit het Zuiden. In onze verordeningen wordt het — zo ver mij bekend — voor het eerst opgenomen door Kampen in 1477. Bergen op Zoom, 's-Hertogenbosch en Amsterdam volgen. Alle bepalingen tonen duidelijk aan, dat het hamermerk een kwaliteitsmerk is. Het wijst dus niet uitsluitend op geslagen werk, zoals onder verzamelaars wel eens aangenomen werd.

Soms treft men naast het stadswapen een ander wapen aan. De grote heren hadden namelijk de gewoonte, hun tinwerk van een eigendomsbewijs te voorzien: zij lieten er hun wapen op slaan. In de rekeningen van de Gelderse hertogen wordt herhaaldelijk de aanschaffing van een „teykeneyser” verantwoord. Dat ook minder machtige potentaten het voorbeeld volgden wordt bewezen door het wapen van Mathenesse op een bordje, dat in de

waterput van het Huis te Riviere (Schiedam) werd gevonden (nr. 261).

De algemeen bekende roos begon haar zegetocht omstreeks 1550. De Engelsen importeerden veel met de Tudorroos gemerkt tin van beste kwaliteit. Om de concurrentie het hoofd te bieden begonnen de Hollandse tinnegieters hun werk eveneens met de roos te merken. Menig interessant archiefstuk vertelt over de strijd, welke in die dagen gevoerd werd. De hamer moest het tenslotte afleggen en omstreeks 1600 beheerste de roos het terrein.

De verschillen in de gebruikte legeringen bleven echter bestaan. Delft deed in 1609 een voorstel aan de Staten van Holland om een uniforme regeling tot stand te brengen; de poging liep echter op niets uit.

Het engelmerk besluit de rij. We vinden het alleen op late stukken. Sommige oude stukken zijn aan de binnenzijde van deksel of bodem voorzien van een ingegoten relief : een Kruisiging, een Maria, de namen der Drie Koningen of „Ave Maria gratia plena”. Een poging om onheil en verzoeking af te weren. Aldus luidt de gangbare verklaring.

Besluit

Ook aan deze inleiding moet een einde komen. Er werd een keuze gedaan uit een rijke verzameling gegevens in de hoop, de bezoeker van de tentoonstelling iets nader te brengen tot het materiaal en zijn geschiedenis. Zeker, nog heel wat stukken bleven onbesproken.

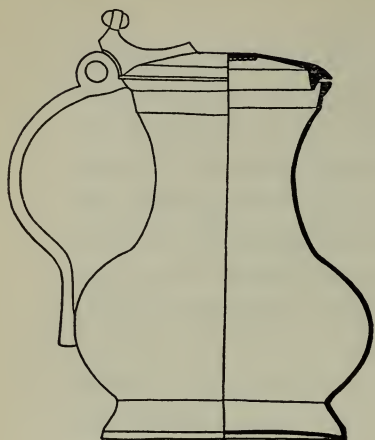
Afzonderlijke bijdragen van de heren Van Adrichem en Brouwer belichten andere dan historische aspecten van het materiaal. Afgezien werd van een verhandeling over de tinnegieters zelve. In de bijdrage van de heer Van Adrichem wordt er een en ander over gezegd. Ook de technische kant komt in deze bijdrage aan de orde. De verhandeling van de heer Brouwer vertelt wat er gebeuren moet, voordat de tinnegieter zijn materiaal in de werkplaats krijgt.

Ongetwijfeld blijven er vragen. Zo zal menig bezoeker iets willen weten over tinpest. De meningen zijn hierover verdeeld. De heer Van Adrichem zal er als vakman op wijzen, dat het gegoten tin niet overal even dicht is. De poreuze plekken nu worden het eerst aangetast. Een onderzoek heeft waarschijnlijk gemaakt, dat het verschijnsel verband houdt met temperatuurwisselingen. Men leze hierover het rapport, toegevoegd aan het opstel van Lunsingh Scheurleer over de stadskannen in het Bulletin van de Oudheidkundige Bond.

Dat deze tentoonstelling de erkenning moge wekken, hoe zeer het gewone huisraad van belang is voor onze kennis van de cultuur der voorbije tijden en, wat wellicht voor de toekomst van nog veel groter belang is, liefde en recht begrip voor de betekenis van mooie en verantwoorde gebruiksvoorwerpen.

J. G. N. RENAUD.

DE MEEST VOORKOMENDE KANVORMEN

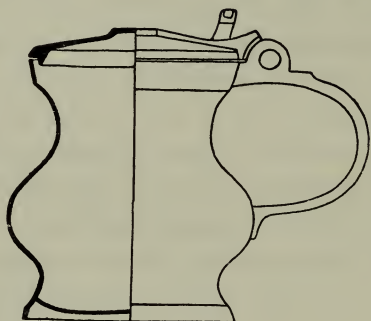

XVe eeuw.

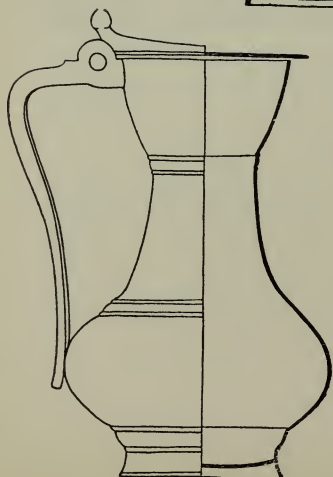

Schapenkannetje. XVIe eeuw.

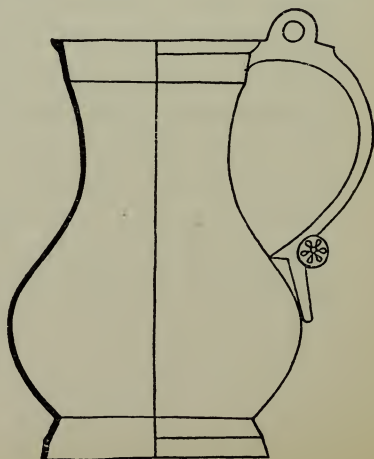
Bossche kan.

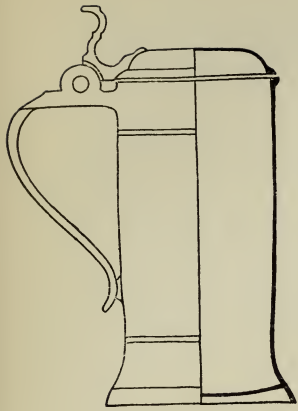
XVIe eeuw.

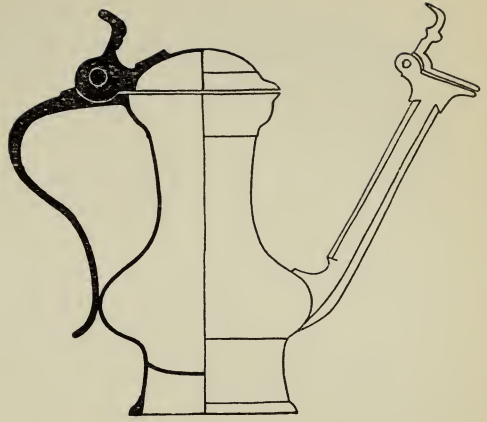
XVIe eeuw.

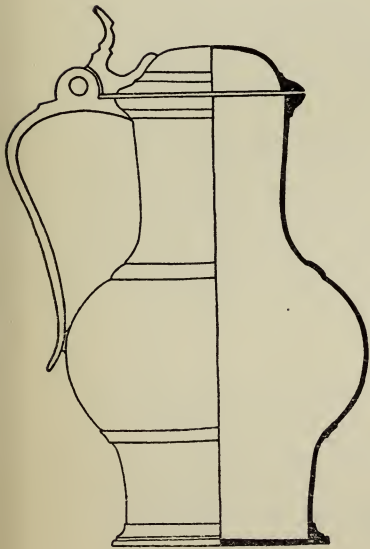
XVIe eeuw.

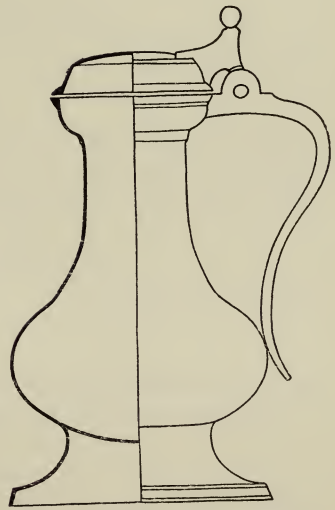
XVIIe eeuw.

Jan Steenkan. XVIIe eeuw.

Leidse kan. XVIIe eeuw.

Rembrandtkan. XVIIe eeuw.

CATALOGUS DER VOORWERPEN

ROMEINS TIN

1 VAAS. Romeins?

Dubbel conisch op voet. De hals versierd met een verdikte ring en eindigend in een kelkvormige kraag.

Hoogte 27 cm. Diameter voet 8 cm.

A. J. G. Verster.

BEKERS

2 BEKERTJE (miniatuur). Late middeleeuwen.

Kelkvormig lichaam op standring, versierd met twee maal drie concentrische ringen.

Hoogte 2,5 cm. Diameter mond 3,4 cm.

A. J. G. Verster.

3 BEKERTJE. Begin XVe eeuw.

Cylindervormig, naar boven toe iets verwijd. Op de bodem versleten medaillon. Opgegraven in 1940 onder de donjon van het Huis te Merwede, belegerd in 1418, door de St. Elisabethsvloed verwoest in 1421.

Hoogte 5,1 cm. Diameter bodem 5,3 cm.

Gemeente Dordrecht.

4 KROES. Omstreeks 1500.

Cylindervormig. In het midden van het lichaam is het oor op een prisma bevestigd. Boven het oor een rustknop.

Merk: roos.

Hoogte 5,8 cm. Diameter 7 cm.

A. J. G. Verster.

- 5 BEKER. XVIe eeuw.
Kegelvormig op platte voet. Versierd met concentrische ringen en hartmotieven.
Merken: onder in de voet, een gekroond hamermerk met de letters I.B.
Hoogte 18 cm. Lakenhal, Leiden.
- 6 BEKER. XVIe eeuw.
Cylindervormig, naar boven sterk verwijd, op platte voet. De bodem is gewelfd.
Merken: huismerk op de bodem.
Hoogte 7,5 cm. H. J. E. van Beuningen.
- 7 LAAG ROND BEKERTJE. Amsterdam. XVIe eeuw.
Met deksel aan enkelvoudig scharnier, waarop twee dwars op elkaar geplaatste eikels. Op de bodem een medaillon waarop zich een burcht bevindt met het randschrift: Caspar, Melchior en Bal(Thasar) in gothische letters.
Gemerkt boven op het deksel met het Amsterdams stads-wapen en het gietersmerk A in een vierkantje.
Hoogte 5,7 cm. Diameter vat ongeveer 6,5 cm.
Rijksmuseum, Amsterdam.
- 8 KROES. XVIe eeuw.
Vegetabel ornament drie lege ovalen omlijstend.
Hoogte 10 cm. Diameter voet 6,5 cm. J. H. Guillot.
- 9 KROESJE. XVIe eeuw.
Trompetvormig.
Hoogte 5 cm. Diameter voet 5,8 cm.
A. J. G. Verster.
- 10 KROES. XVIe eeuw.
Geheel met de hamer als imitatie hout behandeld.
Merken: op de rand gekroonde T; onder op de bodem roosmerk met ingeslagen D, gothische M en een huismerk.
Hoogte 10 cm. Diameter voet 7 cm. J. H. Guillot.

- 11 DRINKSCHAALTJE. XVIe eeuw.
*Op hoge geprofileerde voet een laag cilindervormig drink-
 schaaltje. Gevonden tussen de funderingen van slot
 Egmond.*
In de voet: roosmerk.
Hoogte 6,5 cm. Stedelijk Museum, Alkmaar.
- 12 BEKER. Einde XVIe eeuw.
*Kelkvormig, versierd met vier maal twee ingegroefde
 ringen.*
Hoogte 9 cm. Diameter voet 5 cm.
Gemeentemuseum, Nijmegen.
- 13 DRINKKROES. Leiden. Einde XVIe eeuw.
*Op een voet met drie ringen een cilindrisch, zich naar
 boven verwijdend lichaam. Gewelfd deksel verbonden door
 een eenkakige dekselgreep aan het forse oor.*
Merken: op het deksel stadswapen Leiden en S.
Hoogte 9 cm. Diameter voet 8,7 cm. Mr. J. W. Frederiks.
- 14 KROESJE. XVIe of XVIIe eeuw.
*Kelkvormig, versierd met twee maal twee ingegroefde cir-
 kels.*
Hoogte 7,5 cm. Diameter voet 4,5 cm.
Gemeentemuseum, Nijmegen.
- 15 WIJNPROEVERSNAP. XVIe of XVIIe eeuw.
*Op lage voet een uitgestolpt lichaam, afgesloten met bol
 en bol als rand. Rond horizontaal handvat met oog.*
Hoogte 3,7 cm. Diameter voet 14 cm. A. J. G. Verster.
- 16 KROESJE. Omstreeks 1600.
Cylindervormig lichaam versierd met concentrische ringen.
Twee oren in de vorm van dolfijntjes.
Merk: roos in de kroon G.O.
Hoogte 4 cm. Diameter 6,5 cm. A. J. G. Verster.

- 17 BEKERTJE. XVIIe eeuw.
Licht naar buiten gebogen band op holle voet met uitgestulpte rand.
Merk: onder op de bodem gekroonde roos.
Hoogte 7,6 cm. Gemeentemuseum, Nijmegen.
- 18 BEKERTJE (Miniatuur). XVIIe eeuw.
Op holle standring, versierd met knorren, verheft zich een kelkvormig lichaam.
Hoogte 4 cm. Diameter voet 3 cm. A. J. G. Verster.
- 19 BEKERTJE (Miniatuur). XVIIe eeuw.
Op hoge standring, kelkvormig lichaam met ingegrifte verticale en horizontale strepen.
Hoogte 4 cm. Diameter voet 2,5 cm. A. J. G. Verster.
- 20 BEKER. XVIIe eeuw.
Cylindervormig met iets uitgebogen bovenrand; geprofileerde holle voet. Versierd met ingegrift wapen en helmkleed; op het wapen een weegschaal met de letters I.I.K. Hieronder: Jan Kelder Anno 1680.
Merk: roos met in de kroon R.N.
Hoogte 12,5 cm. Diameter voet 7,7 cm. Gemeentemuseum, Kampen.
- 21 GILDEBEKER. XVIIe eeuw.
Cylindervormig, zich naar boven zeer licht verwijdend. Ingegrift een wapen Anno 1698 en ROUWEN DUFFELS. Randschrift bovenaan: VANT VLAKEN KAERTEN SPINNEN MOETEN WY LEVEN.
Randschrift onderaan: DIT SINDE GILDEBEKERS VANDE GETROUDEMANS DER TRAPPIERS.
Merk: roos met in de kroon onleesbare letters.
Hoogte 9 cm. Diameter bodem 6,5 cm. Gemeentemuseum, Kampen.

- 22 BEKERTJE. XVIIIe eeuw.
Brede holle en geprofileerde voet. De wand iets naar buiten gebogen met ranken gegraveerd.
Merken: op de onderzijde van de bodem wapenschild in drieën gedeeld; in het midden S.K., ter weerszijde drie boven elkaar geplaatste sterren, hierboven de letters W.V.
Hoogte 10 cm.
 E. H. Kramer.
- 23 BEKER.
Als boven.
 E. H. Kramer.
- 24 BEKERTJE OF MAATJE. XVIIIe eeuw.
Op brede holle voet, zich naar boven verwijdend.
Merk: roos.
Hoogte 6 cm.
 E. H. Kramer.
- 25 DRIE KLOOSTERBEKERS. XVIIIe eeuw.
Kelkvormig model.
Merk: engeltjes met in randschrift F. V. D. Bogaert.
Hoogte 10 cm. Diameter 7 cm.
 Jhr. I. F. den Beer Poortugael.
- 26 ZUIGBEKER. Rotterdam. XVIIIe eeuw.
Cylindervormig naar boven verwijdend, met concentrische ringen versierd; langs de wand zuiguit.
Merken: op de bodem, het stadswapen van Rotterdam.
Hoogte 10 cm.
 H. J. E. van Beuningen.

DIVERSE VOORWERPEN

- 27 DOOSJE. XVIe eeuw.
Rechthoekig lichaam op vier leeuwenklauwen als voeten. Schuifdeksel waarop een liggende leeuw. Van binnen drie compartimenten.
Hoogte 8,9 cm. Lengte 6,5 cm. Breedte 3 cm.
 A. J. G. Verster.
- 28 HANDKRUIKJE. XVIIIe eeuw?
Peervormig lichaam op voet; het schroefdeksel eindigt in een staafvormig knopje.
Merk: onderop de bodem gekroonde roos met L.I.P.
Hoogte 13,5 cm. Diameter voet 5 cm.
 J. H. Guillot.
- 29 HOROLOGIUM. Duitsland. XVIIe eeuw.
Twee concentrische ringen, waarin ronde plaat met twee opgesoldeerde messing wijzers; kopermontuur; het geheel gegraveerd met indeling der hemelstreken; de middenplaat van een gebruiksaanwijzing in het Latijn voorzien.
Diameter 32,8 cm.
 J. Dirven.
- 30 INKTSTEL. XVIIe eeuw.
Kistvormig, op holle voet. Losse bakjes voor zand en inkt. Aan de voorzijde een laatje. De wanden versierd met religieuze en profane voorstellingen.
Hoogte 10,6 cm. Lengte voet 13,5 cm. Breedte voet 8,7 cm.
 A. J. G. Verster.
- 31 INKTSTEL. XVIIIe eeuw.
Vierhoekig, op plint, voorzien van laatje en zandstrooier.
Hoogte 9 cm. Voet 12,5 x 7,5 cm.
 C. H. Brandsma.

- 32 INKTKOKER. XVIIIe eeuw.
Cylindervormig met hoge dito voet. Aan het lichaam en de voet drie kokertjes voor de pen.
 Hoogte 4 cm. Lakenhal, Leiden.
- 33 JOHANNESKIND. XVIIe eeuw.
Op houten geprofileerd voetstuk, gedekt met een gelakt houten kussen staat de ongeklede Johannes als kind; vervaardigd van geprolychromeerd tin.
Uit de houding van de rechterhand is op te maken, dat de figuur een kruisvaan droeg.
 Hoogte 60,5 cm. Firma Jac. Hageraats en Zoon.
- 34 KOFFIEMAATJES. Omstreeks 1800.
Eén en twee eenheden.
 Hoogte 8,6 cm. Ir. F. J. Philips.
- 35 KOMFOOR. XVIIIe eeuw.
De naar boven toe uitlopende wand, met ajourwerk versierd, rust op drie G-vormige pootjes. De onderrand eindigt in een lambrequin. Tegen het lichaam zijn twee hengselvormige oren aangebracht.
Merk: aan de binnenzijde van de lambrequin een engeltje.
 Hoogte 13 cm. Diameter 16,5 cm.
E. H. Kramer.
- 36 KINDERNACHTGEMAK. XVIe eeuw.
Bolvormig lichaam met uitkragende hals. Oor voorzien van rust.
 Hoogte 9,5 cm. Diameter 10,5 cm.
J. H. Guillot.
- 37 KOFFIEKAN. Amsterdam. Eind XVIIIe eeuw.
Zeszijdig, op drie poten en één kraantje plus bijbehorend komfoor. Poten en kraantje van koffiekkan in Lodewijk XV, komfoor in Lodewijk XVI stijl.

Koffiekan gemerkt met imitatie zilvermerken, een gekroonde X en „Engels gepolijst, harttin”. Komfoor met imitatie zilvermerken, gekroonde X door geniën gehouden. Tevens gemerkt Amster(dam).

Hoogte tesamen 21 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

38 LAVABO. Omstreeks 1500.

Vat met twee tuiten eindigend in dierenkoppen; het smeedijzeren hengsel draait in gestyleerde koppen. Imitatie van bronzen lavabo.

Hoogte 18 cm. Diameter bals 17 cm.

Ir. F. J. Philips.

39 MAATJE. Engeland. XVIIe of XVIIIe eeuw.

Op hoge holle voet en met platte cilindrische bovenrand. Het vat loopt geleidelijk over in de iets smallere bals.

Gemerkt op de bodem met zeilschip en o.a. V.P.; tevens een diepliggend kruis waarin een gekroonde sikkel en A.P.C.

Rijksmuseum, Amsterdam.

40 NACHTGEMAK. Rotterdam. XVIe eeuw.

Bolvormig lichaam, plotseling overgaand in een conische bals. Platte klauw aan een segmentvormig, aan de buitenzijde afgeplat, oor.

Merken: op de bals, stadswapen van Rotterdam en gekroonde gothische letter en op de bodem in ingekerfde cirkel een huismerk.

Hoogte 14 cm.

H. J. E. van Beuningen.

41 NACHTGEMAK. Einde XVIe eeuw.

Plat buikvormig lichaam, geleidelijk zich verwijdende bals. Platte klauw aan segmentvormig, aan de buitenzijde afgeplat, oor.

Merken: stadswapen, schild met balk beladen en de letters A.G.L.

Hoogte 13 cm.

H. J. E. van Beuningen.

- 42 **NACHTGEMAK.** XVIIe eeuw.
Gedrongen vorm, zich naar boven toe sterk vernauwend, met wijd uitzwenkende lip. Afgeplat oor; naar de aanzet toe inzwenkend. Versierd met concentrische cirkels.
 Hoogte 13,8 cm. A. J. G. Verster.
- 43 **OLIE- EN AZIJNSTEL.** XVIIIe eeuw.
Twee ajourbewerkte houders met een plat verbindingsstuk, waaraan het handvat is bevestigd.
Merken: op het onderstuk van de verbinding vier merken, waarvan drie leesbaar; monogram, gevleugelde staande figuur en klimmende leeuw; hierboven gekroonde X.
 Hoogte houders 5,6 cm. Hoogte handvat 22 cm.
E. H. Kramer.
- 44 **OLIE- EN AZIJNSTEL.** XVIIIe eeuw.
Als nr. 43, iets rijker geornamenteerd.
Merken: op onderstel van de verbinding: gekroonde X en een engeltje.
 Hoogte houders 7,5 cm. Hoogte handvat 24 cm.
E. H. Kramer.
- 45 **PRESENTEERBLAD.** Amsterdam. XVIIIe eeuw.
Vierkant met afgeronde hoeken op vier steuntjes. De geschulpte, geprofileerde randen op de hoeken en in het midden met rococo-ornamentjes bezet.
Merken: B. P., engel, klimmende leeuw, ruiter; hieronder „Engels tin”; be kroond door X. Tweede merk in ovaal: „Supra . . ., engel” . . .; omlijst door „Bernard Amster . . .”.
 32 x 32 cm. F. W. van der Haagen.
- 46 **ROND RELIEFJE.** XVIe eeuw.
Met de zinnebeeldige voorstelling van het Geloof.
Gevonden te Nova Zembla. Ontstaan voor 1596.
 Plaquette diameter 8,8 cm.
Rijksmuseum, Amsterdam.

- 47 SCHEERBEKKEN. Nederland. Omstreeks 1700.
Met gelobde en geprofileerde rand. Stijl Lodewijk XIV.
Gemerkt: „... der Pol” in een omraming.
 18,3 x 24,5 x 27,7 cm.
Rijksmuseum, Amsterdam.
- 48 UITHANGTEKEN. XVIIIe eeuw.
Vorm van een onregelmatige vierpas. Uitgesneden een gekroond rad, gehouden door twee leeuwen, daaronder een dubbele adelaar. Aan beide zijden gegraveerd. Gedateerd 1777.
Hoogte 35 cm. Breedte 34 cm.
A. J. G. Verster.
- 49 VIJZEL MET STAMPER. Omstreeks 1600.
Op afgeschuinde standring het lichaam, dat van onderen licht is gebombeerd. Over het midden loopt een geprofileerde ring. De rand is omgebogen.
Hoogte 8,6 cm. Diameter 10,7 cm.
A. J. G. Verster.
- 50 WIJNKOELER. Nederland. Omstreeks 1700.
Ovaal, op iets naar binnen gebogen standring. De geprofileerde kuip gaat over in een naar buiten gebogen en gekartelde rand. Stijl Lodewijk XIV. Sporen van verguldsel.
 18,3 x 24,5 x 27,7 cm.
Rijksmuseum, Amsterdam.
- 51 WIJNKOELER. Omstreeks 1700.
Op vier omgekrulde pootjes, geprofileerde langwerpige kuip met afgeschuinde hoeken. De naar buiten geplaatste brede rand vertoont inkepingen. Aan de korte zijde een hengselvormig oor.
Merken: op de bodem, onleesbaar.
 18 x 40 x 32 cm.
G. H. Leonhardt.

- 52 WIJNVAT. Omstreeks 1700.
Holle geprofileerde voet; tonvormig vat in het midden versterkt met band, waarop torenvormige deksel; drie mascarons op het vat, waarvan twee handvaten dragen en de derde de kraan houdt.
Merk: onder de voet met letters T.O.L.
Hoogte 52 cm.
 J. Dirven.
- 53 ZUURSTEL. XVIIIe eeuw.
Zie voor beschrijving nr. 43.
Merken: aan de onderkant van het onderste verbindingsstuk, roos met in de kroon P.P., schild met gothische letter B.
Hoogte handvat 25 cm.
 E. H. Kramer.

GELAKT TIN

- 54 VOORWERPEN MET GESCHILDERD DECOR.
 XVIIIe eeuw.
Blaadje, komfoor en ketel.
Diameter blaadje 50 cm, ketel 20 cm. inktkoker met laadje en zandstrooiers 10 cm, speelgoed 5—10 cm.
 Afb. 24. A. J. G. Verster.
- 55 TWEE KRAANTJESKANNEN, SPEELGOED.
 XVIIIe eeuw.
Op drie pootjes. Kraantje in Louis XV-ornament.
Merk: wapen met vier lopende leeuwen met I.V. in de kroon.
Hoogte 11,5 cm.
 H. P. Titsingh.

- 56 KRAANTJESKAN. Omstreeks 1800.
Op komfoor. Het peervormig lichaam rust op drie S-vormige pootjes en is voorzien van drie kraantjes en twee oren; het hoge deksel bekroond door een vaas. Komfoor op driesprant. Bedekt met bruine lakverf met ornamenten van verguldsel en een bouquet.
Merken: onderop de bodem G. Hendriks, Alkma...; H.M.S., engel, klimmende leeuw; hierboven een X.
Hoogte met komfoor 53 cm.
Stedelijk Museum, Alkmaar.
- 57 KRAANTJESKAN OP KOMFOOR. XIXe eeuw.
Op drie gebogen pootjes; hoog deksel. Vuurbakje, op koperen driesprant. Lakwerk zwart met goud decor van exotisch waterlandschap.
Hoogte met komfoor 48 cm.
Mevrouw C. A. v. d. Wielen-Huber.

KANDELAARS

- 58 PAAR KERK-KANDELAARS. Neder-Rijn. XVe eeuw.
Met drie knopen en ijzeren punt.
Op de voet gemerkt met gothische letter.
Hoogte 30,5 cm.
J. W. E. Beumer.
- 59 KANDELAAR. XVe eeuw.
Holle voet met conische stam, waarop vetvanger met rand.
Bronzen pin.
Hoogte 10,5 cm. Diameter voet 11 cm.
A. J. G. Verster.
- 60 KANDELAAR. Duitsland. XVIe eeuw.
Voet gaat geleidelijk over in een dikke stam; bakvormige vetvanger met ingegoten ijzeren pin; het geheel flauw geprofileerd.
Hoogte 28,5 cm. (zonder pin).
Ir. F. J. Philips.

- 61 TWEE KERKKANDELAARS. XVIe eeuw.
Holle geprofileerde voet en spiegelbeeldige vetvanger, verbonden door een stam voorzien van drie knopen.
Merken: op de voet een gekroonde A (twee maal).
Hoogte 39 cm. Diameter voet 26 cm.
 A. J. G. Verster.
- 62 KANDELAAR. XVIe eeuw.
Holle hoge voet met geringde stam en vetvanger in de omgekeerde vorm van de voet. IJzeren pin.
Hoogte 16 cm (zonder pin). Diameter voet 10,3 cm.
 F. W. van der Haagen.
- 63 TWEE KANDELAARS. XVe eeuw.
Gelede stam met platte knoop. De brede voet rust op klauwtjes.
Een brede vetvanger en ijzeren kaarsepin. Versierd met concentrische ringen.
Hoogte 46 cm.
 Afb. 16. Overijsels Geschiedkundig Museum te Zwolle.
- 64 TWEE KANDELAARS. Haarlem. XVIe eeuw.
Gelede stam met een grote en twee kleine platte knopen. Ingesnoerde voet, grote vetvanger en ijzeren kaarsepin.
Merken: op de voet, stadswapen Haarlem en leliemerk.
Hoogte 50 cm.
 Overijsels Geschiedkundig Museum te Zwolle.
- 65 KANDELAAR. XVIe eeuw.
Holle, geprofileerde voet en spiegelbeeldige vetvanger, gescheiden door korte stam met knoop. Ingegoten ijzeren pin.
Hoogte 18 cm.
 Ir. F. J. Philips.

- 66 TWEE KANDELAARS. XVIe eeuw.
Gewelfde holle voet; stam verdeeld door drie schijfvormige knopen; schotelvormige vetvanger, waarin ijzeren pin ingegoten; het geheel met groeven versierd.
 Hoogte 24,3 cm (zonder pin).
 J. Dirven.
- 67 GOTHISCHE KANDELAAR. Duitsland? XVIe eeuw.
Met verhoogde en geprofileerde voet en daarvan spiegelbeeldig gevormde vetvanger. Een schijfvormige nodus om een gedrongen stam. De punt van ijzer.
 Hoogte 22 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.
- 68 KANDELAAR. XVIe eeuw.
Met gewelfde voet, laag zittende vetvanger en balustervormige stam.
Gevonden te Nova-Zembla. Ontstaan vóór 1596.
 Hoogte 22,2 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.
- 69 KANDELAAR. XVIe eeuw.
Als boven.
Gevonden te Nova-Zembla. Ontstaan vóór 1596.
 Hoogte 22,2 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.
- 70 KANDELAAR. XVIe eeuw.
Met gewelfde voet en een vetvanger, geplaatst in het midden van de balustervormige stam.
Gevonden te Nova-Zembla. Ontstaan vóór 1596.
 Hoogte 22,2 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.
- 71 TWEE KANDELAARS. Einde XVIe eeuw.
Holle, geprofileerde voet en spiegelbeeldige vetvanger, gescheiden door stam met drie knopen.
Merk: in schild gekroonde H, verder onleesbaar.
 Hoogte 28,8 cm. J. Dirven.

- 72 KERKKANDELAAR. Vermoedelijk Nederland.
XVIIe eeuw.
Met balustervormige stam en ijzeren punt.
Hoogte 47,5 cm. J. W. E. Beumer.
- 73 KERKKANDELAAR. Vermoedelijk Duitsland.
Met balustervormige stam en drie-boekige basis op drie balpoten, ijzeren punt.
Op de vetvanger gemerkt met drie onleesbare merken.
Voorheen collectie van der Leeuw, Rotterdam.
J. W. E. Beumer.
- 74 KRAAGKANDELAAR. XVIIe eeuw.
Op holle voet een balustervormige stam met vetvanger.
Hoogte 22,5 cm. Diameter voet 10,5 cm.
A. J. G. Verster.
- 75 KERKKANDELAARTJE. XVIIe eeuw.
Bestemd om op een stok te plaatsen; hoge, holle voet, door een cilindrische insnoering verbonden met de schaalvormige vetvanger, waaruit de kaarshouder oprijst.
Hoogte 12,7 cm.
Dienst voor Schone Kunsten, 's-Gravenhage.
- 76 TWEE WANDKANDELABERS. XVIIe eeuw.
De arm is opgebouwd uit een dubbele voluut, eindigend in een gelobde vetvanger met balustervormige kaarsenhouder; het geheel hangend aan wandappliques.
Hoogte 44 cm. A. J. G. Verster.
- 77 KANDELAAR. XVIIe eeuw.
Holle, geprofileerde voet met daarop laag zittende vetvanger; balustervormige stam.
Merken: onder de voet twee onleesbare merken.
Hoogte 19 cm. Diameter voet 13,7 cm.
J. Dirven.

- 78 KANDELAAR. Einde XVIIe eeuw.
Holle, geprofileerde voet met balustervormige stam, voorzien van een geprofileerde vetvanger en een pin.
Hoogte met pin 36 cm. Diameter voet 15,8 cm.
 F. W. van der Haagen.
- 79 OLIELAMP. XVIIe of XVIIIe eeuw.
Op holle, geprofileerde voet met oplopende stam, voorzien van twee knopen, rust een cilindervormig lichaam, waaraan zich een ovaal oor bevindt.
Hoogte 15 cm. Diameter voet 9,5 cm. A. J. G. Verster.
- 80 TWEE KERKKANDELAARS. Omstreeks 1700.
De voet bestaat uit drie haaks geplaatste G-vormige voluten, versierd met cherubkopjes en vegetabel ornament; balustervormige stam, bezet met cherubkopjes en staande acanthusbladeren. Schaalvormige vetvanger.
Hoogte met pin 43,5 cm.
 Afb. 22. G. H. Leonhardt.
- 81 TWEE KANDELAARS. XVIIIe eeuw.
Balustervormig, geheel getorst, in Louis XV-stijl. Inscriptie in de voet: „F. Timmermans, sellebroeder anno 1791”.
Hoogte 26 cm. H. P. Titsingh.
- 82 TWEE KANDELAARS. Midden XVIIIe eeuw.
Op geschulpte voet een balustervormige stam.
Merk: onderop de voet engeltje met randschrift N-MET-MAN.
Hoogte 24 cm. E. H. Kramer.
- 83 TWEE KANDELAARS. Tweede helft XVIIIe eeuw.
Balustervormig, geheel getorst, in Louis XV-stijl; op drie rocaillepootjes.
Merk: onder op de voet vliegende faam en de letters GFR(?)
Hoogte 28 cm. E. H. Kramer.

84 TWEE KERKKANDELAARS.

Tweede helft XVIIIe eeuw.

De voet bestaat uit drie baaks geplaatste G-vormige voluten. versierd met rocaillemotieven. Balustervormige stam met dito. Kelkvormige geschulpte vetvanger.

Hoogte met pin 59,5 cm.

*Museum van het Provinciaal Genootschap,
's-Hertogenbosch.*

85 TWEE KANDELAARS. Omstreeks 1800.

Op vierkant, hoog ingezwenkt voetstuk rust een gecanneleerde zuil, bekroond door een korinthisch kapiteel.

Voet versierd met reliefs, afwisselend met vaas en caesarkop.

Merken: onderop de voet, engeltje, waarboven gekroonde X.

Hoogte 29 cm.

E. H. Kramer.

KANNEN

86 GROTE DRINKKAN. XIVE eeuw.

Voet naar boven vernauwend. Balustervormig lichaam. Platte deksel. Brilvormige klauw. Oor met reliefdecor. Religieuze medaillons in bodem en deksel.

Hoogte 27 cm.

A. J. G. Verster.

87 KAN. Omstreeks 1400.

Op rechthoekige voet met afgeschuinde hoeken en afgeplat bollichaam geornamenteerd met een schijf, omringd door concentrische cirkels. Uit het lichaam een beker-vormige tuit. Op de aanzet van de tuit een omgekeerd hart. Afgeplat inzwenkend oor, waaraan met een eenkavig scharnier een platte deksel verbonden is.

In het deksel een muntafdruk.

Hoogte 17, breedte 55, lengte 6 cm.

Afb. 13.

A. J. G. Verster.

- 88 KANNETJE. Frankrijk. 1400.

Zeszijdige geknotte pyramide met lange zeszijdige tuit door een schijf, waarin een vierpas, met het vat verbonden; oor; vlak deksel; waarschijnlijk miskannetje.

Voorheen collectie Figdor, cat nr. 228 (Bd. I).

Hoogte 9 cm.

Ir. F. J. Philips.

- 89 KAN. XVe eeuw.

De achtkantige bolle standring gaat met een insnoering over in het eveneens achtkantige peervormige lichaam, dat naar de mond toe verkropt is en een zware band als afsluiting heeft. Plat achtkantig deksel met balusterknop. Dekselgreep met twee eikels en tweekakig scharnier. Sterk afgeplat oor.

Hoogte 23 cm. Diameter voet 11 cm.

Afb. 14.

A. J. G. Verster.

- 90 KAN. Begin XVe eeuw.

Lage convexe voet, bolvormig lichaam met cilindrische zich verwijdende hals. Oor bestaande uit een platte rondgebogen staaf, die rust op een verticale staak; in de verbinding van beiden een platte knop met palmet.

Gevonden in 1940 in de waterput van het huis te Merwede, belegerd in 1418, door de St. Elisabethsvloed verwoest in 1421.

Hoogte 17,5 cm. Diameter voet 10 cm.

Gemeente Dordrecht.

- 91 KAN. Einde XVe eeuw.

Op ingesnoerde voet builvormig lichaam, overgaande in een cilindervormige, zich naar boven toe verwijdende hals. Plat deksel; eenkakige dekselgreep met acanthusblad; vraagtekenvormig oor. Pegel in de hals. Op de binnenkant van de bodem ingegoten versleten medaillon.

Hoogte 24,5 cm. Diameter voet 13,5 cm.

J. Dirven.

- 92 KAN. Einde XVe eeuw.

Als voren, doch met gewelfd deksel; de dekselgreep met gewafelde rust op eenkakig scharnier. In het deksel muntafdruk; pegel in de hals. Op de binnenzijde van de bodem een versleten medaillon.

Hoogte 25,5 cm. Diameter voet 13,5 cm.

J. Dirven.

- 93 KAN, Einde XVe eeuw.

Ongeveer als vorige, doch mist de kraag. Vraagtekenvormig oor. Aan de binnenzijde van de bodem ingegoten relief met St. Servaas van Maastricht, met twee engelen met sleutel en kromstaf, vijfpuntige ster (het wapen van Maastricht en het legendarische Maasmonster).

Hoogte 22 cm. Diameter voet 12,5 cm.

Ir. F. J. Philips.

- 94 KAN. Einde XVe eeuw.

Op licht ingeknepen voet bolvormig lichaam met zich naar boven toe verwijdende hals, die in een kraag eindigt. Licht gewelfd deksel met eenkakige dekselgreep, bekroond door twee eikels. Haakvormig oor, gesteund door een staak; in de verbinding daarvan een Franse lelie in hoog relief. Op de deksel een wapen gedeeld en beladen met een wassenaar; hieronder Gothische letter V.

Hoogte 24,5. Diameter voet 11,5 cm.

Ir. F. J. Philips.

- 95 KAN. Omstreeks 1500.

Op naar binnen toe lopende voet bolvormig lichaam, overgaande in naar boven uit gebogen hals, eindigend in een kraag. Plat deksel met eenkakige dekselgreep, twee voluutvormige kogeltjes. De buitenzijde van het oor versierd met bloemranken.

Hoogte 24,5. Diameter voet 14,5 cm.

Gemeentemuseum, Vlissingen.

- 96 BIERPUL. Rotterdam. Omstreeks 1500.
Z.g. Bossche kan met vlak deksel, eenkakige dekselgreep met twee eikels. In de bodem geheel afgesleten muntafdruk. Merk: op de deksel stadswapen Rotterdam, gekroonde gothische A.
Hoogte 10,5 cm. Diameter voet 9 cm.
 A. J. G. Verster.
- 97 BIERPUL. XVe of XVIe eeuw.
Cylindervormige, conische beker met voetringen en rond gewelfde geprofileerde deksel, door eenkakig scharnier aan het oor verbonden. Op de binnenzijde bodem een opgesoldeerd plaatje met randschrift. Op de binnenzijde van het deksel een ingesoldeerde munt.
Hoogte 11 cm. Diameter voet 8,5 cm.
 A. J. G. Verster.
- 98 Z.g. BOSSCHE KAN. Mechelen. XVIe eeuw.
Als nr. 96. Fors model. Op de binnenzijde van het deksel een muntafdruk (Mechelen). Op de binnenzijde van de bodem een medaillon met wapenschild.
Merk: op het oor het wapen van Mechelen.
Hoogte 11,5 cm. Diameter voet 9 cm.
 Mr. J. W. Frederiks.
- 99 Z.g. BOSSCHE KAN. Leiden. XVIe eeuw.
Als nr. 96. Op de rust twee knopjes.
Merken: op het deksel stadswapen Leiden en H. B.
Hoogte 12 cm. Diameter voet 7,7 cm.
 Mr. J. W. Frederiks.
- 100 KAN. Groningen. XVIe eeuw.
Op een ingesnoerde voet afgeplat bolvormige buik met hoge, zich iets verwijdende hals. Schuin oplopend deksel bevestigd aan het oor met een eenkakige dekselgreep voorzien van twee eikels. Vraagtekenvormig oor versierd met

ranken. Op de bodem een ingesoldeerd rond plaatje, waar-
op gekruisigde Christus tussen Maria en Johannes.

Merken: Groningen, verder onleesbaar.

Hoogte 33 cm. Diameter bodem 15 cm.

Museum van Oudheden, Groningen.

101 KAN. XVIe eeuw.

Als voren. Deksel ontbreekt.

Op de bodem een ingegoten rond plaatje, waarop in de
middelste cirkel een Grieks kruis met lelies; randschrift
onleesbaar.

Hoogte 30 cm. Diameter voet 13,5 cm.

Fries Museum, Leeuwarden.

102. KAN. XVIe eeuw.

Licht gewelfd lichaam op holle voet. Hals zich naar boven
verwijgend en eindigend in een kraag. Omgekeerd schotel-
vormige deksel met eenkakige dekselgreep en twee eikels.
Vraagtekenvormig oor. Op het deksel figuur van een
Heilige.

J. H. Guillot.

103 KAN. XVIe eeuw.

Als nr. 102, doch zonder kraag. Dubbel-hamervormige
rust.

Onder op de bodem een onleesbaar medaillon.

Hoogte 18 cm. Diameter voet 8,5 cm.

A. J. G. Verster.

104 MAATKANNETJE. XVIe eeuw.

De bolvormige buik heeft een standvlak. De hals verwijdt
zich. Oor met rust. Aan de binnenzijde van de hals een
pegel.

Hoogte 13,5 cm. Diameter romp 9 cm.

Museum Boymans, Rotterdam.

- 105 BIERPUL, z.g. BOSSCHE KAN. XVIe eeuw.

Standing; oor met dekselgreep met hamervormige klauw; scharnier eenkakig; op het deksel huiskerk; binnen op de bodem ingedrukte munt van Holland met gelelied kruis.

Hoogte 14 cm. Diameter voet 10,3 cm.

J. Dirven.

- 106 KAN. XVIe eeuw.

Op rechte voet buikvormig lichaam; lange, zich iets naar boven verwijzende hals. Plat deksel met eenkakige dekselgreep; palmet. Vraagtekenvormig oor. Aan de binnenzijde van de kan een pegel. Binnenin op de bodem ingesoldeerd plaatje met lelie.

Hoogte 24 cm. Diameter voet 11,5 cm.

G. H. Leonhardt.

- 107 KAN. Leiden. XVIe eeuw.

Cylindervormig lichaam op geprofileerde voet en dito kraag. Plat deksel verbonden met eenkakige dekselgreep aan accoladevormig oor.

Merk: onder op de bodem stadswapen Leiden.

Hoogte 14,5 cm. Diameter voet 9,5 cm.

A. J. G. Verster.

- 108 KAN. Antwerpen. XVIe eeuw.

Op holle concave voet plat bolvormig lichaam met hoge cilindrische hals zich bovenaan verbredende. Het omgekeerd-schotelvormig deksel heeft een tweekakig scharnier met klauw, bestaande uit twee kogels.

Merk: op het oor, een handje, het stadsmerk van Antwerpen.

Ir. F. J. Philips.

- 109 KANNETJE. Rotterdam. XVIe eeuw.

Op het deksel gemerkt met wapen van Rotterdam en gietersmerk, waarin letters I.W. (Omstreeks 1920 opgegraven te Hillegersberg).

Hoogte 8,5 cm.

J. W. E. Beumer.

110 KAN. XVIe eeuw.

Hals, buik en standring zijn gescheiden door een profileerband; plat deksel; de dekselgreep met twee eikels, eenkakig scharnierend.

Hoogte 25 cm. Diameter voet 11 cm.

Ir. F. J. Philips.

111 DRINKKAN. Antwerpen. XVIe eeuw.

Eenkakig scharnierend deksel met dwarsbalkje als klauw of dekselgreep. Op de bodem een roos-medailon.

Gemerkt op het deksel met het handje van Antwerpen.

Hoogte 16,2 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

112 KAN. Rotterdam. XVIe eeuw.

Op de ingetrokken voetrans een buikvormig lichaam met ingesnoerde hals, waaraan uitkragende rand en lip. Kaakvormig gebogen oor. Plat deksel met op de rust twee kogeltjes.

Merken: J.W. met kroon, stadswapen Rotterdam.

Hoogte 15,5 cm. Diameter voet 7 cm.

A. J. G. Verster.

113 BIERPUL. XVIe eeuw.

Cylindrisch, zich naar boven verjongend, rustend op drie pootjes in de vorm van honden. Plat deksel. Aan de binnenzijde hiervan een medailon met manskop. Op de bodem een figuur op een dolfijn.

Hoogte 15 cm. Diameter bodem 11 cm.

Mr. J. W. Frederiks.

114 SCHAPENKANNETJE. Haarlem. XVIe eeuw.

Merk: op het deksel stadswapen Haarlem en een gothische D in een cirkel.

Hoogte 12,8 cm. Diameter voet 8,9 cm.

A. J. G. Verster.

115 KAN. Sneek. XVIe eeuw.

Gothische schenkan met balustervormige romp onderaan ingesnoerd; de hals omgeven door een band. Het platte deksel heeft een verhoogd midden waarop de merken zijn aangebracht. Het klauwstuk aan het eenkakig scharnier wordt gevormd uit twee eikels. Op de bodem een medailon met Calvarie-groep.

Gemerkt met het stadswapen van Sneek en gietersmerk. Hoogte 23,2 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

116 KAN. XVIe eeuw.

Schenkan met licht gewelfde voet door een schijfvormige profilering van het eivormig vat gescheiden. Van uit de dunne hals met breed uitlopend gietvlak ontspringt het uit twee staven samengestelde hengsel dat door een knoop en gestyleerde bladeren wordt samengehouden en met een mascaron op de buik bevestigd. Gegraveerde versieringen op de romp. Model naar klassiek voorbeeld.

Het materiaal, evenals de sierbanden, wijzen op een zelfde plaats van origine als de kandelaars, peper- en zoutbus, gevonden te Nova Zembla.

Gevonden te Nova Zembla. Ontstaan vóór 1596.

Hoogte 28 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

117 BIERPUL. Z.g. BOSSCHE KAN. Eerste helft XVIe eeuw.

Merk: twee eendere merken op het deksel: een emmer; daarboven in gothische letters HERT. Op de binnenzijde van de bodem: „Sit nomen. Dni Bendictu” (Gezegend zij de naam des Heeren). Grieks kruis met eikeltjes.

Randschrift: Aernt Cannemaker.

Hoogte 11,5 cm. Diameter voet 10 cm.

Fries Museum, Leeuwarden.

- 118 SCHENKKAN. Z.g. SCHLEIFKANNE. Oost-Duitsland. Midden XVIe eeuw.

Zeszijdig, rustend op drie leeuwtes. De zijden zijn gegraveerd met vrouwelijke Heiligen in de trant van Cranach. Op het deksel een knopje bestaande uit een engelenkopje tussen twee vleugeltjes; het hengsel eindigt in een drakenkop. Op de bodem en de binnenkant van het deksel een roos omgeven door parelrand als medaillon.

Gemerkt op het hengsel met meesterteken, bestaande uit twee samengestelde 4, en de latere eigenaar initialen G.G.E.G. 1652 en P.K.

Hoogte 25 cm.

Afgeb. bij D. v. d. Kellen: *Le Moyen-Age et la Renaissance*. pl. 39. Rijksmuseum, Amsterdam.

- 119 KAN. 1593.

Op een wijd uitzwenkende standring een cilindrisch lichaam, versierd met concentrische cirkels en twee gegraveerde ornamentbanden; in de onderste bevindt zich een afbeelding van de kan zelf, temidden van vegetabiël ornament; in de bovenste een huismerk temidden van het zelfde. Plat deksel versierd met concentrische cirkels en het opschrift: „De Gemeene bureu van Wilsem”. Zware dekselgreep met doorgeslagen driepas en op de klauw: 1593. Rechthoekig oor met afgeronde hoeken, eindigend in een tweede doorgeslagen driepas.

Merken: op het oor gekroond roosmerk.

Hoogte 26,9 cm.

A. J. G. Verster.

- 120 KANNETJE. Einde XVIe eeuw.

Op holle geprofileerde naar binnen gewende voet, afgeplat bolvormig lichaam, met hals, uitlopende in een zich verwijdende kraag. Omgekeerd schotelvormig geprofileerde deksel met tweekakig scharnier verbonden aan een oor.

Merk: op deksel roos.

Hoogte 13 cm. Diameter voet 9 cm.

A. J. G. Verster.

121 KAN. Einde XVIe eeuw.

Op een hoge, holle voet een cilindrisch lichaam, overgaande in een hals die zich verwijdt in een kraag. Omgekeerd schotelvormig deksel met eenkakige dekselgreep; palmet. Oor aan de binnenzijde gegroefd.

Merk: op de zijkant van het oor, gekroonde H. Onderop de bodem: gekroonde X en twee onleesbare lettertekens.

Hoogte 26 cm. Diameter voet 11 cm.

Dienst voor Schone Kunsten, 's-Gravenhage.

122 KAN. Einde XVIe eeuw.

Op iets inspringende voet een afgeplat bolvormig lichaam, overgaande in een hals die eindigt in een brede kraag. Plat deksel. Tweekakige dekselgreep. Op het deksel: V.

Merken: op het deksel P.V.H.P. (eigenaarsinitialen?).

Hoogte 22 cm. Diameter voet 12 cm.

*Museum van het Provinciaal Genootschap,
's-Hertogenbosch.*

123 KANNETJE. Einde XVIe eeuw.

Peervormig lichaam, voorzien van concentrische ringen op holle, vrij hoge voet. Het bolle deksel is met eenkakige dekselgreep aan het oor verbonden.

Merk: op het oor gekroonde roos met P.B.

Hoogte 9,5 cm. Diameter voet 3,8 cm.

Afb. 17.

A. J. G. Verster.

124 KANNETJE. Schoonhoven. Einde XVIe eeuw.

Op standring bolvormig lichaam met hals eindigend in een zich verwijdende geprofileerde kraag. Licht gewelfd deksel met eenkakige dekselgreep.

Merk: aan de binnenzijde van het deksel het wapen van Schoonhoven en CWG.

Hoogte 11,5 cm. Diameter voet 7,2 cm.

Mr. J. W. Frederiks.

- 125 KAN (REMBRANDTKAN-MODEL). Haarlem.
Einde XVIe eeuw.

Cylindrische voet met plat bolvormig lichaam; zich verwijdende bals. Flapdeksel; dekselgreep met twee eikels; scharnier eenkakig. Op het deksel ingegrift pentagram. Op de binnenzijde van het deksel stadswapen Haarlem; in de kop de letters T.I.

Gevonden in scheepswrak N.O.-Polder.

Hoogte 22 cm. Diameter voet 10 cm.

Museum Schokland.

- 126 KAN. Hoorn. Omstreeks 1600.

Op afgeschuinde voet een plat buikvormig lichaam met een lange cylinderbals, die zich naar boven sterk verwijdt. Het deksel bestaat uit een bolsegment. Dekselgreep met hamervormig klauwstuk, eenkakig met het vraagtekenvormig oor verbonden. Hals en voet versierd met concentrische cirkels.

Merk: op het deksel het stadswapen van Hoorn. Onder de voet eigenaarsmerk H.H.

Hoogte 21,5 cm.

A. J. G. Verster.

- 127 KAN. Omstreeks 1600.

Ongeveer als nr. 126, met bredere, sterk afgeschuinde standring en dito balsrand. Op de dekselgreep twee bolletjes als klauw. Aan de binnenrand van de bals een pegel.

Hoogte 19,4 cm.

A. J. G. Verster.

- 128 KAN. Delft. Omstreeks 1600.

Op afgeschuinde voet een plat buikvormig lichaam met een lange cylinderbals, die zich naar boven sterk verwijdt. Het deksel bestaat uit een bolsegment. Dekselgreep met twee eikels, tweekakig scharnier met plat oor; bals en voet versierd met concentrische cirkels.

Merk: op het deksel, stadswapen Delft; ijkmerk: op de bals, G.

Hoogte 18,5 cm.

Museum Prinsenhof, Delft

129 KAN, Delft. Omstreeks 1600.

Op een uitzwenkende voetring cilindrisch lichaam; versierd met concentrische cirkels; plat deksel; klauwstuk met twee bollen met eenkakig scharnier; afgeplat oor met ronde binnenkant.

Merken: op het deksel, huismerk H. Geest Gasthuis, onder de bodem, stadswapen Delft; letters A.A.V. (tinnegieter Vosmaer).

Hoogte 22 cm.

Museum Prinsenhof, Delft.

130 JAN STEEN-KAN. Omstreeks 1600.

Op holle standring rust de buik, overgaande in een slanke bals met uitkragende rand. Gewelfd deksel; zeszijdige tuit voorzien van gedekselde sneb. Pegel aan de binnenzijde van de bals. Op de bals twee ijken: 95 en O 98 (1598? 1698?).

Merken: aan de binnenzijde van het deksel gekroonde roos, onder de voet wapen met drie adelaars.

Hoogte 19 cm. Diameter voet 9,5 cm.

Ir. F. J. Philips.

131 KAN, z.g. BRIOT-KAN. Frankrijk. Omstreeks 1600.

Standring met rolwerk, taps toelopend lichaam, waarin drie ovalen met voorstellingen van Patientia (geduld) Solertia (ijver) en Nonvi (zachtmoedigheid), waartussen rolwerk en vegetabel ornament. Op het bolle deksel putti tussen mascarons en rolwerk. Dekselgreep met mascaroon. Oor bestaande uit twee voluten en een S-vorm, waarop een herme. François Briot, geboren in Damblin 1550, 1615 het laatst in Montbéliard genoemd.

Hoogte 17,1 cm.

G. H. Leonhardt.

132 KAN. Omstreeks 1600.

Sterk afgeschuinde standring; gedrongen balustervormig lichaam. Plat-bolvormig deksel. Het geheel versierd met concentrische ringen. Dekselgreep met twee bolletjes en eenkakig scharnier.

Merken: op het deksel een gothische C en een onduidelijk wapen.

Hoogte 16 cm.

A. J. G. Verster.

133 DRINKKANNETJE. Omstreeks 1600.

Tonvormig, met platte deksel met tweekakige dekselgreep verbonden aan het oor. De rust met Renaissance-profilering voorzien van ribbelornament en de letters BH.

Opgegraven te Egmond.

Hoogte 10,3 cm.

Stedelijk Museum, Alkmaar.

134 KAN. Omstreeks 1600.

Op holle voet een peervormig lichaam, waarvan het bovengedeelte versierd met concentrische groeven. Bolvormig geprofileerd deksel met haakvormige dekselgreep. Rest van knop op deksel. Gevonden in scheepswrak N.O.-Polder.

Hoogte 20 cm. Diameter voet 8 cm.

Museum Schokland.

135 KAN. Rotterdam. Omstreeks 1600.

Hyperboloïdisch lichaam; zwak bolvormig deksel, met concentrische cirkels versierd. Klauwstuk met twee bollen door ornament met elkaar verbonden, tweekakig scharnier aan plat vraagtekenvormig oor.

Merken: stadswapen Rotterdam en M.L. voor Marten Lourisz.

Hoogte 14 cm.

H. J. E. van Beuningen.

- 136 SCHAPENKANNETJE. Nederland. XVIIe eeuw.
Zonder oor; scharnier op verbindingsstuk tussen deksel en tuit.
Aan de binnenzijde van het deksel gemerkt met gekroonde roos.
 Hoogte 10,5 cm. J. W. E. Beumer.
- 137 KANNETJE, z.g. REMBRANDTKANNETJE.
 Nederland. XVIIe eeuw.
Op het oor gemerkt met gekroonde roos en aan de bovenrand met klimmende leeuw, waarnaast ijk van 1807.
 Hoogte 9,5 cm. J. W. E. Beumer.
- 138 BIERPUL. Duitsland. XVIIe eeuw.
Van serpentijnsteen, gemonteerd met tin. De buitenkant van de stenen pot is geslepen in beurtelings naar boven en naar beneden gerichte driehoek-facetten. De pul rust op drie klauwtjes, heeft een kogelvormig klauwstuk en zittend leeuwije op het deksel (de laatste waarschijnlijk later aangebracht).
 Hoogte 17 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.
- 139 SCHENKKANNETJE. Nederland of Noord-Duitsland. XVIIe eeuw.
Het vaasvormig vat rust op een gewelfde voet en wordt afgesloten door een gewelfde deksel met knop. De gebogen lange tuit eindigt in een soort geitenkop. De rand van de voet, van het vat en van het deksel, plus het knopje, zijn van koper.
Dit type kannetje wordt herhaaldelijk op stillevens van Noord-Nederlandse meesters aangetroffen.
 Hoogte 24 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

140 SCHENKKANNETJE. Amsterdam. XVIIe eeuw.

Van de platte, licht geprofileerde voet vernauwt zich het vat om na een groef op de buik over te gaan, welke laatste geleidelijk in de cilindrische hals uitloopt om afgesloten te worden door een gewelfd deksel.

Gemerkt aan de binnenkant van het deksel met het gekroonde stadswapen van Amsterdam.

Hoogte 17,4 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

141 SCHENKKAN MET TWEE BEKERS.

Amsterdam. XVIIe eeuw.

De zware buik die op een plint rust, gaat geleidelijk over in de cilindrische hals en wordt van deze gescheiden door een groef. De lip- en dekselrand zijn geprofileerd. De naar onderen conisch toelopende bekers rusten op een flauw gewelfde en geprofileerde voet.

Een der bekers gemerkt aan de onderzijde met klimmende leeuw op een schild. Afkomstig van de Westerkerk te Amsterdam, waar zij voor het Avondmaal gebruikt werden.

Hoogte kan 39,3 cm en hoogte bekers 24,8 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

142 BIERPUL. Nederland. XVIIe eeuw.

Tonvormig met gewelfd deksel. Boven het oor een dubbelvoudig scharnier met dwarsbalkje als klauwstuk (Dekselgreep). Gemerkt op het oor met kroon en de letters W.V.S. etc.

Een dergelijk stuk bevindt zich in het Museum te Alkmaar. Het werd opgebaggerd bij het kasteel te Egmond-Binnen.

Hoogte 11,2 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

143 MAATKANNEN. Rotterdam. XVIIe eeuw.

A. Op ingestulpte voet buikvormig lichaam; enigszins trechtersvormige hals met sneb. Loos slot. In de rand twee inkepingen.

Merken: op de hals letters V en S. Op het oor S.N.

Hoogte 21 cm. Diameter voet 11 cm.

B. Idem. Loos slot, weggevijsd. Op de hals VS; op het oor S.O. . . .

Dirck Jansz Messchaert (omstreeks 1650).

Merken: op de bodem, Rotterdams stadswapen met D.I.M. in de kroon. Ter weerszijde van de paal R.D.

Hoogte 18 cm. Diameter voet 9 cm.

C. Idem, zonder slot. Op de rand de letters V.S., op het oor de letters N.S.S.

Hoogte 14 cm. Diameter voet 7 cm.

D. Idem. Op de rand de letters V.S.; op het oor V.Z. . . . Stadsmerk als B.

Hoogte 10,2 cm. Diameter voet 5,5 cm.

E. Idem. Op de rand de letters V.S. Op het oor de letters V.Z.P. Merk als B.

Hoogte 7,5 cm. Diameter voet 5 cm.

Museum van Oudheden, Rotterdam.

144 KAN. Leiden. XVIIe eeuw.

Op rechte cilindrische voet een plat buikvormig lichaam met een lange cylinderhals, die zich onder het zwak gewelfde deksel, bolvormig verwijdt. Versierd met concentrische ringen. Platte dekselgreep, tweekakig scharnier met plat oor.

Merken: stadswapen Leiden en C.V.

Hoogte 15 cm.

Lakenhal, Leiden.

145 WIJNKAN. XVII eeuw.

In de vorm van een schoen op drie G-vormige pootjes. Schroefsluiting met knop in de vorm der pootjes. Geheel versierd met ingegrift floraal ornament en gedateerd 1669. Lengte 27,5 cm.

A. J. G. Verster.

146 KAN. Leiden. XVIIe eeuw.

Op de geholde voet afgeplat bolvormig lichaam; conisch bollopende bals met omgebogen lip. Gewelfd deksel; tweekakige dekselgreep met twee kogeltjes.

Merken: op binnenkant deksel het wapen van Leiden en de letters G en L.

Hoogte 19,5 cm. Diameter voet 11,5 cm.

Dienst voor Schone Kunsten, 's-Gravenhage.

147 JAN STEEN-KAN. XVIIe eeuw.

Op een concave voet afgeplat bolvormig lichaam, overgaande in een slanke bals met uitkragende rand. Bolvormig deksel. Zeszijdige tuit, voorzien van gedekselde sneb.

Merken: aan de binnenzijde van het deksel, gekroonde roos met onleesbare lettertekens.

Hoogte 20 cm. Diameter voet 10,5 cm.

Ir. F. J. Philips.

148 TWEE KANNEN. Leiden. XVIIe eeuw.

Het lichaam bestaat uit drie geledingen, door groeven gescheiden: voet, brede buik en taps toelopende bals. Aan het gewelfde deksel tweekakige dekselgreep. Op het deksel eigenaarsinitialen D.L.G.

Merken: onderop de bodem, stadswapen Leiden; in de kroon de letters I.P.

Ir. F. J. Philips.

149 SCHENKKAN. XVIIe eeuw.

Geprofileerde standring, waarop hoge voet; afgeplat bolvormige buik; cilindrische bals met groeven; lichtgewelfd deksel, waaraan dekselgreep met twee eikels; inzwenkend oor eindigend in een voluut; tuit aan de buik met twee maal bol en hol bevestigd.

Merk: onder op de bodem, doorgeslagen C., O.L. en 1670?
Hoogte 21,7 cm. Diameter voet 14 cm.

H. P. Titsingh.

- 150 SCHENKKAN. Zwitserland. XVIIe eeuw.

Het onderstuk heeft het model van een licht ingetrokken cylinder, het bovengedeelte is buikvormig verwijd en voorzien van een tuit, komende uit een leeuwenkop. IJzeren hengel, bevestigd aan twee kopjes. Platte deksel, waarop gegrift F.R.M.

Merk aan de binnenzijde van het deksel: het wapen van Bern.

Hoogte 16 cm. Middellijn bodem 13 cm.

H. P. Titsingh.

- 151 KAN. Noord-Frankrijk. XVIIe eeuw.

Op holle geprofileerde voet een balustervormig gegroefd lichaam; inbuigend oor, waaraan met een geëikelde deksel-greep het gewelfde deksel is bevestigd; hengel in de vorm van een paardenbit.

Merken: op het oor een hamermerk en de letters NL. Latere ijken L en V.

Hoogte 30 cm. Diameter voet 11 cm.

Ir. F. J. Philips.

- 152 SPEELGOEDKANNETJE. XVIIe eeuw.

Op standing platte buik en slanke hals. Overstekend deksel met bolhamer. De dekselgreep is bevestigd aan het oor, dat in een voluut eindigt. Eigenaarsinitialen N.P.V.

Merken: gekroonde leeuw, gekroonde X.

Hoogte 8 cm. Diameter voet 4,2 cm.

Ir. F. J. Philips.

- 153 BIERKAN. Schoonhoven. XVIIe eeuw.

Model van een gedrongen Rembrandtkan; pegel in de rand van de hals.

Merk: op deksel, het wapen van Schoonhoven en de letters TB.

Hoogte 20 cm. Diameter voet 11,5 cm.

Ir. F. J. Philips.

154 KAN. Amsterdam. XVIIe eeuw.

Gebolde voet met plat bolvormig lichaam en cilindrische bals met brede kraag. Gewelfd deksel met tweekakige dekselgreep. Vraagtekenvormig oor.

Merken: op de binnenzijde deksel, wapen van Amsterdam met de letters P.I.

Hoogte 21,5 cm. Diameter voet 13 cm.

G. H. Leonhardt.

155 KANNETJE. Duitsland. XVIIe eeuw.

Conisch lichaam van serpentijnsteen, omringd door tinnen banden en voorzien van tinnen deksel. Rust in de vorm van een knop.

Hoogte 12,5 cm. Diameter voet 9,7 cm.

G. H. Leonhardt.

156 SCHENKKAN. XVIIe eeuw.

Holle geprofileerde voet met knoop, waarop zich naar boven verwijdend lichaam, dat tegenover het gebogen, holle oor een grote sneb heeft. Over het lichaam twee horizontale geprofileerde banden.

Hoogte 23 cm. Diameter voet 9 cm.

A. Cornelius.

157 REMBRANDTKAN. XVIIe eeuw.

Hoge voet met platte buik.

Merken: op het oor 49 en een kruis (?).

Hoogte 26,3 cm.

Gemeentemuseum, Nijmegen.

158 REMBRANDTKAN. XVIIe eeuw.

Merken: op het deksel een roos.

Hoogte 18 cm. Diameter voet 9 cm.

Gemeentemuseum, Nijmegen.

159 MAATKAN. Den Bosch. XVIIe eeuw.

Cylindrisch, versierd met drie banden, waaraan oor en rust. Pegel aan de binnenzijde.

Merken: op de rand het stadswapen van Den Bosch tussen O en 8; op de zijkant van het oor C en I. Op de bodem een onleesbaar merk.

Hoogte 14,5 cm. Diameter voet 7,7 cm.

*Museum van het Provinciaal Genootschap,
's-Hertogenbosch.*

160 KAN. Type REMBRANDTKAN. Alkmaar. XVIIe eeuw.

Op een geholde voet het plat buikvormig lichaam met de lange, cilindrische, van boven uitkragende hals. Bol deksel met eenkakige dekselgreep aan het oor bevestigd; hamer-vormig klauwstuk. Versierd met concentrische ringen.

Merk: op het deksel een medaillon met het stadswapen van Alkmaar S.W.

Hoogte 22,2 cm. Diameter voet 9,3 cm.

Stedelijk Museum, Alkmaar.

161 KANNETJE. XVIIe eeuw.

Op een holle hoge voet een omgekeerd peervormig lichaam en cilindervormige hals met uitkragende rand. Hoog deksel.

Merk: op het oor gekroonde roos.

Hoogte 11 cm. Diameter voet 3,5 cm.

Afb. 17.

A. J. G. Verster.

162 DRINKKROES. Delft. Begin XVIIe eeuw.

Op uitzwenkende standring cilindrisch lichaam, versierd met concentrische cirkels; afgeplat deksel; klauwstuk met twee bollen met eenkakig scharnier aan vraagtekenvormig oor verbonden.

Merken: in het deksel, stadswapen Delft en O.L.M., vgl. kan nr. 000.

Hoogte 10 cm.

Museum Prinsenhof, Delft.

163 KAN. Rotterdam. Begin XVIIe eeuw.

Laag Rembrandtkantype; op ingesnoerde voet bolvormig lichaam, overgaande in de zich tot een kraag verwijdende hals; gewelfd deksel met haakvormige dekselgreep aan oor; pegel aan binnenzijde hals; op deksel: 21 en I.T.; op de hals ijkmerken en wapen Rotterdam; onder de bodem wapen Rotterdam met letters P.D.

Hoogte 21 cm. Diameter voet 10 cm.

Ir. F. J. Philips.

164 KANNETJE. Leiden. Eerste helft XVIIe eeuw.

Z.g. schapenkannetje, waarschijnlijk zuigflesje, op afgeschuinde voet beneden uitstulpend lichaam met lange, zich verwijdende hals, versierd met concentrische groeven; afgeplat deksel; rechthoekig klauwstuk met eenkakig scharnier aan de oorvormige tuit verbonden.

Merk: binnenzijde deksel: stadswapen Leiden.

Hoogte 13 cm.

H. J. E. van Beuningen.

165 GILDEKAN. Type REMBRANDTKAN.

Midden XVIIe eeuw.

Op plint. Op het deksel een geprofileerde knop. Tweekakig scharnier. Op de buik een medaillon, waarop een zilveren cartouche met de afbeelding van St. Timotheus. Verder een wapenschild met klimmende leeuw, gegraveerd. Aan de binnenzijde een pegel. Opschrift op het deksel: „mester inder tyt Reymer Worms”. Op de buik: „O mensch der wormen als o hoopken slyck en stof o douw o ydel dwaes waer op stelt ghy u lof wie ist u gevend wat morgghen worden sal of doot of levend daerom doet goet voor al. Anno 1650”.

Hoogte 26,5 cm.

Gemeentemuseum, Nijmegen.

166 KAN, z.g. WUERFELBECHER. Duitsland.

Omstreeks 1690.

Conische beker op brede, geprofileerde voet. Geprofileerd gebombeerd deksel verbonden door tweekakig scharnier met een rust in de vorm van een waaier. Rond gebogen oor, versierd met visgraatmotief. Bovenaan in de romp gegraveerd: Jacob Lubelaum 1691. Onderin de voet een plaatje met ronde gaatjes, waarachter een dobbelsteen.

Merken: op het oor.

Hoogte 21 cm. Diameter voet 9 cm.

G. H. Leonhardt.

167 REMBRANDTKAN. Omstreeks 1700.

Zie fig. nr. 000. Aan de binnenzijde van de hals een pegel. Op deksel D.G.

Merk op deksel: gekroonde roos met I.F.B.

Hoogte 23,5 cm. Diameter voet 10,5 cm.

Ir. F. J. Philips.

168 REMBRANDTKANNETJE. Omstreeks 1700.

Aan voet en deksel geprofileerd. Het heeft een eenvoudig klauwstuk en dubbelkakig scharnier.

Gemerkt op het hengsel met gekroonde roos en ijkmerken lopend van 1776 tot 1806.

Hoogte 13,8 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

169 TWEE SIERVAASJES. Omstreeks 1700.

Rustend op voet en korte stam; ter weerszijden voorzien van geprofileerd oor met dolfijnmotief.

Hoogte 7,8 cm. Diameter voet 4 cm.

H. P. Titsingh.

- 170 KAN VAN HET WIJNKOPERSGILDE TE NIJMEGEN.
Omstreeks 1700.

Op de holle conische voet een lage buik overgaande in een slanke bals. Het verhoogde deksel, met sneb, draagt een sterk geprofileerde knop. Tweekakig dekselscharnier. Op de buik een medaillon, waarin een schild met wijntros. De gehele kan met profielen versierd. Het opschrift op het deksel: „Gerard van den Heuvel boeck houder in der tyt”. Op de kan: „van het wyn kooper gilde tot Neumege 1703. Cornelis Knipping Leonard Verspyck Jacobus vander Waerde Nicolaas Michiel van Loon Isaack vanden Heuvel oudt boeckhouder Nicolaes Michiel van Loon boeckhouder inder tyt. Jan Tap Willem vande Wall Dirck van Vermond”. Op de buik: „Vreede lievende 1703”.

Merken: in het deksel gekroonde roos, waarin de letters L.V.?B.

Hoogte 32,5 cm.

Gemeentemuseum, Nijmegen.

- 171 KANNETJE. Type REMBRANDTKAN.
Omstreeks 1700.

Merk: op oor (uitgesleten) gekroonde roos.

Hoogte 16 cm. Diameter voet 5,7 cm.

Ir. F. J. Philips.

- 172 KAN. XVIIIe eeuw.

Omgekeerd peervormig lichaam op sterk geholde rand; de bals verwijdt zich van boven, in het bijzonder naar de zijde van het oor en de voorzijde. Hoog getorst deksel, bevestigd door een tweekakig scharnier; rust in de vorm van een schelp. Het oor aan de onderzijde gekruld.

Merken: vier, onder op de bodem, onduidelijk, met gekroonde X; en onder: Amsterdam.

Hoogte 24,5 cm. Diameter voet 9,7 cm.

*Museum van het Provinciaal Genootschap,
's-Hertogenbosch.*

- 173 KAN. Type REMBRANDTKAN. XVIIIe eeuw.
Slank model.
Merk: op het oor gekroonde roos met de letters B.D.H.(?).
Hoogte 23,5 cm. Diameter voet 9,5 cm.
F. W. van der Haagen.
- 174 BIERPUL. Duitsland. Begin XVIIIe eeuw.
Tussen de opengewerkte buitenwand, versierd met een hert tussen ranken en de binnenwand bevinden zich palmhouten duigen. De pul rust op drie kogelvormige pootjes en heeft een tonvormig klauwstuk. Op het verhoogde deksel zijn de eigenaarsinitialen J.A.S. met kroon en het jaartal 1722 aangebracht.
Gemerkt binnenzijde deksel: lopende haas met H.A.
Hoogte 20,3 cm.
Rijksmuseum, Amsterdam.
- 175 GILDEKAN VAN HET BAKKERSGILDE. Nederland. XVIIIe eeuw.
Rembrandtkantype. Op het deksel een in verschillende gedingen verdeelde knop; op de buik een medaillon met het wapen van het gilde gegraveerd. De kan draagt het volgende opschrift:
Leest dit al die uyt mijn komt drinke
Wilt boven al op uwen Heer gedenke
Want ik ben vervult met sap van edel kruyt
Daarom drinkt mijn op u gesontheit uyt
Gy sondige mense wilt niet wanhoopen
Want Gots barmhartigheyt staat altyt open
Op het deksel: Iohannes van Sas, Anno 1729. Gemerkt met gekroonde roos en onleesbare initialen.
Model XVIIe eeuw.
Hoogte 25,5 cm.
Rijksmuseum, Amsterdam.

176 GILDEKAN. XVIIIe eeuw.

Als boven.

Het opschrift luidt:

*Op dat wy mateleck en vreedzaam vrolyk zyn
Daar toe is deese dagh als ook dees kan met wyn
Dog laat ons te saam t'amets voordeel ook betragten
Zo blijft ons naam en roem by veele na geslagten
Die hem tot backen voegt en doet altyt syn vlyt
Moet wesen vergenoegt al is 't een slegte tyt
Hy moet ook syn beroep en neering wel betragten
En dan met leysamhyt den segen Gods verwaiten*

Anno 1733

*Die my berecht op te myne - die gaet thuys berecht de syne
Vint hy daer geen gebreck, so komt tot my en siet wat my let*

Op het deksel: Gerardu Peters van Driel, meester in der tyt.

Ao 1733

Gemerkt met gekroonde roos en T.U.R.

Model XVIIe eeuw.

Hoogte 26 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

177 SCHENKKAN. XVIIIe eeuw.

*Zeshoekig lichaam op geprofileerde voet. Afschroefbaar
deksel met draagring. Tuit in de vorm van een vogelkop,
waarvan het bovenstuk opklapbaar is. Op een der zijden
wapenschild met de vogel Phoenix en het jaartal 1737,
daaronder ingegraveerd 1738 en I.B.M.*

Hoogte 42,5 cm. Diameter 22,5 cm. G. H. Leonhardt.

178 KAN. Tweede helft XVIIIe eeuw.

*Getorst model, buikvormig op ingesnoerde voet; korte
cylindrische hals. Gewelfd, eveneens getorst deksel met
blet. Bladvormige rust, vierkakig scharnier.*

*Merken: onderop de bodem vier merken H.V.G., één met
daarboven gekroonde X.*

Hoogte 25 cm. Diameter voet 11 cm.

H. P. Titsingh.

179 VIER KANNETJES. XVIIIe eeuw.

Op de ingetrokken voetrand een buikvormig lichaam met ingesnoerde hals, waaraan uitkragende rand en lip. Plat deksel met tweekakige greep. Kaakvormig gebogen oor. De kannetjes hebben onderling kleine verschillen. De twee kleinste zijn voorzien van ijkmerken op de rand, o.a. 1821 en 1823.

Merken: o.a. klimmende leeuw.

Hoogte 12,5 cm tot 8,2 cm.

F. W. van der Haagen.

180 VIER MAATKANNETJES. Engeland. XIXe eeuw.

Buikvormig met holle geprofileerde voet en brede, overkragende bovenrand met koper beslagen. Ingegrift op de buik: „The brown”; op de bovenrand „Half Pint, Gill, Half Gill, Quarter”; onderop de bodem: „High St. Kensington”.

Merken: op de bovenrand gekroond schild tussen de letters V.R., onder het schild een 2.

Hoogte 97 cm, 8 cm, 6 cm, 5,2 cm.

Mevrouw C. A. van der Wielen-Huber.

KERKELIJK TIN

181 AVONDMAALSKAN. XVIIe eeuw.

Op platte, geprofileerde standring een baluster, die het ei-vormig lichaam draagt. Tuitvormige hals met brede, lange sneb, waarom een knorrenband. Vraagtekenvormig oor, boven hals en sneb uitstekend.

Hoogte 26 cm.

A. J. G. Verster.

182 CHRYSMATORIUM. Eerste helft XVIIe eeuw.

Rechtboekig lichaam op holle voet met blaasknorren. Rand versierd met ranken. Het dakvormige deksel be kroond door een kruis.

Merken: op de bodem J.R.V.

Hoogte 9,5 cm. Voet lengte 7,2 cm. Breedte 5,3 cm.

A. J. G. Verster.

183 CHRYSMATORIUM. Angers. XVIIIe eeuw.

Kistvormig op accolade-achtig geschulpte onderrand met dakvormig deksel. Bevat drie oliehouders.

Merk: onderop de bodem ANGERS, gekroonde F tussen twee sterren.

Hoogte 13 cm. Lengte 13.2 cm. Breedte 6,2 cm.

A. J. G. Verster.

184 CHRYSMATORIUM. Einde XVIIIe eeuw.

Cylindervormig doosje, bestaande uit drie afschroefbare delen. Het onderste deel bevat drie vakken. Knopje op het deksel.

Hoogte 10 cm. Diameter voet 5,5 cm.

Aartsbisschoppelijk Museum, Utrecht.

185 CIBORIE. Omstreeks 1700.

Op platte geprofileerde voet balustervormige stam; het bolle deksel met Latijns kruis met bajonetsluiting op de cuppa.

Hoogte 30 cm. Diameter voet 11 cm.

Ir. F. J. Philips.

186 CIBORIE (Speelgoed). XIXe eeuw.

Op holle, geprofileerde voet met geknoopte stam rust de kelk. Het verhoogde deksel eindigt in een kruis.

Hoogte 16 cm. Diameter voet 4 cm.

Oud-Katholiek Museum, Utrecht.

187 DOOPVONT. XVIIe eeuw.

Bestaat uit een achtzijdige platte bak, waarin een ronde kom is ingelaten en waaromheen een achtkantige platte rand met schuin oplopende zijde is aangevoegd. Rond de middenbak de volgende opschriften: „Gott Vater nim mich in Deine Hutt Gott Sohn wasch mich mit deinen Blut Gott Heiliger Geist begiesse mich das in den Himmel komme ich”. Boven dit opschrift vier gegraveerde voorstellingen in ovalen gedragen door engelen, n.l. de Doop in de Jordaan, de Kruisiging, de Uitstorting van de Heilige Geest en Christi Geboorte. Op de rand vier maal twee engelen met de Passiewerktuigen; daartussen vier lange opschriften in ovale lauwerkransen, gesteund door engelen. Uit deze opschriften blijkt dat het bekken in 1674 vervaardigd is voor Frau Heijnen, geb. Heydenreich. Diameter 90 cm.

G. H. Leonhardt.

188 FLESJE VOOR HET HEILIG OLIESEL, XVIIe eeuw.

Holle voet met peervormig lichaam en cylindervormige schroefdeksel, bekroond door een kruis. Op de bals O.G. Hoogte 8,5 cm. Diameter voet 2,7 cm.

A. J. G. Verster.

189 HOSTIEDOOS. Eerste helft XVe eeuw.

Cylindrisch lichaam, steunend op drie liggende leeuwjes Ojiefvoet. Het lichaam versierd met twee verkropte banden. Het platte deksel is langs de rand gekanteeld; hieronder een ornament van kruisjes. Uit het deksel rijst een achtzijdig zuiltje, waarop gothische kruisbloem. Hoogte 14 cm. Diameter 8,8 cm.

Afb. 12.

A. J. G. Verster.

190 HOSTIEDOOS. XVIe eeuw.

Het cilindrische, zich verjongende lichaam rust op drie pootjes in de vorm van een ramskop. Bol deksel met platte rand bekrond door een kardinaalskruis.

Merken: op de rand van het deksel een adelaar, schildje met vogel, waarboven H.I.G.

Hoogte 10 cm. Diameter voet 9 cm.

Mr. J. W. Frederiks.

191 HOSTIEDOOSJE. Omstreeks 1800.

Cylindrisch lichaam. Deksel eindigend in een knopje.

Hoogte 7 cm. Diameter voet 6,5 cm.

Aartsbisschoppelijk Museum, Utrecht.

192 MISKANNETJE. Vroege middeleeuwen.

Op lage, holle voet en langwerpige lichaam, bestaande uit een cylinder met twee ringen; kraalvormig middenstuk en cilindrische hals met kraag; hieraan een klein rond oor. Opgegraven te Domburg.

Hoogte 11,7 cm. Diameter voet 4 cm.

Dienst voor Schone Kunsten, 's-Gravenhage.

193 TWEE MISKANNETJES. XIVE eeuw?

Conisch lichaam, met gegrifte voorstellingen, eindigende in een geprofileerde hals met tuit. Eenkakige dekselgreep, gewelfd deksel. Rechthoekig oor. Op een deksel: A. Tweede deksel ontbreekt.

Hoogte 11 cm. Diameter 7 cm.

G. H. Leonhardt.

194 MISKANNETJE. Haarlem. XVIe eeuw.

Op sterk ingesnoerde, holle standring een peervormig lichaam met puntige sneb; flapdeksel met enkelkakige klauw met oor.

Merken: op het deksel, ingeslagen drie merken, stadswaapen Haarlem, C.V., V.

Hoogte 8 cm.

Museum Lakenhal, Leiden.

195 MISKANNETJE. Begin XVIe eeuw.

Op sterk ingesnoerde holle standring een peervormig lichaam met puntige sneb; flapdeksel met eenkakige klauw, zonder oor.

Merken: Gothische A (voor aqua) op deksel; gevonden Achterklooster te Rotterdam.

Hoogte 11 cm.

H. J. E. van Beuningen.

196 MISKANNETJE. XVIe eeuw.

Peervormig met flapdeksel zonder oor; een relief op het deksel. Gothische letter A voor aqua (water). Opgegraven te Wenen.

Voorheen collectie Dr. A. Figdor, cat. Bd. I, nr. 222.

Hoogte 8 cm. Diameter voet 4,2 cm.

Ir. F. J. Philips.

197 MISKANNETJE. Einde XVIe eeuw.

Holle voet met afgeplat, bolvormig lichaam; hoge hals met uitkragende rand met sneb. Op de rust twee eikeltjes. Op het platte deksel een V(inum).

Hoogte 11,5 cm. Diameter voet 5 cm.

A. J. G. Verster.

198 TWEE MISKANNETJES. Einde XVIe eeuw.

Holle voet, omgekeerd peervormig lichaam met slanke hals, versierd met twee ringen. Lange sneb.

Hoogte 12,5 cm. Diameter voet 4,2 cm.

J. H. Guillot.

199 TWEE MISKANNETJES. XIXe eeuw.

Op een holle, hoge voet rust een kelkvormig lichaam met een sneb tegenover het oor. Dekselgreep met schelpvormige klauw.

Op het bled van de deksels de letters V en A.

Hoogte 11,5 cm. Diameter voet 8,5 cm.

Aartsbisschoppelijk Museum, Utrecht.

200 MISKELK. XVe eeuw.

Zeslobbige holle voet, overgaande in een zesante stam, voorzien van zware nodus met diamanten.

Hoogte 18,5 cm. Diameter voet 14,5 cm.

Ir. F. J. Philips.

201 MISKELK. XVIIe eeuw.

Geprofileerde, holle voet, waarop balustervormige stam, zeer sterk ingesnoerd tot platte bolvormige knoop; hoge smalle cuppa. Kruis gegriift op bovendeeil van de voet.

Hoogte 24,4 cm. Diameter voet 13,5 cm.

H. P. Titsingh.

202 MISKELK MET PATEEN. XVIIIe eeuw.

Geleidelijk oplopende en geprofileerde voet, overgaande in een balustervormige stam. Pateen later bijgemaakt.

Hoogte 24 cm. Diameter pateen 14,2 cm.

Aartsbisschoppelijk Museum, Utrecht.

203 MISKELK MET PATEEN. XVIIIe eeuw.

Gelobde voet met balustervormige stam.

Merken: op de voetrand engel.

Hoogte 20,5 cm. Diameter pateen 14 cm.

Aartsbisschoppelijk Museum, Utrecht.

204 WIJWATERBAKJE. Tweede helft XVe eeuw.

In de vorm van een halve tienhoek op drie platte klauwvoetjes. Het lichaam is in het midden ingetrokken en kraagt van boven sterk uit. Geprofileerde onder- en bovenrand en een dito band over het midden. Op het platte, met tweekakig scharnier bevestigde deksel, een leeuwteje.

Hoogte 15,3 cm.

Afb. 12.

A. J. G. Verster.

- 205 WIJWATEREMMERTJE. XVe eeuw.
Op een holle voet, het kelkvormig lichaam met uitkragende rand. Het hengsel, versierd met insnoeringen en drie knopen, is in twee ronde oogjes bevestigd. Opgegraven te Egmond.
 Hoogte 9 cm. Stedelijk Museum, Alkmaar.
- 206 WIJWATEREMMER. Omstreeks 1600?
Met groeven versierd. Vierzijdig hengsel ingebaakt in geprofileerde, ronde hengselhangers.
 Hoogte 19,5 cm. Ir. F. J. Philips.
- 207 WIJWATERBAKJE. XVIIIe eeuw.
Vijfzijdig bakje met deksel, hangend aan een wandplaatje, in Louis XV-vorm met Maria Immaculata. Onder de voet in relief gegoten G.B.I.
 Hoogte 18 cm. H. P. Titsingh.
- 208 WIJWATERBAKJE. XIXe eeuw.
Van boven van een Calvarie, van onderen van een engelpopje voorzien.
 Hoogte 19,5 cm. Oud-Katholiek Museum, Utrecht.
- 209 MACCHABEEEN-LAMP. Nederland.
 Midden XVIIIe eeuw.
Bestemd om te hangen. Met voluten omzoomd achterplat, voorzien van een op dezelfde wijze geornamenteerde druipbak. Op het achterplat een gedekseld olielampje met lange tuit; acht idem boven de druipbak; drie dekseltjes ontbreken.
Merken: op de ommezijde van het achterplat gekroonde X, IDK, engel, leeuw, een gekroond hoofd met ster, waaronder het woord Engels.
 Lengte druipbak 32,3 cm. A. J. G. Verster.

210 MACCHABEEEN-LAMP.

Als nr. 209, doch met een lange bak met acht vakjes, ieder met tuit voor de olie. Op de bodem vier merken, J.C.M., engeltje, klimmende leeuw, molentje, bekroond door X met kroon, er onder: Fijn Engelsch Tin.

Hoogte 27 cm. Lengte 31 cm. Breedte 9 cm.

*Museum van het Provinciaal Genootschap,
's-Hertogenbosch.*

211 SABBATHLAMP. XVIIe eeuw.

Onderaan een balustervormige stam met ring bevindt zich een oliereservoir in de vorm van een zespuntige ster, hieraan een bakje met pijnappelversiering.

Hoogte 40 cm.

A. J. G. Verster.

212 SEDERSCHOTEL. XVIIIe eeuw.

Geprofileerde rand, versierd met ingegrift ornament. In een rechthoek het verhaal uit de Hagadah van de vader met de drie zoons.

Merken: op de bodem roos, engel en H.M.

Diameter 48 cm.

*Museum van het Provinciaal Genootschap,
's-Hertogenbosch.*

213 SEDERSCHOTEL. Nederland. XVIIIe eeuw.

Met op de rand een gegraveerde spreuk in het Hebreeuws, betrekking hebbende op het Joodse Paasmaal. Het plat heeft in het midden een achtpuntige ster en rankenornament, waartussen een leeuw, hert en vogel.

Gemerkt „Hart tin” en imitatie zilvermerken, plus gekroonde X.

Diameter 42 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

214 SEDERSCHOTEL. Nederland? XVIIIe eeuw.

Op de rand Hebreeuws inschrift. In het plat een voorstelling van het Joodse Paasmaal (Seder).

Merken: groot roosmerk met . . . T.

Diameter 46 cm.

Afb. 23.

A. J. G. Verster.

KOMMEN

(Brandewijnkommen, Papkommen en dergelijke)

215 KOMMETJE. Leiden. XVe of XVIe eeuw.

Met een verticaal en een horizontaal geplaatst ringvormig oor. De flauw naar buiten gebogen wand wordt versierd met twee parallel lopende groeven.

Gemerkt op de bodem met Leids stadswapen.

Dergelijk kommetje o.a. afgebeeld op een schilderij van Quinten Matsys met voorstelling van een Madonna.

6 x 16,5 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

215a BAKJE. XVe of XVIe eeuw.

Komvormig met platte rand en lip.

Merken: op de rand, hamer.

Hoogte 3,6 cm. Diameter 19,5 cm.

J. H. Guillot.

216 BAKJE. XVe of XVIe eeuw.

Komvormig met umbo en platte rand en lip.

Merken: op de rand, drie maal een klimmende leeuw, gotische M.

Hoogte 3 cm. Diameter 19,4 cm.

A. J. G. Verster.

- 222 P APKOM. Delft. XVIe eeuw.

Smalle rand. Huismerk in het midden: P.B.

Merken: op de rand schild met W.F. en stadswapen Delft. Hoogte 4,3 cm. Diameter 16,5 cm.

Museum Boymans, Rotterdam.

- 223 TWEE BAKJES. XVIe eeuw.

Diep plat met umbovormige bodem. Brede, platte rand met opstaande band.

Merk: gekroonde hamer op de rand; onder de bodem afgesleten driepasmerk.

Diameter 16,7 cm.

A. J. G. Verster.

- 224 BRANDEWIJNKOM. Rotterdam. XVIe eeuw.

Wijd uitlopend met platte rand, aan het uiteinde omgebogen. Aan de rand twee platte klaverbladvormige oren.

Merken: op het oor het stadswapen van Rotterdam en M.L. Hoogte 4 cm. Diameter rand 16 cm.

J. H. Guillot.

- 225 BAKJE. Eerste helft XVIe eeuw.

Komvormig met platte rand, aan de onderzijde van een lip voorzien. Opgegraven te Egmond.

Diameter 20,6 cm.

Stedelijk Museum, Alkmaar.

- 226 BAKJE. Delft. Eerste helft XVIe eeuw.

Komvormig met smalle, platte rand. Opgegraven te Egmond.

Merk: op de rand, het stadswapen van Delft.

Diameter 20,7 cm.

Stedelijk Museum, Alkmaar.

- 227 BAKJE. Eerste helft XVIe eeuw.

Komvormig met licht gewelfde bodem en licht hellende rand.

Merken: op de rand een gekroonde T en een stadswapen. Opgegraven te Egmond.

Diameter 20,8 cm.

Stedelijk Museum, Alkmaar.

- 228 P APKOM. Rotterdam. Tweede helft XVIe eeuw.
Geprofileerde rand en twee klaverbladvormige, horizontaal liggende oren.
Merken: op het oor gekroonde roos met Y.F. (Ysbrandt Fransz. $\pm$ 1580) en het wapen van Rotterdam.
Gevonden te Delfshaven.
Hoogte 4,5 cm. Diameter 16 cm.
Museum van Oudheden, Rotterdam.
- 229 BRANDEWIJNKOM. Einde XVIe eeuw.
Op standring een gebogen kom met rand voorzien van twee palmetvormige oren.
Merken: op het oor gekroonde roos met W.I.
Hoogte 4,5 cm. Diameter rand 14,5 cm.
J. H. Guillot.
- 230 BRANDEWIJNKOM. Leiden. Omstreeks 1600.
Op standring een zich naar boven verwijdend lichaam. Aan de rand twee platte, palmetvormige oren.
Merken: op de oren het stadswapen van Leiden met C.I., een bel met W.H.
Hoogte 5,9 cm. Diameter 4,8 cm.
J. H. Guillot.
- 231 BRANDEWIJNKOM. XVIIe eeuw.
Op holle hoge voet de kom met grote ajour bewerkte oren.
Merken: op het oor gekroonde roos met G.V. ter weerszijden P.C.
Hoogte 4,5 cm. Diameter kom 10,6 cm.
Stedelijk Museum, Nijmegen.
- 232 BRANDEWIJNKOM. XVIIe eeuw.
Op standring. Twee ajourbewerkte oren.
Hoogte 3,5 cm. Diameter 10,2 cm.
F. W. van der Haagen.

233 BRANDEWIJNKOM. XVIIe eeuw.

Op een holle, sterk ingesnoerde voet een cilindrisch naar boven iets verwijd lichaam, voorzien van twee voluutvormige oren, hagedissen voorstellend. Op de wand een ingegrifd floraal ornament; op de voet een cherubrand.

Merken: op de bodem een onduidelijk roosmerk met randschrift waaronder 1616; onderop H.T.

Hoogte 10,5 cm. Diameter 14 cm.

A. J. G. Verster.

234 PAPKOM. Straatsburg. Omstreeks 1700.

Met deksel. De kom glad, met twee cartouchevormige oren waarin een Mercurius onder een baldakijn. Het deksel heeft een knorrenrand en drie ovale medaillons temidden van lauwerkransen en drie bustes; in de medaillons mythologische taferelen. Het dekselhengsel bestaat uit twee G-vormige voluten.

Merken: onder op de bodem drie maal hetzelfde merk: engel met N.B. Eigenaarsinitialen L.W.B.

Hoogte 8 cm. Diameter mond 15 cm.

G. H. Leonhardt.

235 PAPKOMMETJE. Engeland? Begin XVIIIe eeuw.

Met op de bodem het medaillonportret van John Churchill, Hertog van Marlborough en het opschrift „I(hon) D(uke) Marlborough”. Op het deksel in flauw relief bovenaan twee geniën vasthoudend het medaillon van Queen Anne, de roos van Engeland en distel van Schotland; hieronder een zittende vrouw met leeuw, schild en scepter tussen BRIT-TANNIA.

8 x 25 x 13,5 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

236 ETENSBAKJE. XVIIIe eeuw.

Bakje met twee oren en zich verwijdende rand; licht gewelfd deksel met drie omgekeerde pootjes.

Merken: onderop de bodem en op het deksel engeltje met A.V.

Hoogte 8 cm. Diameter voet 10 cm.

*Museum van het Provinciaal Genootschap,
's-Hertogenbosch.*

LEPELS

237 LEPELS. XVIe, XVIIe of XVIIIe eeuw.

Collectie van 17 stuks, allen verschillend; meest teruggaand op zilvervormen.

H. J. E. van Beuningen.

238 LEPEL. Omstreeks 1600.

De geprofileerde steel is met een driehoekige verdikking verbonden aan de langwerpige bak.

Merken: op het uiteinde van de steel een wapenschildje.

Lengte 14,5 cm.

G. H. Leonhardt.

239 LEPEL. Duitsland. XVIIe eeuw.

Met olijfvormige bak en met bewerkt uiteinde. Op het platte deel der steel de tekst: „Drinck und et Got nicht v-geſt” binnen parelrand, aan de binnenzijde der bak gemerkt met letters H.W. waarboven kroon.

Lengte 16,5 cm.

J. W. Beumer.

240 SERIE LEPELS. XVIIIe eeuw.

Ronde bak met platte steel.

Merken in de bak, verschillend.

Middellijn bak 6 cm.

E. H. Kramer.

241 SOEPLEPEL. XVIIIe eeuw.

Zeskante steel eindigend in een gebogen, met acanthus geornamenteerd houten handvat.

Merken: op de steel, grotendeels onleesbaar.

Lengte 28 cm.

E. H. Kramer.

242 DRIEDELIG BESTEK. XVIIIe eeuw.

In lederen schede. De grepen van mes en vork versierd met braammotief in reliëf op houten inleg; messenslijper met langwerpige geprofileerde greep.

Lengte 24 cm.

J. Dirven.

PELGRIMSTEKENS ENZ.

243 PELGRIMAGE-SOUVENIRS. XIIIe, XIVe, XVe en XVIe eeuw.

Pelgrimsfluitjes, knopen, gespen.

Pelgrimsampullen, bestemd voor het meenemen van heilige aarde of andere reliquieën van bedevaartplaatsen.

Pelgrimsbelletjes enz.

Heiligenfiguurtjes, pelgrimsinsignes en andere voorwerpen, meegenomen uit bedevaartplaatsen.

Crucifixen, ring, pelgrimschoortje.

Afb. 10.

A. J. G. Verster.

244 PELGRIMSFLESJE. XVe eeuw.

Tin-lood-legering. In de vorm van een veldfles met twee draagoren. Versierd met een dubbele adelaar en onontcijferbare gothische letters. Opgegraven te Egmond.

Hoogte 5 cm.

Stedelijk Museum, Alkmaar.

245 FRAGMENT VAN EEN TINNEN VOORWERP.

XVe eeuw.

Een dikke ring versierd met opgesoldeerde, vegetabele ornamentjes, gaat over in een holle rand waarin zich een ronde opening bevindt. Versierd met drie wapentjes en, in gothische letters, de namen der Drie Koningen: Caspar, Melchior en Balthasar. Opgegraven te Egmond.

Diameter 6 cm.

Stedelijk Museum, Alkmaar.

246 DRIE HEILIGENBEELDJES. XVIe eeuw.

St. Anthonius abt, St. Anthonius met het Christuskind en de H. Franciscus met het Christuskind.

Hoogte 5,3 cm.

A. J. G. Verster.

247 GESP. XVIIIe eeuw.

In een vierpas de voorstelling van de Zondeval in middel-eeuws costuum, links Eva, rechts Adam, in het midden de Wereldboom. Fraai voorbeeld van volkskunst, die gebruik maakt van veel oudere vormen. Opgegraven te Egmond.

5,5 x 5,5 cm.

Stedelijk Museum, Alkmaar.

PLAKKEN, BORDEN, SCHOTELS

248 PLAKJE. Nederland. Omstreeks 1400.

In de Middeleeuwen werden deze als bord gebruikt. Schijfvormig. Zes huismerken ingegrift. Gevonden op het Huis te Merwede, verwoest in 1421.

Diameter 13 cm.

Gemeente Dordrecht.

249 PLAKJE. XVe eeuw.

Als nr. 254.

Merken: levensboom, hamer en gothische I.B.(?).

Lengte 16 cm. Breedte 11 cm.

J. H. Guillot.

- 250 PLAKJE. Omstreeks 1500.
Met verzwaarde, ingegroefde rand.
Opgegraven te Rotterdam.
Merken: a. schild, beladen met keper; b. stadswapen Rotterdam; c. letter D (gothisch).
Diameter 14,8 cm.
 Afb. 15. *Museum Boymans, Rotterdam.*
- 251 PLAKJE. XVe of XVIe eeuw.
Als nr. 254.
Lengte 15,4 cm. Breedte 10,4 cm.
Stedelijk Museum, Alkmaar.
- 252 PLAKJE. XVe of XVIe eeuw.
Als nr. 254.
Lengte 16,7 cm. Breedte 11 cm.
Stedelijk Museum, Alkmaar.
- 253 PLAKJE. XVIe eeuw.
Vierhoekig, met opstaand randje.
Merk: gekroonde roos.
15 x 17,5 cm. *A. Cornelius.*
- 254 PLAKJE. Rotterdam. XVIe eeuw.
Met opstaand randje. Op de onderzijde een huismerk.
Merken: op de bovenzijde een gekroond merk en het stadsmerk van Rotterdam.
11,5 x 16 cm. *Museum Boymans, Rotterdam.*
- 255 PLAKJE. XVIe eeuw.
Als nr. 254.
Merken: drie, o.a. roosmerk en wapenschild met sleutel.
Onderop ingekrast: 1566.
Opgegraven in de abdij te Egmond.
Lengte 8,6 cm. Breedte 6,4 cm.
Stedelijk Museum, Alkmaar.

256 SCHOTELTJE. XVe eeuw.

Komvormig met smalle rand, waarop drie merken: a. stads-wapen Rotterdam; b. gekroond meesterteken met onleesbare gothische letter; c. geometrische figuur het nr in de serie vertolkend. Op de achterzijde: geometrische figuur: rozet. Gevonden in de bodem van Rotterdam.

Hoogte 3,8 cm. Diameter voet 16 cm.

B. de Kock.

257 SCHOTEL. XVe eeuw.

Als nr. 256.

B. de Kock.

258 SCHOTELTJE. XVIe eeuw.

Met brede vlakke rand en enigszins gewelfd plat. Gemerkt met twee gothische schildjes, waarop I en M, waartussen een roos (?). Van hoog loodgehalte.

Diameter 14,7 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

259 ROND GOTHISCH BORDJE. XVIe eeuw.

Geheel vlak, met smal opstaand randje. Gemerkt in gothische letters q.i., gekroonde hamer en huismerk.

Diameter 15,5 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

260 BORDJE. Rotterdam. XVIe eeuw.

Vlakke rand en bodem.

Merken: in de rand twee merken, één meesterkeur met de gothische letters C.R., en het stads-wapen van Rotterdam.

Diameter 13,5 cm.

H. J. E. van Beuningen.

261 BORD. XVIe eeuw.

Holle rand, gewelfde bodem.

Merken: op de rand het gekroonde hamermerk, daarnaast het wapen van het geslacht Mathenesse. Opgegraven in de ruïne Mathenesse, Schiedam.

Diameter 20 cm.

Gemeentemuseum, Schiedam.

262 BORDJE. XVIe eeuw.

Sterk uitgeholde bodem om umbo met platte rand met hoog profiel. Aan de onderzijde is duidelijk de hamerslag zichtbaar.

Merk: gekroonde hamer op de rand, drie huismerken.

Diameter 18 cm.

H. J. E. van Beuningen.

263 BORDJE. XVIe eeuw.

Met opgeklopte rand, waarlangs een omgebogen lip. Onderop eigenaarsinitialen (onduidelijk).

Hoogte 4,5 cm. Diameter 22 cm.

Gemeentemuseum, Nijmegen.

264 BORDJE. Begin XVIe eeuw.

Diepe kom en brede platte rand met een lip aan de onderzijde.

Merken: op de rand, hamer.

Diameter 20,6 cm.

J. H. Guillot.

265 SCHOTEL. Eerste helft XVIe eeuw.

Met platte rand, aan de onderzijde voorzien van een lip. Opgegraven te Egmond.

Diameter 31,3 cm.

Stedelijk Museum, Alkmaar.

266 SCHOTELTJE. Einde XVIe eeuw.

Diepliggend plat, opstaand randje.

Merk: op de rand gekroonde roos.

Diameter 15,3 cm.

A. Cornelius.

266a SERIE VAN VIJF MINIATUUR-SCHOTELTJES.

XVIIe eeuw.

Merken: roosmerk op één stuk, stadswapen op een ander.

Diameter 4 cm tot 12 cm.

Afb. 19.

A. J. G. Verster.

267 SCHOTELTJE. Neurenberg. XVIe eeuw.

Geheel gehamerd, met smalle rand eindigend in een opstaande profilering. De achterzijde door corrosie aangetast. Gemerkt onder een kroon met Neurenbergs stadswapen en op een schildje het monogram C.M., benevens het hamertje.

Diameter 14,8 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

268 BORDJE. Neurenberg. Tweede helft XVIe eeuw.

De zeer platte bodem is versierd met een medaillon van vlechtband en rankmotieven in een bladrand; de platte rand met doorlopend vlechtband- en rankornament.

Diameter 21,5 cm.

Afb. 21.

G. H. Leonhardt.

269 TEMPERANTIA-SCHOTEL MET KAN. Frankrijk.

François Briot. Omstreeks 1585—1590.

Rond de umbo, met de voorstelling van de Matigheid, vertoont de bodem de Vier Elementen in ovalen, gescheiden door hermen temidden van rolwerk. Op de rand in ovalen, gescheiden door figurale motieven in rolwerk, de Zeven Vrije Kunsten onder aanvoering van Minerva. Aan de rugzijde het medaillonportret van Briot.

De kan met eivormige buik, rustend op een platte voet en korte stam, heeft een nauwe hals, die overgaat in een platte tuit. Het oor is omgekeerd S-vormig en versierd met een vrouwelijke herme. De uit drie geledingen opgebouwde buik vertoont grotesken en drie ovalen waarin Geloof, Hoop en Liefde. Onder de tuit een mascaron.

Gemerkt op de hals bij het hengsel F.B.

Schotel diameter 45 cm. Kan hoogte 30 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

- 270 SIERSCHOTEL. Neurenberg. Albrecht Preissensin.
Omstreeks 1570—1580.

Uitgeëtste vorm met in de umbo de voorstelling van de Verrijzenis en op de rand de Twaalf Apostelen, gescheiden door engelenkopjes omgeven door ornament. Het onbewerkte gedeelte tussen rand en umbo gerepareerd, waardoor in de welving een scherpe kant is ontstaan.

Gemerkt op de rand met Neurenbergs stadswapen, waarin de letter A.

Diameter 35,5 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

- 271 SIERSCHOTEL. Neurenberg. Hans Zatzer.
Omstreeks 1590—1600.

Met onbewerkte gewelfde umbo. Hij wordt versierd door verschillende sierlijsten en twee banden met ranken, waarvan de binnenste vogels en insecten vertonen. De rand is versierd met geperste staafjes. De aanzet van de rand gerepareerd.

Gemerkt met Neurenbergs stadswapen, waarin H.Z. en op de rand W.S. Op de achterzijde later initialen van de eigenaar G.B.S. aangebracht. De gietvormen van W.S.

Diameter 26,2 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

- 273 SIERBORD. Neurenberg. Einde XVIe eeuw.

De gehele versiering in laag reliëf. Een medaillon voorstellende het Laatste Oordeel met randschrift: „Kommt Heer ir genbenedeiten in meines Vaters Reich und darnach wird er zu den andern sagen geht hin ihr Vermalededen in hellische Feier”. Op de rand zes taferelen uit het leven van de Verloren Zoon, gescheiden door ovalen, waarin afwisselend een bloemvaas en een mascaron te midden van rolwerk.

Onder op de rand een wolfsangel met ter weerszijde I.T. en een gekroond wapen, waarin een vogel, en omgeven

door twee lauriertakken, de letters I.C. en het jaartal 1726. Nicolaas Horchheimer, 1561, meester in Neurenberg, † 1583.

Diameter 39 cm.

A. J. G. Verster.

274 BORDJE. Omstreeks 1600.

Met brede platte rand, die is versierd met acht medaillons, waarin respectievelijk de voorstelling der marteling van St. Cassianus en het wapen van Philips Barthme Vischer van Rosenburg. Hier tussen ingestempelde palmetten en sterren.

Merk: onderop griffioen met kan en I.S.T.

Diameter 21,5 cm.

Afkomstig uit de verz. Figdor, Wenen.

Mr. J. W. Frederiks.

275 BORDJE. Nederland (?). XVIIe eeuw.

Aan de voorzijde op de rand in zig-zag-gravure gegraveerd met Hebreeuwse tekst, aan de achterzijde onleesbaar merk.

Diameter 14 cm.

J. W. E. Beumer.

276 BORD. Nederland. XVIIe eeuw.

Aan de achterzijde gemerkt met klimmende leeuw in paelrand, letters P.A. en 1696 en gekroonde roos met letters P.A.

Diameter 23 cm.

J. W. E. Beumer.

277 SCHOTEL. Eerste helft XVIIe eeuw.

Om een umbo een zuiver bolsegment overgaande in een platte, flauw naar boven uitbuigende rand. Op de rand drie maal ingeslagen het wapen van Prins Maurits, wat de veronderstelling wettigt dat het stuk uit het huishouden van deze prins afkomstig is.

Merk: op de rand gekroonde roos met I.D.

Diameter 38,8 cm.

Museum Het Prinsenhof, Delft.

278 SCHOTEL. XVIIe eeuw.

Smalle geprofileerde rand. In het midden een ingegrift wapenschild.

Merken: onderkant rand: Jean Antoine Charton 1609, met gekroonde F.

Hoogte 2,7 cm. Diameter 50 cm. G. H. Leonhardt.

279 SCHOTEL. Frankrijk. XVIIe eeuw.

Met geprofileerde rand. Op de rand aan de voorzijde gegraveerd wapen, aan de achterzijde gemerkt met een door palmtakken omgeven kan, gekroond door kroon met drie fleurs de lys, waarboven naam (onleesbaar); rand aan de achterzijde door hameren versterkt.

Diameter 38 cm.

Voorheen collectie Houben, Den Haag.

J. W. E. Beumer.

280 SCHOTEL. Nederland. XVIIe eeuw.

Met geëtste en gegraveerde voorstelling van een slag bij Gibraltar; inschrift „Ontmoeting van Pieter Willemszoon Verhoef met Don Juan d'Alvarez in de Baaye van Gibraltar, in de Ogtend van den vijftwintigsten van Grasmaand 1607". Aan de achterzijde gemerkt met z.g. imitatiezilvermerk: „Engels Harttin", waaronder X, waaronder vier schildjes in een waarvan de naam „H. Aaltsz" (klokkengieter te Amsterdam?). De rand aan de achterzijde door hameren versterkt.

Diameter 35,5 cm.

J. W. E. Beumer.

281 SCHOTEL. Vermoedelijk Frankrijk. XVIIe eeuw.

Aan de achterzijde gemerkt met twee gelijke merken: roos omgeven met palmtak, het geheel gekroond. Aan de achterzijde op rand en bak door hameren versterkt.

Diameter 55,5 cm.

Voorheen collectie Houben, Den Haag.

J. W. E. Beumer.

282 TEMPERANTIA-SCHOTEL. Neurenberg. XVIIe eeuw.

Rond de umbo, met de voorstelling van de Matigheid, vertoont de bodem de Vier Elementen, gescheiden door hermen temidden van rolwerk. Op de rand de Zeven Vrije Kunsten, onder aanvoering van Minerva in ovalen, gescheiden door mascarons temidden van rolwerk. Van onderen in de umbo het medaillonportret van Enderlein met het randschrift: Sculpebat Casbar Enderlein.

Merken: roosmerk met I.H.

Enderlein leefde van 1560—1633, in Neurenberg. De schotel is ontstaan in 1611.

Diameter 46 cm.

A. J. G. Verster.

283 SCHOTEL. XVIIe eeuw.

Zeer brede platte rand, waarin gegrift een wapen met helm, helmteken en helmkleed; hierboven 1613.

Merk: roos en kroon.

Diameter 49 cm.

Mr. J. Schretlen.

284 BORDJE. Neurenberg. XVIIe eeuw.

Met relief-versiering. De bodem wordt gevormd door een medaillon, voorstellende Noachs offerande; onderschrift: „Noe gieng aus der Arch getrost opperdt Gott 1619”. Op de rand vier ovale medaillons met voorstellingen van de schepping van Eva, het Paradijs, de Zondeval en de Verdrijving uit het Paradijs; hiertussen ranken in vazen.

Merk: op de rand een wapen, gedeeld, met halve adelaar en B.O.

Diameter 17,5 cm.

G. H. Leonhardt.

285 BORD. Begin XVIIe eeuw.

Op de gebombeerde bodem een medaillon met band- en rankornamenten; dezelfde versiering doorlopend op de platte rand. Randschrift: „Sag Gott dem Herrn Lob und danck umb sein Speis und umb sein Tranck und umb alle seine Wolthat die er dir alczzeit bewiesen hat. Der Bauch nimbt allerley Speis zu sich doch ist seine besser dann die annder“.

*Merk: op de rand met A.V. . . . Eigenaarsinitialen I.P.M.
Diameter 29,5 cm.*

G. H. Leonhardt.

286 BORDJE. Eerste helft XVIIe eeuw.

De brede platte rand is versierd met een doorlopend floraal ornament in relief. Op de onderzijde van de rand de initialen G.P.

Diameter 8,6 cm.

G. H. Leonhardt.

287 BORDJE. Neurenberg. Eerste helft XVIIe eeuw.

Met relief-versiering. Op de bodem een medaillon met de Sultan van Turkije te paard, met opschrift. Op de platte rand zes ovale medaillons met de de Turken bestrijdende vorsten; hiertussen, op gezande grond een grotesk ornament omgeven door rolwerk.

Merk: op de rand een wapen, gedeeld met halve adelaar en B.O.

Diameter 9 cm.

Afb. 21.

G. H. Leonhardt.

288 SCHOTEL. Omstreeks 1650.

*Rond de umbo, met wapenschild in het midden een ingegrifte rand met boogjes en pijnappels. De rand versierd met bloemmotieven en knorren. Achter op de rand I.B.
Hoogte 2,5 cm. Diameter 46 cm.*

G. H. Leonhardt.

289 GROOT BORD. XVIIe eeuw.

De iets schuin oplopende rand is met profileringen omzoomd.

Merken: op de rand lopende leeuw, gekroonde dierenkop, gothische I, gothische F.

Diameter 65,5 cm.

J. Dirven.

290 SCHOTEL. Frankrijk. XVIIe eeuw.

Met brede oplopende platte rand, eindigend in touw-motief. In het midden ingegrift wapenschild.

Merken: onderkant rand; om kop Anthoine Morant.

Hoogte 3,5 cm. Diameter 52 cm.

G. H. Leonhardt.

291 SCHOTEL. XVIIe eeuw.

Met brede platte rand en lip.

Merken: Gekroonde roos met I.L.P.

Hoogte 2,5 cm. Diameter 34,5 cm.

J. H. Guillot.

292 SCHOTEL. XVIIe eeuw.

Ondiepe schotel met grote umbo en brede, platte rand.

Merken: onder op de rand gekroonde roos met in de kroon H.H.; stadswapen met H.H. Op de rand een weggepoetst engelmerk.

Diameter 42 cm.

Dienst voor Schone Kunsten, 's-Gravenhage.

293 OMBILICSCHAAL. XVIIe eeuw.

Brede, platte rand, waarop gegrift: CLAS KNOPF D.A. 1662.

Merken: een bloem en SP 3R, dubbele adelaar.

Diameter 39,5 cm.

Mr. J. Schretlen.

- 294 SCHOTEL. XVIIe eeuw.
Brede, holle platte rand en lichtgewelfd middenvlak. Op de rand is een wapen ingegrift met ter weerszijde de letters W en S.
Merken: aan de onderzijde van de rand gekroonde roos met 1690 en W.A., een dolfijn met 1690 en W.A.
Diameter 49,5 cm.
 Mr. J. W. Frederiks.
- 295 EEN PAAR PLATTE BORDEN. Z.g. Kardinaalsborden. Duitsland ? Omstreeks 1700.
Met brede rand, waarop een wapen gegraveerd is.
Gemerkt met gekroonde roos en engel, beide voorzien van I.F.
Diameter 15 cm.
 Rijksmuseum, Amsterdam.
- 296 SCHAAL. Italië. Omstreeks 1700.
Met gegolfde rand.
Ongemerkt, met geëtste en gegraveerde voorstelling van een beleg; inschrift: „Difese de Brescia 1438”.
Diameter 53,5 cm.
 J. W. E. Beumer.
- 297 COUPE. XVIIIe eeuw.
Op een hoge, holle, geprofileerde voet een korte baluster-vormige stam met vrij platte schaal.
Merk: op de schaal gekroonde roos met H.V.D.L.
Hoogte 11,5 cm. Diameter schaal 21,4 cm.
 Museum Lambert van Meerten, Delft.
- 298 SCHOTEL. Engeland. XVIIIe eeuw.
Met geprofileerde rand.
Merken: boven en onder op de rand, imitatie zilvermerken; verder drie merken w.o. gekroonde roos met „Londen”.
Diameter 66,3 cm.
 J. Dirven.

299 PANNEKOEKENBORD. Midden XVIIIe eeuw.

Verhoogd middengedeelte, rand gelobd.

Merk: onderop engeltje, bloktin, Jan van der Pol.

Diameter 41 cm.

H. P. Titsingh.

300 SCHOTEL. XVIIIe eeuw.

Met rand aan het uiteinde met omgebogen lip. Versierd met een cartouche met bloemen, met de ingegrifte figuur van de Heilige Barbara. Links de letters IVB, DDV, CDG en rechts IVB, ADV, HVS en onder S. Barbara IS, 1785.

Merken: aan de achterzijde, roos en engeltje.

Hoogte 3,5 cm. Diameter 48 cm.

*Museum van het Provinciaal Genootschap,
's-Hertogenbosch.*

STADSKANNEN

301 STADSKAN. XVIe eeuw.

Op hoge, geprofileerde voet een stam met schijfvormig lichaam, waarop schild met het wapen van Nijmegen. Hoge, met profielbanden voorziene hals; sterk geprofileerde deksel, bekroond met leeuw als schildhouder van het stadswapen. Vraagtekenvormig oor, gevormd als langge-rekte dolfijn. Volgens de overlevering vervaardigd ter ere van het bezoek van Keizer Karel V en zijn zuster Maria van Hongarije in 1546.

Hoogte 70 cm.

Afb. 18.

Gemeentemuseum, Nijmegen.

302 TWEE STADSKANNEN. XVIe eeuw.

Op hoge, geprofileerde platte voet, stam met bolvormig lichaam, slanke hals, eindigend in een uitkragende rand. Bolvormig deksel met knop, verbonden met eenkakig scharnier aan het oor. Rust met twee eikels.

Hoogte 54 cm. Diameter voet 19,5 cm.

Museum Fléhite, Amersfoort.

303 STADSKAN. XVIe eeuw.

Als nr. 302. Sierlijk model. Op de hals, schild met het wapen van Enkhuizen, gedragen door de stedemaagd. Op het deksel flesvormige bekroning met lob. Oor in de vorm van een zeeslang.

Merken: op het deksel, ankerkruis en M.

Hoogte 70 cm. Diameter 21,7 cm.

Gemeente Enkhuizen.

304 PSEUDOKAN. XVIe eeuw.

Kan gegoten om een houten kern. Van ongeveer dezelfde vorm als nr. 303. IJzeren oor in vraagteken vorm.

Hoogte 78 cm. Diameter 22 cm.

Gemeente Enkhuizen.

305 TWEE STADSKANNEN. XVIe eeuw.

Als nr. 302. Slanker van vorm. Op het deksel bekroond door een dubbele baluster. Oor in de vorm van een dolfijn, eindigend in een krulstaart met vegetabel ornament in de krul.

Ingegrift wapen van Hoorn op de buik.

Merk: op het deksel, gekroonde roos.

Afb. 20.

Westfries Museum, Hoorn.

306 TWEE STADSKANNEN. XVIe eeuw.

Als nr. 302, doch met een puntvormige bekroning. Op de romp een gevierendeeld schild, het wapen van Schoonhoven.

Hoogte 61 cm. Diameter voet 20 cm.

Gemeente Schoonhoven.

307 TWEE STADSKANNEN. Oudewater. XVIe eeuw.

Als nr. 302. Wat sierlijker van vorm en door een liggende draak be kroond.

Merken: in het deksel, stadswapen Oudewater en gekroonde X erboven.

Hoogte 58 cm. Diameter voet 22 cm.

Gemeente Woerden.

308 STADSKAN. Den Bosch. 1630.

Als nr. 302. Met hoge holle voet. Op de hals het wapen van 's-Hertogenbosch. Vraagtekenvormig oor, als baluster gevormd met palmetbladen. Deksel ontbreekt.

Merken: in de bodem, stadswapen Den Bosch en H, Maltheser kruis, letters H.R.

Hoogte 63,5 cm. Diameter 21,8 cm.

Gemeente 's-Hertogenbosch.

309 TWEE STADSKANNEN. Derde kwart XVIIe eeuw.

Het eivormig vat wordt gescheiden van de gewelfde voet door een brede geprofileerde stam. De lange smalle hals, eveneens met een profiel, draagt het gewelfde deksel. Het vraagtekenvormig oor wordt gevormd door een slang. Geverfd of gevernist.

De zeven nog bestaande stadskannen zouden ontworpen zijn door de architect van het voormalig stadhuis te Amsterdam, Artus Quellinus. Gemerkt op het oor met gekroonde roos en de letters B. of P.H.

Hoogte 76 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

TABAKSPOTTEN

310 TABAKSPOT. XVIIIe eeuw.

Cylindervormig, versierd met twee knorranden. Het deksel met concave rand en bladmotief, bekroond door een Januskop.

Merken: vier onleesbare op de bodem.

Hoogte 8,5 cm. Diameter 12,5 cm.

F. W. van der Haagen.

311 TABAKSPOT. XVIIIe eeuw.

Vierkant, met afgeschuinde hoeken. De wanden naar boven toe gewelfd, voorzien van profielen. Rust op vier steuntjes. Deksel met vaasvormige knop.

Merk: onderop de bodem, engeltje met gekroonde X.

Hoogte 14,5 cm. Diameter 12,2 cm.

F. W. van der Haagen.

312 TABAKSPOT. Eerste helft XVIIIe eeuw.

Het grondvlak bestaat uit een rechthoek, waarvan de korte zijden zijn uitgebogen. De gebombeerde wanden zijn versierd met knorren en festoenen. Het geprofileerde, ietwat bolle deksel wordt bekroond door een vaas.

Merken: vier op de bodem, waarvan één met een bel.

Hoogte 13 cm. Lengte voet 14 cm, breedte 8 cm.

F. W. van der Haagen.

313 TABAKSPOT. Midden XVIIIe eeuw.

Vierkant, met afgeschuinde, gegolfde hoeken. De wanden zijn van onderen gewelfd, het deksel in het midden verhoogd en bekroond door een vaas. De vier pootjes in rocailleform, evenals het ornament langs de onderrand.

Merk: onderop de bodem, engel, waaronder Oak.

Hoogte 14 cm. Lengte 13 cm. Breedte 13 cm.

F. W. van der Haagen.

314 TABAKSPOT. Tweede helft XVIIIe eeuw.

Getorst bolvormig lichaam, gecompleteerd door deksel met knop. Op de wand versierd met zonnebloem. De voetjes bestaan uit bloemetjes.

Merken: onder op de bodem, initialen en 1751.

Hoogte 16,5 cm.

F. W. van der Haagen.

315 TABAKSPOT. Tweede helft XVIIIe eeuw.

Getorst bolvormig lichaam, gecompleteerd door deksel met knop. Rust op drie pootjes in de vorm van roosjes.

Merken: op de onderzijde van de bodem, vier merkjes, waarvan drie leesbaar (leeuwen), waaronder AMSTERDAM.

Hoogte 17,5 cm. Diameter 13 cm.

E. H. Kramer.

316 TABAKSPOT. Tweede helft XVIIIe eeuw.

Het getorst bolvormig lichaam, gecompleteerd door deksel met knop, rust op vier uitgeschulpte voetjes.

Merk: op onderzijde van de bodem, engeltje met rand-schrift I.K.H. 1751.

Hoogte 16 cm. Diameter 12 cm.

F. W. van der Haagen.

317 TWEE TABAKSDOZEN. XVIIIe eeuw.

In gebruik bij de vroedschap van Zwolle. Laag cilindrisch met iets verbrede gewelfde voet. Op het deksel de voorstelling van een roker, waaronder het stadswapen Zwolle ingegraveerd.

Merken: op de bodem het engelenmerk en de letters H.A. Binnen in het deksel het jaartal 1796.

Hoogte 5,5 cm.

Overijsels Geschiedkundig Museum te Zwolle.

318 TABAKSPOT. Tweede helft XVIIIe eeuw.

Cylindervormig lichaam op geprofileerde holle, van boven sterk ingesnoerde voet. Deksel in het midden verhoogd, bekroond door vaas. Versiering van medaillons aan guirlandes en parelranden.

Merk: onderop de voet, engel met V.O.B.

Hoogte 19,5 cm. Diameter voet 10 cm.

F. W. van der Haagen.

319 TABAKSPOT. Derde kwartaal XVIIIe eeuw.

Rechthoekig met afgeschuinde, gegolfde hoeken en dakvormig deksel, bekroond door een vaas. De vier pootjes in rocaillevorm. Langs de onderrand ajour rococo-versiering.

Merken: I.B. 1770, vliegende engel, klimmende leeuw, vierde merk onleesbaar. Hieronder bloktin, boven het geheel X. Tweede merk: gevleugelde engel met randschrift I. Bruyning 1770.

Hoogte 15 cm. Lengte 14 cm. Breedte 10 cm.

F. W. van der Haagen.

320 TABAKSPOT. Einde XVIIIe eeuw.

Plat cilindervormig model op naar buiten gebogen voetrandje. Op het deksel medaillon met pijprokende man.

Voet- en dekselrand geribd.

Merk: op de bodem, vier onleesbare merken.

Hoogte 6 cm. Diameter 15 cm.

F. W. van der Haagen.

321 TABAKSDOOS. Einde XVIIIe eeuw.

Kistvormige doos met voet, afgesloten door geornamenteerde halfronde lijst. De vlakken zijn versierd met guirlandes in hoog relief. Deksel bekroond door een vaas.

Wit beschilderd met hier en daar resten van verguldsel.

Hoogte 16 cm. Lengte 14,5 cm. Breedte 11 cm.

Museum Fléhite, Amersfoort.

322 TABAKSPOTJE. Omstreeks 1800.

Cylindervormig lichaam op holle, van boven sterk ingesnoerde voet. Deksel met verhoogd middenstuk, eindigend in een knopje. Versiering van slingerband en parelranden. Hoogte 9 cm. Diameter voet 5 cm.

F. W. van der Haagen.

VELDFLESEN

323 VELDFLES. XIVE eeuw.

Op massieve ploegschaarvormige voetplaat een plat schijfvormig lichaam; bekervormige tuit en twee hoekige oren. Op de voorzijde puntig wapenschild; concentrische, ingegrifte cirkels op beide zijden. Hoogte 32 cm. Diameter lichaam 24 cm.

Afb. 11.

Ir. F. J. Philips.

324 VELDFLES. Omstreeks 1400.

Schijfvormig lichaam met holle en bolle wanden; kort mondstuk en twee vierhoekige hengsels. Op de voorzijde in een cirkelvormige omlijsting een gedeeld wapen. Hoogte 19,5 cm. Diameter lichaam 17,5 cm.

Ir. F. J. Philips.

325 VELDFLESJE. XVE eeuw.

Als nr. 324, doch onversierd. Onder op de bodem een onleesbaar merk. Hoogte 13 cm. Diameter lichaam 11 cm.

Gemeentemuseum, Nijmegen.

326 VELDFLES. Omstreeks 1500.

Vorm ongeveer als nr. 324. Op de bovenzijde van de uitspringende achterkant zijn twee rechthoekige oren bevestigd. Aan de voorzijde ingegrift I.O. in medaillon.

Hoogte 23 cm. Lengte voet 10,5 cm. Breedte 6,5 cm.

A. J. G. Verster.

327 WIJNFLES. XVIe eeuw ?

Bolvormig lichaam op voet met kelkvormige bals. Op de schouders twee hartvormige verdikkingen met ring, waaraan is bevestigd het rechthoekige ijzeren handvat. Aan de onderzijde van de romp een dito verdikking. Aan de voorzijde het ingegrifte wapen van Rhenen, omgeven door een krans. Bovenaan de romp gegrift G IIII.

Hoogte 28 cm. Diameter voet 17,5 cm.

Oudheidkamer, Rhenen.

328 VELDFLES. Tweede helft XVIIe eeuw.

Bolvormig met afgeplatte zijde, staande op geprofileerde voet; schroefdop op nauwe tuit; vier ringen om een riem door te trekken.

Hoogte 30 cm. Diameter voet 10 cm. Ir. F. J. Philips.

329 VELDFLES. Munchen. 1673.

Zeshoekig. Elke wand versierd met gebosseerde bloemen op een gezande ondergrond. Op het schroefdeksel een mascaroon met hengselvormig oor.

Merken: op het deksel, stadswapen Munchen en T.K. met 1673.

Hoogte 24 cm. Diameter 13,5 cm. G. H. Leonhardt.

330 VELDFLES. XVIIe of XVIIIe eeuw.

Buidelvormig lichaam op standring; de bals afschroefbaar, voorzien van schroefdop met ring, ijzeren hengsel.

Hoogte 43 cm.

Ir. F. J. Philips.

ZOUTVATEN EN SPECERIJBAKJES

331 ZOUTVAT. XVe eeuw.

Op gewelfde voet een cilindrische stam, waarop een halfbolvormig lichaam; half bolvormig deksel met hoge knop en tweekakig scharnier.

Hoogte 10 cm.

A. J. G. Verster.

332 ZOUTVAT. XVe eeuw.

Cylindervormig lichaam op voet met geprofileerde rand. Het platte deksel is met eenkakige dekselgreep aan het lichaam verbonden; rust in de vorm van twee op stelen staande van elkander afgebogen eikels.

Hoogte 6 cm. Diameter voet 6,5 cm.

A. J. G. Verster.

333 ZOUTVAT. Eerste helft XVIe eeuw.

Holle standring; het geheel in diabolovorm, licht gewelfd deksel met hoge knop; eenkakig eikelscharnier; op de binnenzijde van de bodem ingegoten rozet; op de onderzijde van de bodem medaillon met Grieks kruis en rand-schrift: Ave Maria gra(tia) ple(na).

Merken: op het deksel, gothische H; merk met kromstaf en . . . .

Hoogte 13,7 cm. Diameter voet 7,5 cm.

Ir. F. J. Philips.

334 ZOUTVAATJE. Rotterdam. XVIe eeuw.

Op afgeschuinde standring cilindrisch lichaam; afgeplat deksel, waarop zittende leeuw; eenkakig scharnier met palmet aan deksel verbonden; op de bodem stervormig medaillon.

Merken: stadswapen Rotterdam en gekroonde gothische P.

Hoogte 8 cm.

H. J. E. van Beuningen.

335 PEPER- EN ZOUTBUS. XVIe eeuw.

*Torenvormig van opbouw en samengesteld uit drie gele-
dingen, waarvan de onderste twee delen een komvormige
bovenbouw bezitten. Van het bovenste deel met strooier is
de basis afschroefbaar.*

Gevonden op Nova-Zembla. Ontstaan vóór 1596.

Hoogte 22,6 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

336 ONDERSTUK VAN PEPER- EN ZOUTSTEL.

XVIe eeuw.

Als boven.

Gevonden op Nova-Zembla. Ontstaan vóór 1596.

Hoogte 8,7 cm.

Rijksmuseum, Amsterdam.

337 ZOUTVAT. Omstreeks 1600.

*Driehoekig. Op drie leeuwenklauwen rust een met knorren
versierde bol geprofileerde rand, waarna een gladde ge-
holde rand uitzwenkt naar een tweede knorrenband, die
het platte bovenvlak omsluit. Het zoutvat als een halve bol
in het bovenvlak ingelaten. In de drie hoeken strik-orna-
menten.*

Zijde driehoek lengte 12 cm.

Afb. 22.

A. J. G. Verster.

338 ZOUTVAT. Omstreeks 1600.

Hoge, holle voet met cilindrisch lichaam.

Merk: onderop de bodem, gekroonde roos.

Hoogte 5 cm. Diameter voet 8 cm.

A. J. G. Verster.

339 ZOUTVAT. XVIIe eeuw.

Drieboekig op leeuwenpootjes, plint met blaasknorren, bolle rug met ter weerszijde van het ovale medaillon een guirlande en rand met knorren.

Hoogte 8 cm. Diameter 13,5 cm.

G. H. Leonhardt.

340 SPECERIJBKJE. XVIIe eeuw.

Op drie leeuwenpootjes rust een driezijdig lichaam, doorbroken met vegetabel ornament, omringend een ovaal, waarin een vogelfiguur met geopende wieken. In het platte bovenvlak zijn drie ronde vaatjes ingelaten.

Zijde driehoek 11 cm.

A. J. G. Verster.

341 DRIE ZOUTVATEN. XVIIe eeuw.

Op een holle, zich naar boven verjongende, geprofileerde voet rust een ronde kom.

Merk: uitgesleten roos met in de kroon H.I.V., hierboven X.

Hoogte 7 cm. Diameter 9,5 cm.

Verenigde Gast- en Proveniershuizen, Kampen.

342 ZOUTVAT. Begin XVIIe eeuw.

Standring zich verkroppend naar een lichaam, bestaande uit omgekeerde geknotte kegel. Onder de platte rand een ornamentrandje, dat zich herhaalt op het platte, bolle deksel, dat met een tweekakig scharnier aan het lichaam verbonden is. Het deksel wordt bekroond door een baluster-vormige knop.

Hoogte 9 cm. Diameter voet 5 cm.

A. J. G. Verster.

- 343 ZOUTSTROOIER. Omstreeks 1700.
Op drie voetjes, vermoedelijk Nederlands, versierd met zig-zag-gravure.
Hoogte 10 cm. J. W. E. Beumer.
- 344 ZOUTVAT. XVIIIe eeuw.
In de vorm van een schelp, op een omgekeerd lelievormige voet.
Hoogte 5 cm. Diameter voet 6,5 cm. A. J. G. Verster.
- 345 MOSTERDPOT? Begin XIXe eeuw.
Holle, geprofileerde voet met een sterke insnoering, waarop omgekeerd peervormig lichaam, eindigend in uitzwenkende bals. Omgekeerd schaalvormig deksel met in het midden een ronde opening. Tweekakige dekselgreep met hamervormige klauw, cirkelvormig oor, eindigend in een halve voluut.
Hoogte 13,8 cm. Diameter voet 7,8 cm. A. J. G. Verster.

Schilderijen-Restaurateur

F. J. P. v. d. EERDEN

REEUWIJK

Bodegraverstraatweg 67

Telefoon 272 (K 1829)

BLOM & VAN DER AA

BIJKANTOOR DEN HAAG
HOOG NIEUWSTRAAT 30 - TOURNOOIVELD
TELEFOON 11.58.20

Verzekeringen op elk gebied
Speciaal „all risks” verzekeringen voor
schilderijen en kunstwerpen

Wij verzekerden ook de inzendingen
op deze tentoonstelling

KUNSTHANDEL VAN
GEBR. DOUWES

GEVESTIGD 1805

OUDE EN MODERNE SCHILDERIJEN

ROKIN 46, AMSTERDAM

TEL.: 36200

Juweliers

PREMSELA & HAMBURGER

Anno 1823

Zag U onze grote inzending op de
Kunst- en Antiekbeurs?

Thans weer in onze beide zaken te bezichtigen!

Goud - Zilver - Juwelen
Antiek - Modern - Occasions

AMSTERDAM - Kloveniersburgwal 39, hoek N. Hoogstraat
DEN HAAG - Noordeinde 121

KUNSTHANDEL DENIJS

AMSTERDAM

Nieuwe Spiegelstraat 29-32
Telefoon 43258

Keizersgracht 567
Tel. 36431

BIJOUX — PORCELEIN

SCHILDERIJEN — ANTIQUITEITEN

*Bent U vermoeid tijdens, of na Uw bezoek
aan Museum het „Prinsenhof”,
komt U dan naar Café-Restaurant de*

„Prinsenkelder”

*voor een kopje thee, een verfrissing
of een lekker hapje.*

Via het Museum te bereiken. Ook ingang Schoolstraat 11.

Fa W. A. REYNDERS

Agent of the Royal Delft Ware Manufactory

„De Porceleyne Fles”

(since 1653)

TRADE MARKS

MARKT 45 — DELFT

Uitgebreide collectie tin
vervaardigd door:

Fa Meeuws & Zn. - Den Haag

Joan Dirven

ANTIQUAIR

Keizersgracht 15 - Eindhoven - Tel. 4889

OUD TIN

VAN DE 15e

TOT DE 18e EEUW

*Grootste collectie
in de lande*

academia

BOEKHANDEL

ANTIQUARIAAT

SINDE 1932

Boeken over Kunst - Boeken over Delft
Oude Gravures - Plattegronden - Stadsgezichten

OUDE DELFT 101-103 - DELFT - HOLLAND

Fa. F. J. PETERS

SPOORLAAN No. 5 — TILBURG

TELEFOON 3273 (K 4150)

IN- EN VERKOOP VAN
ALLE ANTIQUITEITEN

Zeer Oude Genever

Nieuw Rood

Fijne Likeuren

Advocaat

Simon Rijnbende & Zonen

SCHIEDAM

Anno 1793

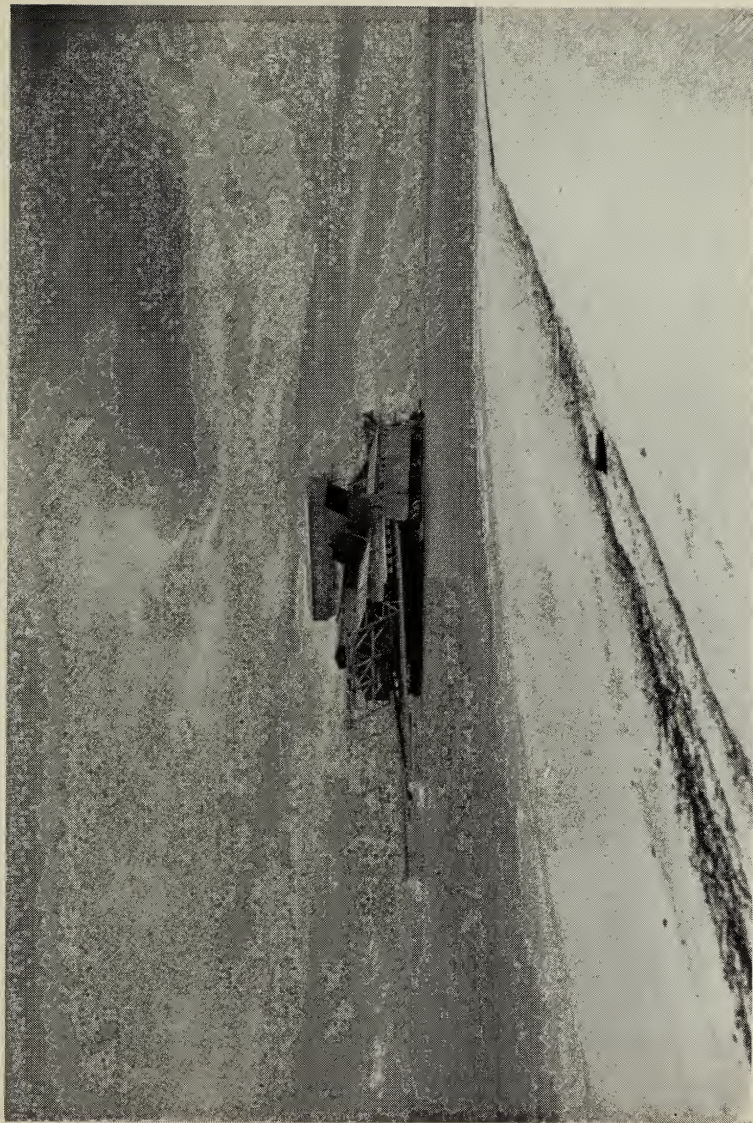
Afb. 1. Losspuiten van de grond door middel van een z.g. „Monitor”, onder een druk van 7—10 atm. (Billiton) — Foto Panorama.

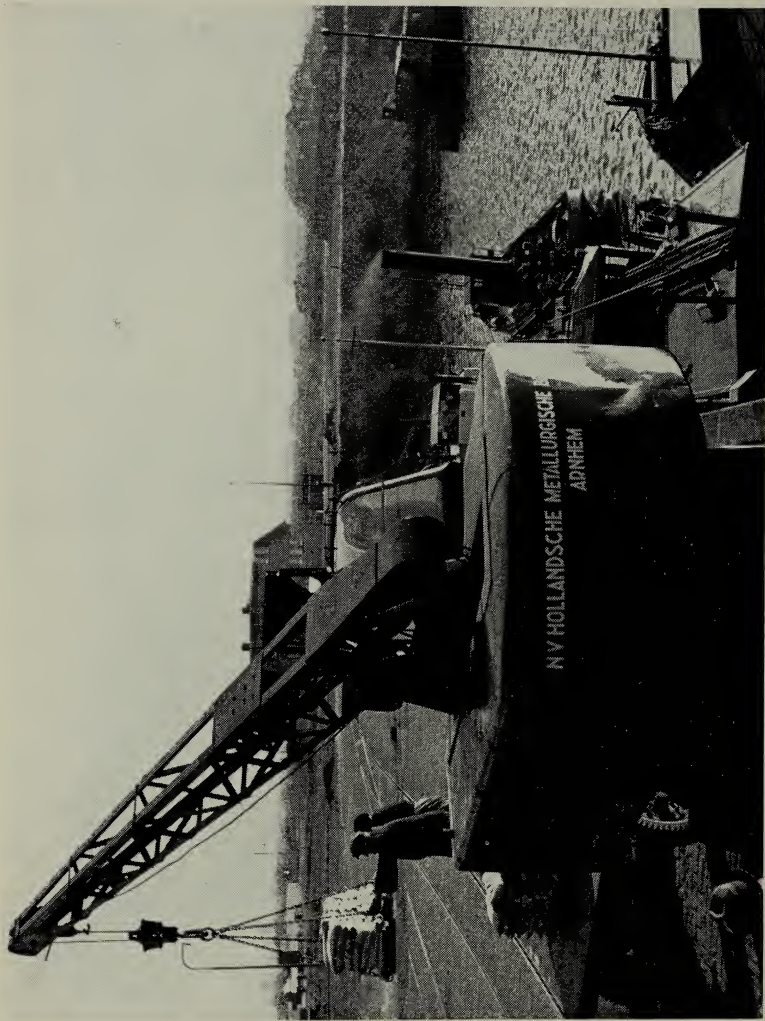

Afb. 2. Eindmontage van de tinbaggemolen „Kalmoa” (Billiton) — Foto Panorama.

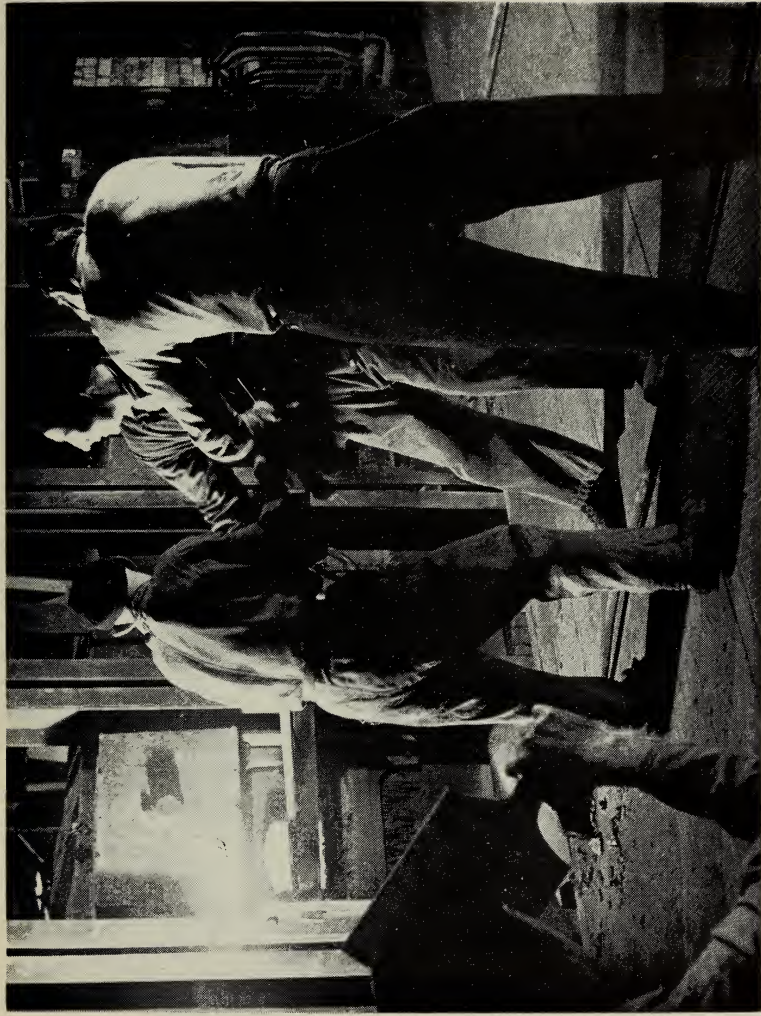

Afb. 3. Een tinbaggermolen voor de kust in bedrijf (Billiton) — Foto Panorama.

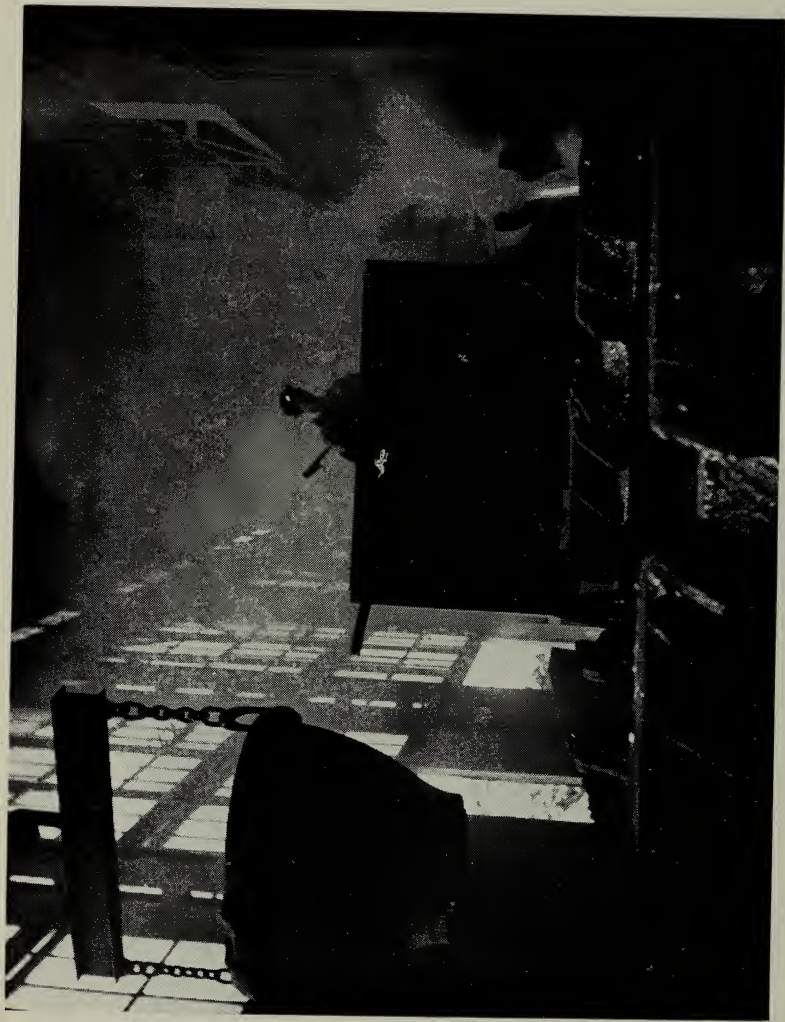
Afb. 4. Uitlading van zakken tinerts bij de fabriekshaven na aankomst van de lichters uit Rotterdam (H.M.B.-Arnhem) — Photon Press.

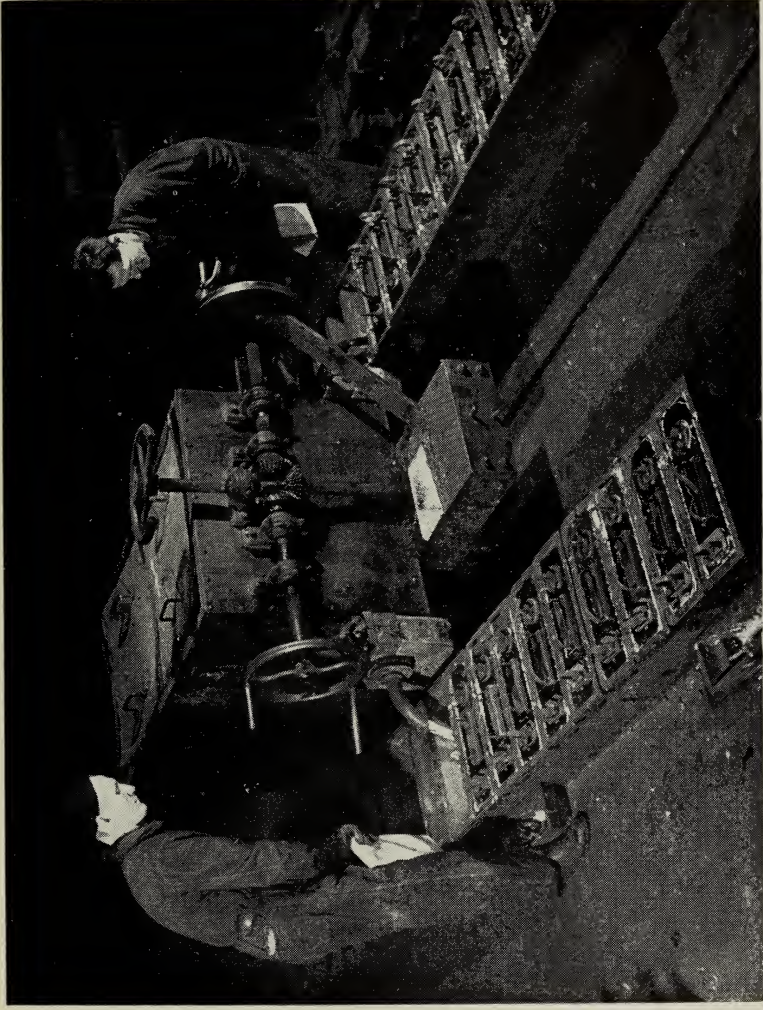

Afb. 5. Puddelen in een vlamoven, waar tin in gesmolten wordt
(H.M.B.-Arnhem) — Photon Press.

Afb. 6. Aftappen van tin uit een vlamoven (H.M.B.-Arnhem) — Photon Press.

Afb. 7. Gieten van tin in vormen (H.M.B.-Arnhem) — Photon Press.

Afb. 8. Afwegen van partijen in het tinmagazijn (H.M.B.-Arnhem) — Foto Renes.

Afb. 9. Het gieten van het tin in de vorm.

Afb. 10. Pelgrimsdraagtekens, XIVE en XVe eeuw.
Cat. nr. 243.

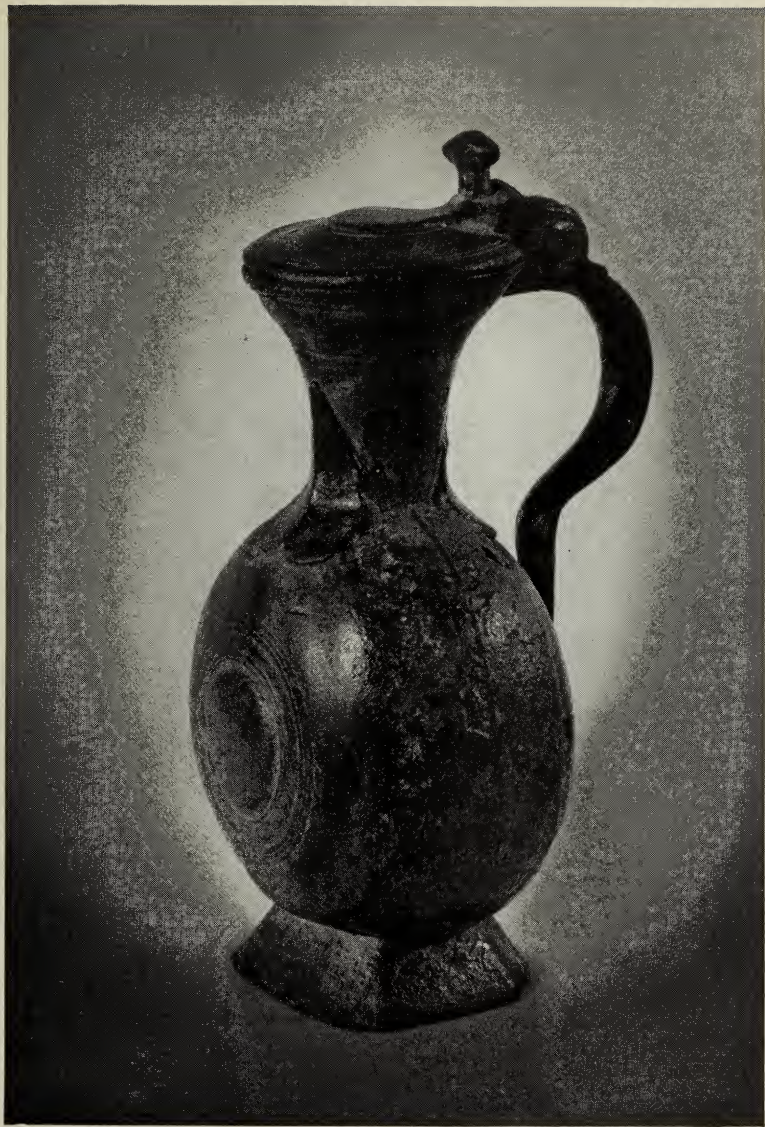

Afb. 11. Veldfles, XIVe eeuw.
Cat. nr. 323.

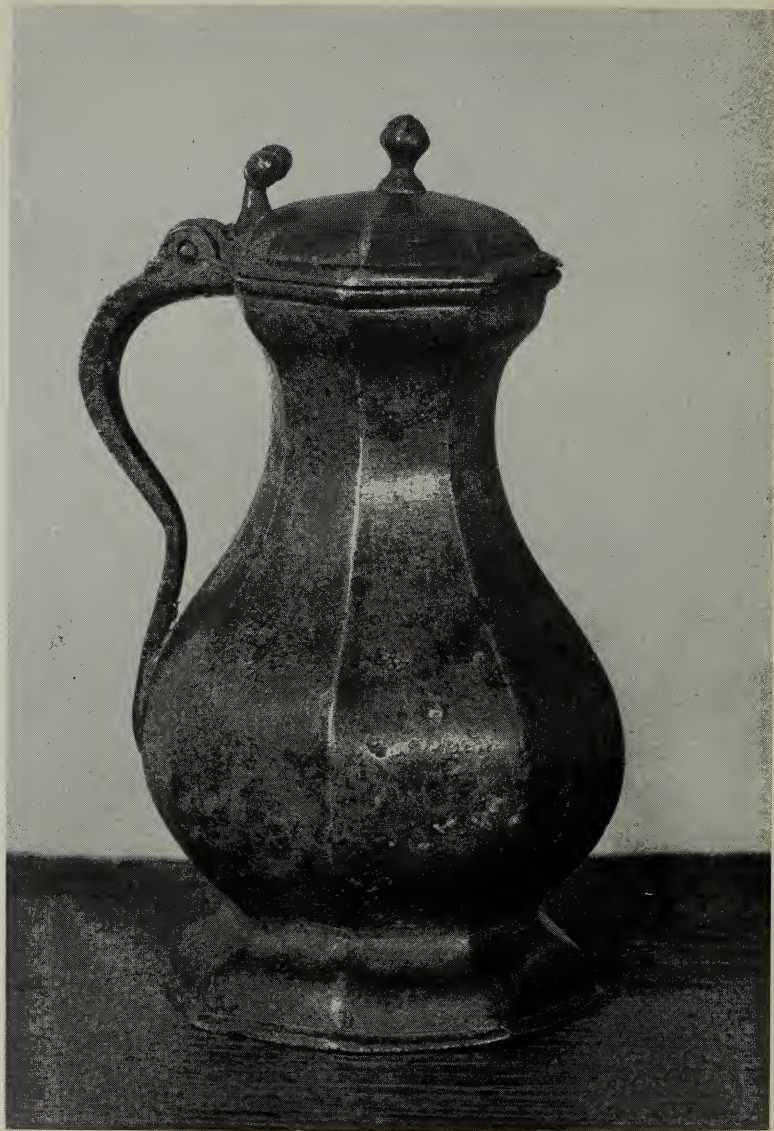

Afb. 12. Links: hostiedoos, eerste helft XVe eeuw.
Rechts: wijwaterbakje, tweede helft XVe eeuw.
Cat. nrs. 189 en 204.

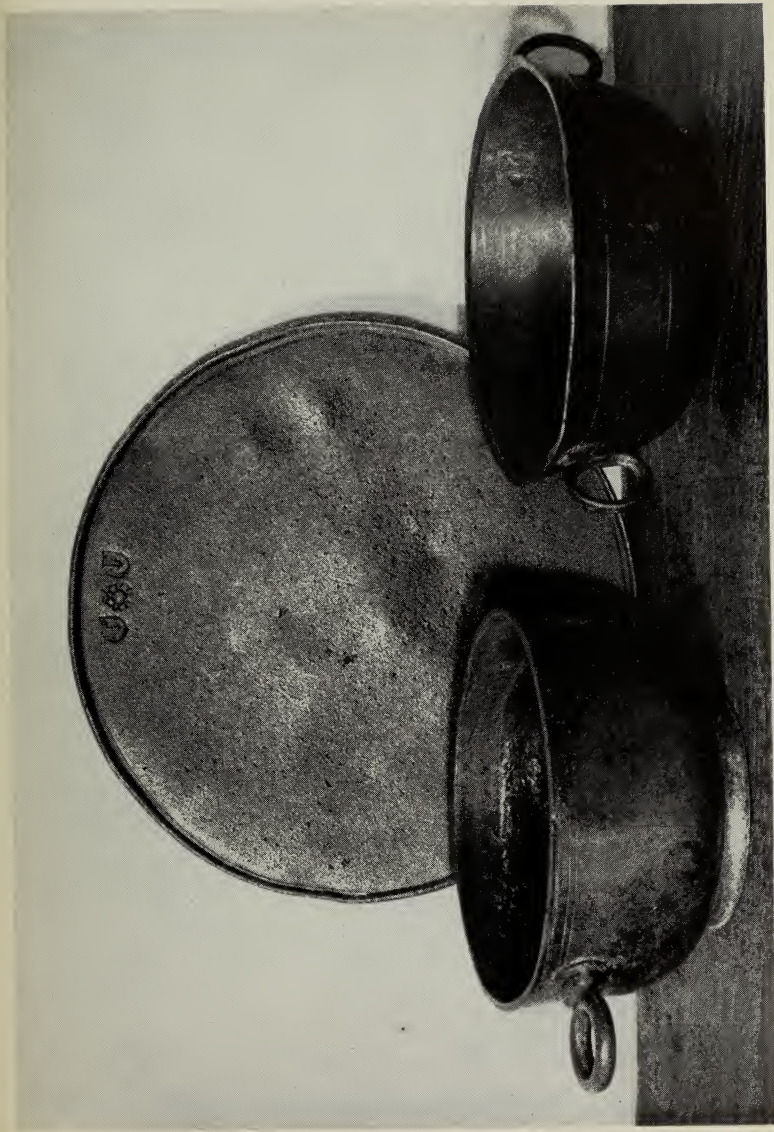

Afb. 13. Schenkkan, omstreeks 1400.
Cat. nr. 87.

Afb. 14. Kan, XVe eeuw.
Cat. nr. 89.

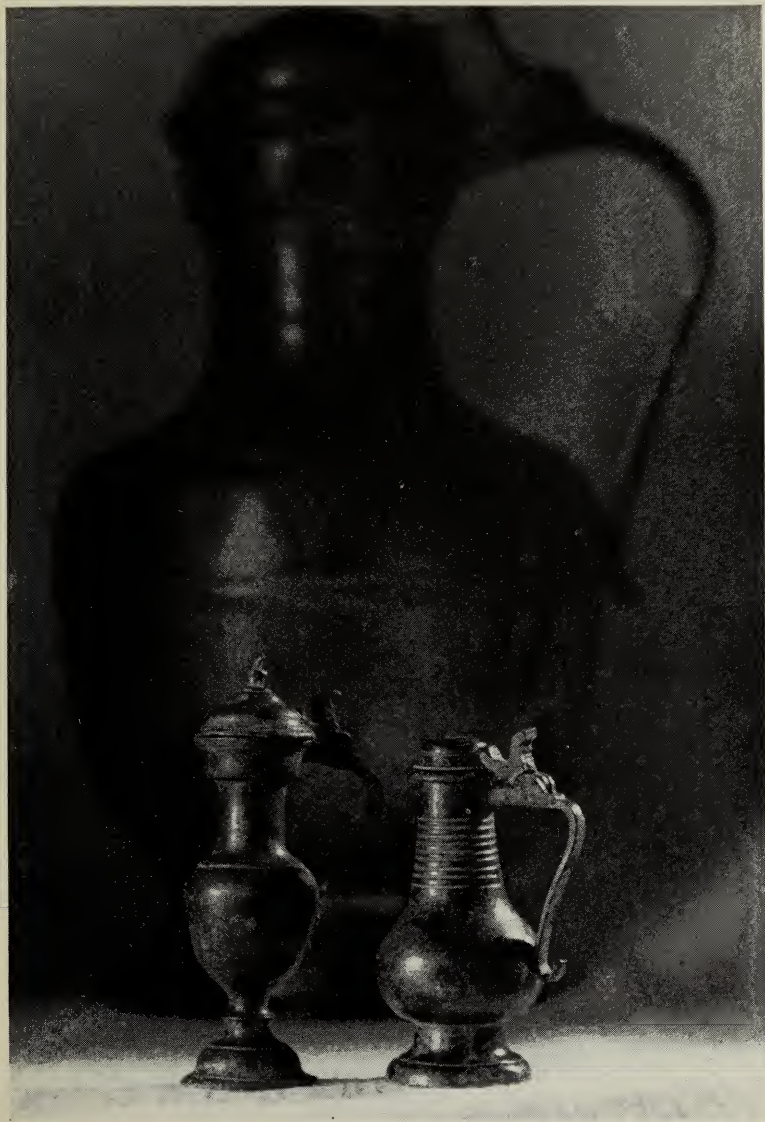

Afb. 15. Twee papkometjes en eetplakje, allen XVIIe eeuw.
Cat. nrs. 219, 221 en 250.

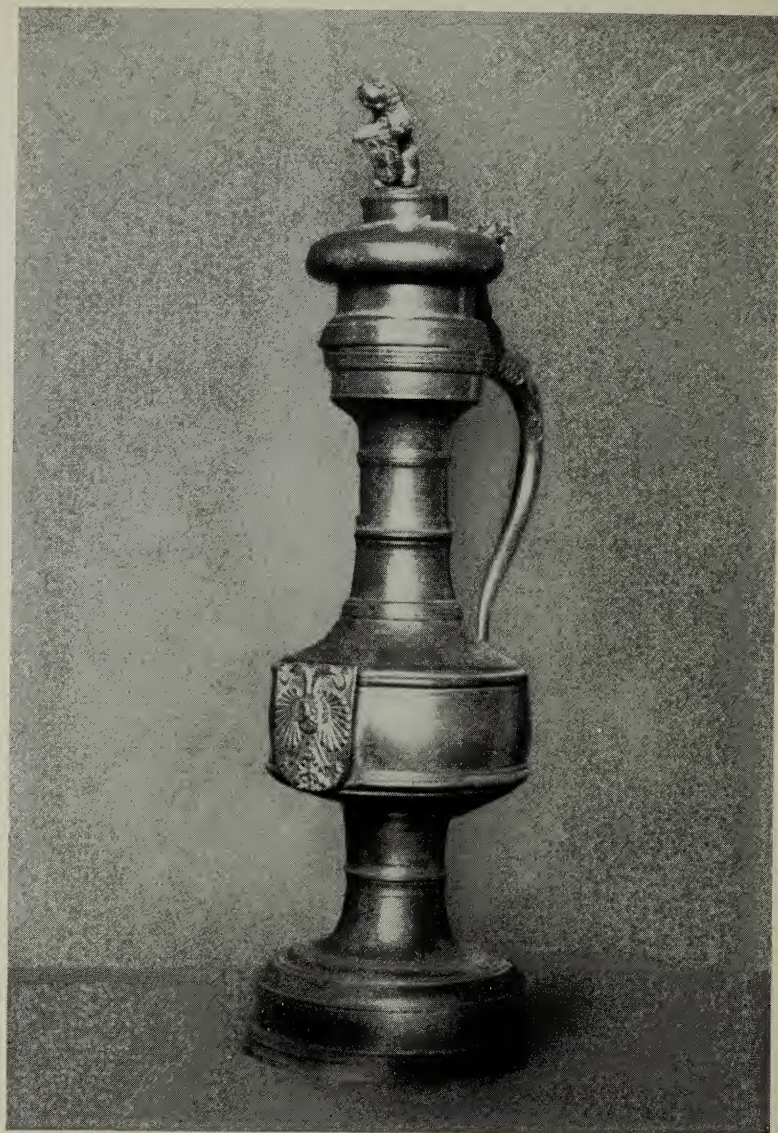

Afb. 16. Kandelaar, XVe eeuw.
Cat. nr. 63.

Afb. 17. Twee miniatuurkannetjes, XVIe eeuw.
Cat. nrs. 161 en 123.

Afb. 18. Stadskan van Nijmegen, omstreeks 1550.
Cat. nr. 301.

Afb. 19. Verzameling miniatuur-bordjes, XVIIe eeuw.
Cat. nr. 226 a.

Afb. 20. Stadskannen van Hoorn, omstreeks 1600.
Cat. nr. 305.

Afb. 21. Links: z.g. Sultansschoteltje, Neurenberg, eerste helft XVIIIe eeuw.
Rechts: Neurenbergs schoteltje, einde XVIe eeuw.
Cat. nrs. 287 en 268

Afb. 22. Kandelaars en zoutvat, XVIIe eeuw.
Cat. nrs. 80 en 337.

Afb. 23. Sederschotel, XVIIIe eeuw.
Cat. nr. 214.

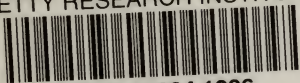

Afb. 24. Gelakt tin, einde XVIIIe eeuw.
Cat. nr. 54.

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01294 1296

